

ВІСТНИК

WISTNYK

ЗМІСТ:

Мид Мосендз: Птах високого лету	161	їньська передня стежа на Далекому Сході	219
Сарматус: На межі двох імперій	192	За Г. Пребетом: Будівничий імперії	222
Гут: В обіймах Ізраїля.	206	Станарель: Карність чи стадність.	227
Г.: Поступовий параліж „еліти“.	209	М. Л.: З пресового фільму	230
Гіст: Дмовський як пророк	216	Бібліографія	232
Прок: Зелений Клин — україньська передня стежа на Далекому Сході		Від Адміністрації	237

ВІСТНИК VII KSIĄŻKA 3

ВІСТНИК VII КНИЖКА 3

ТОМ I MARZEC

ТОМ I БЕРЕЗЕНЬ

1939

Adres redakcji i administracji: Lwów, Czarneckiego 26 m. 21.
 Адреса редакції й адміністрації: ЛЬВІВ, Чарнецького 26 м. 21.
 Чекове конто П. К. О. 500-371.

Відновляйте передплату за „Вістник“ на 1939 р.!

Передплата за „ВІСТНИК“ в краю вносить:

квартально — зл. 6.60; піврічно — 12; річно — 23
платкі згори. Ціна окремої книжки — зл. 2.20.

Для заграниці: річно зл. 30 або рівновартість в чужій валюті.

Квартальника Вістника

в 1939 р. вийде, як дотепер, 4 книжки в ціні
від зл. 1 до зл. 2.

Річна передплата вносить зл. 4 платних згори.

Для закордону зл. 5.

Річна передплата „Квартальника“ для передплатників
„Вістника“ вносить половину.

А Д Р Е С А: Львів, Марнецького 26 м. 21.

ЧЕКОВЕ КОНТО 500.371.

Вже вийшло

1-е число нашого „Квартальника“ за 1939:

М. ОСТРОВЕРХА

КАВУР

присвячене геніяльному патріотові, який з Італії — що була
поділена на ряд малих державок або під владою Австрії,
створив велику державу під одним володарем.

Ціна 1 зл.

„ЦЕНТРОСОЮЗ“

Союз Кооперативних Союзів

Львів, З.моровича 20/22 тел. 298-94.

З Б У Т

ростинних продуктів — яєць — живини.

III
П-12531/1939

P. 7 K. 1. 3

Леонид Мосендз

Птах високого лету*)

В. Іванисові

Коли Карло, останній Райнбурзький барон, повернувся по довгих роках неприсутности до свого Райнбургу, він пізнав його таким самим, як був залишив перед кілька-десять роками.

Звичайно буває, що, покинувши за молодечих років рідний дім, ми затримуємо про нього в своїй пам'яті лише те, що нам здавалося тоді найкращим. З цього добірного матеріялу творить нам наша уява прекрасний, майже ідеальний, образ чогось важливого й величного. Але повернувшись у літах пізньої зрілості, відчуваємо з щемітливим тремітом серця, що все в рідному оточенні не є ані таке велике ані таке прекрасне, як нам довший час здавалося звіддала. І легкий сум стискає наше серце.

З бароном Карлом було якраз навпаки. Ще й досі йому, старому вельможі і славному воякові, здавалося, що свій рідний Райнбург залишив він таким самим повним пустки й смутку, яким і знайшов його тепер, по десятках років відсутности. Бо навіть ще й тоді, за тих років дитинства й раннього юнацтва, здавався йому дім дрібним, студеним і недостойним його роду.

Та все в Райнбурзі власне змізерніло тому, що й цілий рід Райнбурзьких баронів зблід і знесилів. Уже Карлів батько почав був відчувати, що приходить кінець лицарським привілеям. Не тому, що їх від лицарів відбирали. Просто доколосній простір ставав уже тісним для їхнього примінення. Менше значив меч і відвага, більше — вміння бути добрим господарем дідичного маєтку. Военні експедиції вже більше жадали, ніж давали. Більше грошей, крові й зусиль мусів видавати з себе рід... Щоб бути тепер лицарем — мало було лише брати. Значно більше треба було давати... І так Райнбург потрохи блід і опускався. Як висихає криниця, в якій поволі замулюється джерело.

*) Зі збірки „Помста”, що вийде накладом Української Бібліотеки.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВ. Т-ВА ІМ. ШЕВЧЕНКА
У ЛЬВОВІ

Львівська державна
наукова бібліотека
№ 4281

Карло був одинаком. Веселий і жвавий хлопчина зривався рано прожогом з постілі й з радісним викриком мчав до свого дитячого світу. Але вбігав у лункі замкові переходи і нараз спинявся, загальмований дзвінкою луною і студінню велитенських замкових склепінь. І тоді, обережно ставлячи дрібні ніжки на вишаргані плити сходів, з острахом сунувся здовж холодних мурів. А за ним крадькома ступала грімка замкова тиша.

Тому від перших днів свідомости не полюбив Карло свого замку. Сі порожні високі салі, невеселі покої, по яких завжди тягнув студений протяг, півтемні переходи наганяли смуток на дитячу душу. Сумними здавалися йому й пестоші матері, що тремтіла над одинаком, не тішили казки вірної няньки, ані ті забавки, що йому робив батько. Хоч все се й було йому ще несвідоме, хоч і не знаходив він причини свого сторожкого відчуження оточенню, але причина туг була, була близько, довкола цілої родини всього, що належало до замку й роду.

Се вона, вперта й невикорінима, напосідлива й витривала облупила замкові мури, проточила шашлями столітні меблі, виїла молями старовинні кожухи й коштовні одяги, постирала позолоту й лиск з образів й різьби у родовій каплиці. Се вона безконечними турботами передчасно постарила батька і зробила тиху матір ще тихшою, а на обличчя нечисленних слуг поклала смуги смутку й покори. І на ім'я сій причині було Зубожіння.

Малтий хлопчина відчував як воно звисало над замком мов важка, непрозора для сонця й сміху, покривка. Тому, ледь навчившись володіти своїми ніжками, він уже несвідомо намагався втікати зпід неї до радощів і сяйва иншого життя. І знайшов його долі, під замковою скелею, серед дитячого світу кріпаків свого батька.

Се було підзамкове село, чії деревляні, загрузлі в землю хатки з грибами солом'яних стріх, манили до себе замкову дитину. Серед них, притулених одна до одної як сестри однакової долі, серед них, що збіглися до потоку немов отара на водопій, почував себе Карло більше вдома ніж на замковій скелі.

Якщо похмурий замок лише за останніх часів не міг пишатися добробутом, то його сільце під скелею було завжди пристановищем нуждарства. З надією на панську ласку, з острахом і почуттям власної підрядности, боязко зазирали його зизоокі віконця на гору, до сірої замкової могутности. Як кам'яний велит намірявся на них долі старий замок вузькими стрільницями своїх мурів — чатівливий хижак певний успіхом могутнього скоку на збентежену здобич.

Але сі порівнання ніколи не приходили на думку дитині.

Ані нужда селянських хат, ні вбогість їхніх кріпацьких мешканців не торкалися дитячої душі. Він не відчував їх, бо серед кріпацьких дітей мав новий світ, якого не міг створити собі серед чужоти родового замку. Там був він розвезеним одинаком, над бажаннями якого тремтіла мати, там був він паном, „малим паном”, як звали його слуги. Майбутнім, ні, вже теперішнім володарем їхньої долі.

Серед хлопчаків однолітків було инакше. Усі вони були приблизно того віку, коли суспільних ріжниць ще не відчуває тіло й не турбується ними дух. Звичайно, діти знали про неминучий тягар баронського замку, що звис над їхньою кріпацькою долею. Се знання було в їхній крові, в їхньому невільничому інстинкті, який гнав їх ховатися за плоти, коли старий барон переїздив вулицею, і вінже схилив аж у порох дороги голови їхніх батьків перед паном. Подібне було й у крові замкового дідича, хоч було се знання протилежне, знання панської вищости й родовитости. Але поки ще воно нічого не значило в дітях, бо було бліде й безсиле перед радощами вільних дитячих днів.

І бувало, що цілими днями, від світанку до смерку, ганяв пурт хлопчаків з Карлом по довколішніх луках, горбовитому лісі й мілкому гірському потоці. Крім радощів, вигадок і насолоди вільности не манилися дітям жадні почуття й обовязки. А на голод був усім однаково смачний остюковатий вівсяний хліб, часом з твердим як камінь овечим сиром, часом з безмежною кількістю лісових ягід. І Карловому нерозбещеному смаку видавалася ся нуждарська страва несогіршою від заїдків збіднілого дому.

Серед сього гуртка кріпацьких дітей не був Карло бароновим сином, не був розвезеним паничем, був просто Карлом, одним із многих, і якщо хотів бути одним з перших, то мусів сього заслужити всіма засобами дитячого права: особистою вправністю, меткістю, очайдушним дитячим розбишацтвом.

Усі пори року пройшов уже Карло з радісним приятельським гуртком. Серед дитячої безтурботности навчився навіть бачити свій замок прекрасним бодай назовні. У сяйві літніх днів заломи його сірих мурів бували поплямлені безлічю теплих тіней. Його стрільниці були глибокі як темні очі велитня, повійка затулювала облуплені боки, й молоді березки весело кивали хлопцям з вершку піврозваленної романської вежі, в якій жили привиди й страхіття. А під охладілими першого осіннього снігу кам'яний велит ставав навіть ніби меншим, видавався теплим і притульним скелястим гніздом.

Так минав Карлові вже десятий рік. І ніколи не припадали йому осінні дні такими ласкавими, сонце — таким грійливим, виграшки — такими захоплюючими, а приятелі

— такими дружніми, як саме сеї осіні. І коли хлопчина випивався останіми днями передзимку, рада батьків уже вирішила його долю. Та не було власне й про що довго радитися. Тиха мати лише схилила на знак згоди свою голову, коли батько лише раз сказав їй, що пора вже синові з дому.

Хоч як заболіло мабуть сій тихій замковій пані серце на думку про розлуку з сином, але вдіяти не можна було нічого. Бо синові лицаря приходить пора почати самому приправлятися на лицарську путь. Якби Райнбург не стратив нічого з своєї колишньої слави й багатства, — не мусів би Карло з дому.

Тодіб зіхалися до замку кілька хлопців і дівчат бідніших лицарів з околиць. Серед їхнього гуртка почавби хлопець поволі втаємничуватися в лицарську вихову: від прав і обов'язків маленького джури, до таємниць співу, музики, читання, письма і збройної штуки. Та скарбниця й гонор не все мандрують спільно й тому тепер Карло мусить сам робити спільника дітям багатого родича, творити тло для їхнього виховання. Іншого рішення, знала Карлова мати, не було.

І ось раз, після найпрекраснішої виправи по довколишніх лісах, коли Карло повернувся додому обтяжений лісковими горішками й дрібними запашними кисллицями, мов несподіваний грім упали на нього батькові привітальні слова, що за тиждень він уже мусить покинути рідній дім.

Се була Смерть! Не та широка, універсальна смерть дорослих й досвідчених, яка шкрябає серця жалем за великим, може аж занадто великим, світом. Ні, „смерть малих”, що їх відривається від ґрунту, на якому почали рости їхні серця. Се гіркий жаль за дрібними радощами дитячого віку, що в них зосереджується дитяча привязаність до оточення. І хоч який великий і блискучий світ очікуватиме дитячу істоту за „там далі”, але він так саме лячний дитячій душі, як і дорослому серцю таємниці вічності.

Карлове серце тьохнуло сим жалем смерті. Невимовно шкода стало йому навіть сього сірого замку, в яким йому було все неутульно й зимно. Але найболочіше відчув він необхідність розлуки з веселим гуртом селянських хлопців долі, з найдорожчими днями волі й радощами спільноти... Що без нього робитимуть вони? Але що без них робитиме й він сам? Без розтріпаного Ганса, зизоокого Гайнріха, задиркуватого Томи й найдорожчого приятеля свого, одноіменника Карла...

Так, Карлові найбільше шкода було Карла. Решта хлопців були йому приятелі, вірні й віддані друзі, від того часу, як одного по однім підбивав він під свою керму вожда й провідника гуртка. Ставало се звичайно не авторитетом замку й роду, а лише тими прикметами, що споконвіку

давали світу вождів і керівників: пруживим тілом і нетнучкою волею.

Лише Карло, один лише Карло з цілого гуртка не лише дорівнювався бароненкові, але у всім його і перевищував. Обое хлопці були не лише друзі: були суперники. Бо коли баронів Карло вигадував якусь чудову виправу — кріпацький Карло міг запропонувати ще кращу. Коли шляхтич шпурляв камінцем найдалі з усіх хлопців, то камінець кріпака летів ще далі. І коли один Карло вилазив на недоступну скелю, то другий приносив звідтіля і пташенят сокола.

Ще занадто малі, щоб бути свідомими свого душевного стану, були вже обое досконалими суперниками. Тими, що один одного підганяє до творчого чину, один одного запліднює шляхетною тугою за перевищуванням і відплатою.

Ще не викривлене суспільними різницями було се суперництво безнастанним рівнянням і вирівнюванням двох одиниць тої самої сили, як двох однакових стріл, вистрілених тим самим стрільцем, як двох промінів одного світила, як двох рівних доріг, що ведуть до тої самої цілі.

Тому то розлучитися з Карлом було Карлові так, ніби залишити на призволяще другу половину самого себе. Навіщо йому, власне, бути лицарем? Щоб звоювати турків та сараценів і всіх ворогів християнства? Але чому власне їх треба звоювати? Бож у довколішнім дитячім світі є стільки того всього, чого треба здобути, подолати, підбити під владу вільного хлопячого товариства, що на турків і сараценів не залишається й часу! Ні, якби все се залежало від нього, лише від нього, а не від батьків і всіх тих засмучених дорослих його дому, — він ніколи не хотівби бути ніяким лицарем. Ціле, цілісеньке життя лишивсяби з своїми хлопцями і таки нарешті вилізби на стару романську вежу й приніс звідтіля бородатого, розпатланого дідька.

І всі сі думки, чи навіть лише натяки на думки, вирували без ладу й складу в свідомости хлопчини, коли одного осіннього ранку він глядів з рипливої замкової карити, що пам'ятала славішні часи свого панства, на занурений у синю імлу, далекий уже Райнбург.

Перші дні нового життя були Карлові смертельною чужотою. Вона тхнула на нього від цілого могутнього замку-цитаделі, в порівнанні з яким Райнбург згадувався як убоге скелесте гніздо. Вона тхнула від повних меблів пишних замкових кімнат, від розмальованих покоев, але найбільше від самих власників, справді маєстатно-врочистих достойників. І від їхніх слуг, у порівнанні з якими райнбурзькі слуги випадали мов жебраки.

Хоч барона з сином прийняли як милих родичів, але Карлове серце від привітних ласкавих облич ще міцніше стиснув жаль за страченим раєм батьківського дому. І коли

батько відіхав, залишаючи синові благословення і ласкавий дотик твердої руки, — хлопчик, хоч і не звиклий на батькові пестоці, не міг стриматися від викрику раненого звірятка.

Але все се швидко забулося. Так швидко, як забувають перші сніги на останні барви підзимку. І головною причиною такого забуття сталася дитяча цікавість, що в новому оточенні знайшла для себе безліч поживи. Бо Карлові родичі були богатими сюзеренами, а їхній замок заряджений як годиться на одного з найбільших достойників держави. І хутко Карло з ненасиченим зацікавленням пролізав в усі закутки величної будови, забувши про свій Райнбург і відданих далеких друзів.

Крім нових вражінь другою причиною забуття старого дому було цілковите занурення хлопчини в нові, незнані досі обов'язки, що цілком ввібрали в себе його увагу. Тут, у сім чужім домі, поперше дали йому зрозуміти, що його відношення до світу має відтепер вже керуватися не сими дитячими категоріями „хочу” й „не можна”. Місце їх має заступити єдине зобов'язуюче для лицаря „личить” і „не личить”. А не личило тут здається все.

„Не личило”, наприклад, вивалюватися в теплому ліжку, але „личило” прожогом вискочити з нього назустріч помальованим морозними квітками вікнам. „Не личило” літати навипередки через височезні сали й переходи, „не личило” кожен прудкий рух, голосний виклик, гострий погляд, плач і крик, — всі непогамовані, нестримвані прояви душі й тіла, що так тісно сполучені з дитячою істотою. Тут вперше відчуло дитяче серце, що надходить кінець дитячій добі, наступають часи лицарського обов'язку...

Чорний студений чернець, вихователь дітей на замку, умів висловлювати слова обов'язку так, що Карлові здавалося ніби кавалочок леду сичить на розжевленому багатті. Двоє Карлових товаришів, дітей замкового пана, були вже змалку хоч трохи призвичаєні до вимог, які від них жадала лицарська вихова. І несли її обов'язки значно легше, майже не помічаючи, ніж бурхливий хлопчина з бідного Райнбургу. І чорний чернець мав з хлопчиною найбільшу працю, привчаючи його до двірських правил і лицарської необхідності.

Спочатку се були дійсно тяжкі часи для Карла. Ноги під ним часто вмиливали від втоми й очі застигалися сльозами, коли в твердому, святочному одязі маленького джури мусів він прислужувати дамам за столом. Мусів стояти поруч крісла пані, підставляти їй під ноги стільчик, тримати її мережану хустину, подавати вишиваний ручник на замащені руки.

Йому, рухливому й непосидючому, здавалися сі хвилини найтяжчою жарою, яка лише може впасти на малого

хлопця. І бути колись лицарем за ціну такого терпіння припадало тоді недосяжною й знов таки непотрібною метою. І він дивувався як легко і навіть з задоволенням відбували подібні обов'язки його товариші.

На дівчат він дивився як всі його друзі там у Райнбурзі. Були се плаксиві створіння, що як не пищали за кожним майже словом, то лише скаржилися батькам на уявні кривди від хлопців і мов смерті боялися павуків, мідяниць та ящурок. Але тут до них треба було ставитися ніби до маленьких пань і поводитися як з дорослими. Так само як перед тими, вклякаючи на одне коліно, подавати гаптований рушник і з уклонами вступатися з дороги, коли вони з своєю виховательською мандрували до замкової каплиці.

Але всеж найгірше приходилося Карлові, коли раз на день вони мусіли в високій порожній кімнаті засісти за великий і довгий стіл. І з наліпленою на дощинку абетки зирнули на нього закарлючки і каблучки її таємних знаків. Він ніяк не міг і не хотів зрозуміти таємниці їхніх сплетів, уперто відкидаючи прийняти в себе мову тих гачків і хвостиків.

І часто коли дубовий кантик суворого ченця-вчителя зїздив здовж і впоперек його долоні, він з ненавистю стискував дитячі п'ястучки, щоб не роздерти й не подоптати свою табличку-вчительку. Але ще міцніше затискав зуби, щоби не заплакати, не крикнути й горячковим зором втинався в розмальованого півника, який занозисто розглядав його з абеткової дощинки.

Колиб лише сі обов'язки були змістом Карлового перебування на замку, він мабуть не витерпівби й утік. Але за всі дополудневі турботи відшкодовувало хлопця пополудне. Тоді, по скінченні всіх обов'язків при столі, йшли хлопці до порожньої салі, приходив молодий, але весь ніби з м'язистих вузлів пов'язаний райтар - італієць. Ніс з собою жмут малих ралір, роздавав їх хлопцям і починалися вправи.

І з першим брязкотом зброї Карло ніби перетворювався в маленького божка бою. Ніхто не стояв у позиції так певно, не влучав так блискавично і не обманював суперника так несподівано як він. А очі італійця сяли радістю над успіхами бароненка в сій шляхетній збройній штуці. Але райнбурзькі вправи придалися й при стрілянні з лука й при пливанні та бігу. Карло завжди бував переможцем над своїми товаришами й у ті відполудні години забував про свої неуспіхи в читанні й писемі.

І так день за днем, обов'язок за обов'язком, чим глибше вбирало в себе Карла нове оточення, — тим далі й далі відходили від нього райнбурзькі спомини. Бодай вдень ніколи не ворушили вони його. Але надходила ніч і оживляло знов сільце під замковою скелею. Знов з похилених хат вибігали вірні друзі, знов з печер довокільшніх скель

виходили страхіття на бій з товариством і знов серед при-чаєного кола глядачів билися навкулачки непримиримі суперники... Та надходило пробудження і лише перші хвилини його були під впливом снів. Відступали до слідуючої ночі.

Подвійним життям жив Карло. Удень був зародком майбутнього лицаря, вночі лише простим, безтурботним хлопчиною серед вільностей дитячого життя. І так уже звик до тієї подвійности, що не промінявби ані денні вражіння за нічні, ані нічні за радости першого усвідомлювання лицарських обов'язків. Бо вже рідним і знайомим починав йому бути сей замок, бо вже кров цілого роду райнбурзьких лицарів, бойовників і панів починала промовляти до дитячої душі.

Так сталося, що коли пізньої весни вибрався Карло знов до Райнбургу, щоб перебути вдома літо, а на осінь знов повернутися до науки, — він уже так звик до свого становища лицарського хлопця, що йому й не хотілося вже покидати нове оточення. Бо вже „личить” починало переможно заступати місце його колишніх „хочу”, а „не личить” — місце „не можна”. Обов'язком, традицією й гартом почав запліднюватися лицарський зародок.

Але як лише здаля показався Райнбург — так ніби якась хвиля з великої ріки плеснула на Карла і разом змила з душі всі вражіння минулого року. І хлопцеві здалося, що до Райнбургу повертає той самий Карло, що минулої осені його покинув. Так бодай припадало бароненкові здаля. Та коли він ввійшов знов до тих сумних кімнат, де з кожного кутка дихало студінню й смутком, відчув як старі вражіння дйткнулися його душі з міццю, що їй перед тим не зазнав він ніколи.

Але знов таки, коли нарешті звільнився від пестоців матері й збіг долі до кріпацького сільця, — відчув, знав напевно, що нічого не змінилося на красі вод, лісів і дружньої хлопчаї спільноти. Радісними окликами зустріли його вірні товариші, а найдорожчий Карло був радий найбільше. І здавалося, що нічого, нічогоісенько не змінилося ані на землі, ані на небі, ані у власному, розрадісненому серці.

Та з легким почуттям якоїсь страти відчув швидко Карло, що перше почуття старої товарискости було обманливим. Уже при найближчій виправі за пригодами вибухнув з Карла дух його нової вихови. І кріпацькі діти вже знали, що тепер перед ними не просто товариш, їм рівний і до них подібний, але пан і посідач їхніх тіл і їхніх душ: Карло усвідомив собі своє поставлення в світі.

Одначе ся перемога над кріпацьким світом, що вже самим своїм існуванням був призначений до поразок, не обійшлася для Карла без боротьби. Без тої звичайної бо-

ротьби, яку колись мусів викликати, прийняти й витрати Карлів предок над предками своїх теперішніх кріпаків. Його шляхом пішов, хоч ще несвідомо, й нащадок: турток мусів визнати Карла вождем і керовником, признаючи, що такий стан річей „личить” і їм і бароненкові...

Не скорився Карлові лише Карло. Було щось у тім хлопцеві, що відрізняло його від кріпацьких товаришів. Бароненко не міг сказати що саме, але відчував, що то була душа майже рівна його, панській. Кріпацький Карло ніколи ще не вступився добровільно шляхтичеві. Дивився просто ввічі, гукав свої виклики без остраху і все був готовий боронити себе міцним п'ястуком і пруживим скоком. Там де за бароненком стояли привілеї його роду, він несвідомо знавав його традиційні права. Але де вирішальними були прикмети лише одиниці — ні в чім не хотів поступитися перед панничем.

Тому се літо було більше ніж яке инше літо, безнастачним суперництвом між обома Карлами. І якщо в нім часте виходив переможцем шляхтиченко, то лише тому, що проти свого кріпака мав перевагу відчуттям сили традицій і обов'язку, зародками відчуття, що хто „має” бути паном, повинен ще „хотіти” ним бути. А сього саме не вистарчало кріпацьким душам його суперників і товаришів...

Так проминуло кілька років. І що року ширшала ся прірва між бароненком і його товаришами. Повинна була ширшати. Бо на шляху лицарської вихови зайшов уже Карло так далеко, що туди не сягав уже й найбистріший дух його суперників. Так, він добре вже знав навіщо мусить бути паном і їхнім володарем. Своє панування й владу він хотів не лише затримати собі й своєму родові, але ще й ширити його все далі й далі на нових підданих і слуг. Бо вже знав, що се йому „личило”.

І се вже не лише відчували, але й знали діти підзамкового села. Вже проминула пора спільних радостей дитячого віку. Якщо тепер Карло спускався зі скелі до села, то лише тому, що в замку вже було аж занадто пусто й порожньо для нього, молоденького юнака, який звик до иншого життя на замку своїх родичів. Для села залишилися лише виправи на лови, коли його бувші приятелі ставали йому лише слугами.

Але за решти двох років пірвався й сей звязок між паном і його кріпаками. Карло виріс на гнучкого юнака, з прекрасним обличчям і довгими кучерями молодого джури. Замковий панич, на якого вже споглядали замкові дами й за яким зітхали дівчата. І хоч він, що себе присвятив обов'язкові й родові, думав, що стоить над спокусами жіночої істоти, але всеж його серце завше билося від бистрого дівочого погляду.

Ніщо так не усвідомлює юнакові його поставлення в світі, ніщо не дає йому такого мірила для самого себе, як перше, нехай і поборюване, відчуття жінки, її краси й можливості її кохання. Одного разу приходить вона, вся нетутешня, до болю бажана й обожнювана, приходить прудко й раптово, зазивно зазирає ввічі й питає отверто та безсоромно: „Хто ти? хто ти, що маєш сміливість задивлятися на мене? Що маєш найдорожчого, чим можеш приманити мене? Що виконаєш найславнішого, щоб бути вартим мене?“...

І чуючи все частіше й частіше сей приманливо-солодкий голос сірени, відчував Карло, як його переконання хитаються й наміри застилаються імлою. Бо їй, ще незнайній, неспітканій, він був уже готовий офірувати щось найдорожчого, що лише наміряється здобути, щось найславнішого, до чого лише-но приправляється... Але усвідомлював собі, що досі є нічим і ховався сам перед собою з своїми мріями. Бідний син бідного шляхтича! Яка дама може хотіти його за лицаря? Його, вбогого й незначного бароненка!

Правда, сі думки не були ще такі гострі й понижуючі на замку його родичів. Найбільше дошкуляли вони, коли приїздив він додому. Контраст дому й чужини, контраст на некористь свого, палив його серце і вкривав шарлатом його лиця. Від нього були два шляхи втечі.

Або робити як батьки, що замкнулися на завше до свого вірлиного гнізда й гордовито споглядали з нього на доколішні ліси й гори. Без друзів і приятелів прожити ціле життя. Нікого не обтяжувати своєю особою, ніким не обтяжувати себе...

Або другий вихід: кинутися в крутіж иншого життя, яке вирувало там, де є великі міста, великі двори володарів, там, де гудуть великі події. Кинутися й здобути...

Сього останнього літа було Карлові в Райнбурзі ще більш тоскно й неспокійно ніж бувало раніше. Сьогож саме року зазнав він на замку родичів глибокої образи, яка тільки може торкнутися серця й гонору молодого шляхтича. Се пониження було гіркіше від полину й палило як пекольний вогонь. Було тим болючіше, що дістав його Карло від істоти, на яку з обоженням зводив свої погляди. Тому, нашвидку того року покинувши родичів, він неочікувано з'явився дома, бажаною в його нудоті й смутку забути образу.

Удень він безсило тинявся по околішніх лісах, а ввечері вилазив на руїни старої римської вежі. З її верхка втинався зором туди, де лежав Відень, Пресбург — великі місця його теперішніх мрій. Коли бували безмісячні ночі,

то йому здавалося, що він бачить на мить блиски вогнів урочистих свят. Там були ті двори володарів, про які він стільки чув, там вирувало лицарське життя, там було місце для примінення обов'язків і традицій, там була слава. Як близьким здавалося все се юнацькій жадобі. Лише сісти на коня вранці, щоб ввечері досягти всього сього. Досягти й упірнути в життя, щоб здобути в нім усе те, чого не вистарчає йому в Райбурзі і в житті тепер.

І можеб давно вже виконав він сей прудкий, запальний намір юнацької душі, якби не пригода, що пройшла кригою й жаром через його молодечу істоту.

Було се на одній з його мандрівок по околиці. Тепер він уже навіть і не намагався відвідати своїх колишніх приятелів на селі. Чим були вони для нього? Таж найбільший нуждар-пан ніколи не рівнятиметься найменшому нуждареві-кріпакові. Вони мають ріжні шляхи, на яких не зустрічаються ніколи.

Нудьгуючи тинявся Карло здовж потоку. Був йому довгий день і безконечна ніч, безконечним здавалося се нудне літо серед розпечених скель. Потік булькотів, присипляючи його змисли. Але за кущем ліщини, у невеличкім плесі затріпало полотно і загупав праник. Карло зайшов за куц: молоденька дівчина з села прапа там білизну.

Він ніколи не заглядався на дівчат свого села. Коли був підлітком — були йому низчими створіннями, „бабами“. Коли став юнаком, свідомим свого положення — залишилися такимиж, бо були кріпачками. Зустрічаючи тепер панича з замку вони лише зойкали, ніби з переляку, й закривали обличчя рукавом. Але Карло часом бачив, як двійко бистрих очей слідкує за кожним його рухом.

Отож чекав він, що так само буде поводитися й ся дівчина. Одначе сталося цілком инакше. Чи може була заскочена несподіваним його з'явленням, чи може занята працею, але вона лише прудко шарпнула головою, зачувши близькі кроки. І спокійно поздоровила й лише шарлат рум'янів залив її лиця ніжною барвою й ступив аж до тонких вух.

Карло нехотячи зупинився й почав розмову. Спочатку жартовливо-недбайливу, якою часом обмінювався зі служницями на замку. Зі скупих слів відповіді, що долітали до нього між двома ударами праника, довідався він і як вона зветься і з чиєї хати і скільки має років. Було приємно стояти так і вдивлятися в сю струнку дівочу постать, що злегка гойдалася в такт ударам праника. Лінія її спини була чиста й відчувалася дивно-прекрасно під тонкою сорочкою. Засмаглі руки й ноги були малі й форемні, а коли вона час-від-часу споглядала на панича, вже спокійна і на-

віть байдужа, він відчував, як серце застановлялося йому в грудях і шарілися лиця.

Дивно зворушений розлучався з нею Карло. І день уже не здавався без кінця нудним, а ніч, у якій манилася Катерина, припадала навіть коротшою. Карло шукав її другого дня й знайшов там саме, де й учора. Хотів сам себе обманути, ніби минаючи, але не зміг. Знов застановився і знов простояв довгий час, не відчуючи часу. Катерина вже не була така як вчора, сторожко обережною і навіть засміялася кільком його жартовливим словам. І Карлові аж серце підскочило, коли він побачив сі піврозкриті веселою усмішкою уста й блискучі очі. Тепер уже сама Катерина, скінчивши працю, залишила його самотнього на березі потоку. А він дивно-радісний пішов далі в глибину лісу й околішні скелі озивалися його веселим співом. А на завтра, не знайшовши дівчину на знайомому місці, відшукав її на близькому полі лену і знов час летів йому як на крилах вогнистого птаха.

Опісляж прийшли дні такі горячі й тьмяні, осяйні й студені, всміш з надією й одчаєм, яких ще Карло не пережив ніколи. Він не знав, що з ним робиться. І лякався теперішнього свого стану й боявся, що він може швидко проминути. Він забував хто він і навіщо знаходиться в своїй замку. Відчував лише чого має глядіти в сім вбогім замковім селі. За короткий час знав він коли й куди ходить Катерина по воду, коли випаняє корови на пашу і де сидить у церкві. Знав смуги її поля й сіножаті й перестрівав її на затишних межах. Але ніколи не відважився навіть доторкнутися до руки й її стриманість здержувала його від звичайної жартівливості.

Катерина була дивно-холодна. Розмовляла з ним ласкаво, слухала уважно, здоровила й прощала привітно. Але легкою байдужністю віяло на Карла від слів і рухів сеї кріпацької дівчини. Так немов не була вона його невільницею, а рівною йому, майже недоступною дамою.

Від сеї недоступности юнак починав божеволіти. Про Катерину він лише думав, про неї лише мріяв на своїх прогуляках, її бачив у своїх снах. Знав, що так далі не може бути, знав, що мусить щось зробити, щось сказати... Але опинявся перед нею і знов уста вимовляли якісь байдуже-непотрібні слова й очі не могли насититися її образом. І нарешті, по довшім часі нерішучості й вагання, сталося те, за чим так тужив і чого так боявся.

Зустрівся з нею на містку через потік. Ще нічого не сказав, ще не привітався навіть, а вже знав, що се мусить статися саме тут. З жартом, якого змісту навіть не усвідомлював, заступив їй дорогу. Здавалося, що вистарчить лише заняти сю сільську дівчину, а там уже все піде само

собою. Як має йти, що мало йти „само собою”, — Карло не мігби лишень сказати, а навіть і додумати. І додавав собі бадьорости новим, хоч здавалося й ображаючим її аргументом: чи ж справді може відштовхнути його ся красуня? Його, панича й пана, кріпачка-рабиня? Але зараз же острахом стискалося його серце, бо вже се була і не кріпачка і не рабиня, а справжня дама його серця й володарка його мрій.

Трохи лише збенетежена прудкими словами панича, блиском його очей і шарлатом лиць, стояла Катерина перед бароненком. Як завжди прекрасна і спокійна, параліжувала вона своїм спокоєм його наміри. Та всеж зі сміхом, що йому самому здався штучним і вимушено-безсилим, він ухопив Катерину за руку. Але без прудкості, повільно, дивлючись Карлові просто ввічі, випростала вона без зусилля свою руку з його і піднісши голову звела запитом високі брови.

Карло вибухнув. Розум захотів образитися й образився. Як! Ся рабиня, невільниця його роду, на яку він має таке саме право як на свого коня чи хорта! Вона сміє відштовхувати його, вириватися з його рук!... Вона, що не лише не почувается щасливою від його уваги, але навпаки ще дозволяє собі ставити луком свої брови й оглядати його з студеним спокоєм. Розум образився, але серце не могло образитися і тому не лише перемогло розум, але змусило й уста висловлювати цілком інші слова ніж бажав той.

Були се дивні слова, яких мабуть ніколи ще не чула райнбурзька кріпачка від свого пана. Тут по-друге в Карловому житті — затиравалися суспільні межі. Бо всесилне й потужне кохання, а не райнбурзький рід, промовляли з Карлової душі. І заскочена несподіванкою Катерина слухала зніяковіла, се палке визнання, перше визнання юнака, що говорив цілим буттям своєї розквітлої й уже жадібною перемог мужеської істоти. Але вона стояла вже знов спокійна й далі спокійно дивилася Карлові! до розпаленого обличчя й вилискуючих очей. Сама лише трохи зашарілася під смаглявістю лиць. І не було на ній вже пізнати чи їй неприємний чи байдужий вибух бароненка.

А Карло не помічав нічого. Він бачив лише близько, ах так близько як ще ніколи, сі бездонні очі, піврозкриті вогкі уста й ніжну, засмаглу шию. Він не міг уже стриматися й ухопив дівчину за руку. І опритомнів. Бо прудким рухом плеча Катерина вирвала від нього руку, обличчям знов перелетіло в неї замішання і здавалося страх і, гукнувши щось, чого запаморочений Карло не міг і зрозуміти, обернулася і втікла в напрямку до села.

Карло мігби її догнати, але залишився стояти на місці, зніяковілий, обезсилений. Бо чуття догасало, як багаття

залите водою й останні слова ще завмирали на устах. Але він всеж не міг собі усвідомити, чому втікла Катерина. Самовпевненість його розуму навіть не припускала, щоб він, барон, міг бути відштовхнутий підданою. А серце ще калатало першим передчуттям якогось великого, ще ніколи нежитого нещастя, якоїсь катастрофи, фатальної і невідкличної... І в тумані, немов очманілий, вертав він на гору, до свого панського дому.

Кілька днів ходив Карло сам не свій. Спочатку лише приголомшення, жаден сумнів не торкався його серця. Але чим упертіше шукав і не знаходив ніде Катерини, тим сильнішими ставали біль і неспокій. Тисячі здогадів ворухилися в серці, як гади у вигрітому кублі й кожен колотоненьким, невидимим жалом. А Катерини знайти не міг, так ніби вона або замкнулася безвихідно в своїй хаті, або втекла з села.

Тоді був кінець сіножаті. На горбовитих схилах лук досихали темні смуги покосів і вишикувалися в ряди округлі копиці. Немов плодovита земля вистромлювала до небес сотки запащних грудей. Місяць повільно мандрував над тишою вечорів, заглядаючи в горячково розширені очі Карла, що лежав на одній з копиць край лісу. Усе було марно: Катерини ніде не було, а він соромився запитатися про неї і на замку й у селі. Жадних думок не було у нього в голові, крім однієї болучої свідомості, що лише вона, лише вона одна потрібна йому до життя.

Так уже кілька днів лежав він під сим ліском на копицях і повертався додому аж після північних півнів. Так мав пройти й сьогоднішній вечір, нічого не вирішуючи на безутішнім сьогодні, ані не на безнадійнім завтра. Лежав, бездумно слідкував за легкими хмарками, що гонили місяць, за вершками нерухомих смerek і не хотілося йому ані залишитися на копиці ані вертатися додому. Але нараз почув голоси і, підхоплений горячою хвилею, майже злетів з сіна: се був голос Катерини. Хотів скочити, бігти туди, звідкіля сей голос озивався, уже мабуть і мчавби до нього, якби не почув при тім і голосу мужчини. І той голос кинув його, враз похолоділого й опритомнілого назад на травяне ложе.

Прохожі розмовляли. Не було вже сумніву: се хлопець і дівчина з підзамкового села вийшли на свій таємний вечірний прохід. Слів їхньої розмови не можна було розібрати, бо говорили тихо й уривчасто, але дівочий голос був без сумніву Катерини. Карло пізнавби серед гамору юрби сей найпрекрасніший, найсолодший, найлюбіший з голосів світу. А до нього примішувався звук юнацького голосу.

Для Карла не було сумніву, що се коханці. І одним

з них була його Катерина... Якийсь надлюдський тягар, тягар студеної криги льоду, притиснув Карла глибше до копіці. Але звук тихого поцілунку вдарив його слух як найстрашніший удар грому. І підкинутий сим ударом він зірвався з місця і скочив у напрямку розмови.

Так. Се була Катерина з хлопцем. А тим хлопцем був Карло... Довго не думаючи, не замислюючись ані на мить, бароненко скочив. І з пронизливим викриком Катерини злився глухий звук шаленого зудару їхніх тіл.

Було се дивне видовисько. Якби хтось міг подивитися здаля, подумавби, що тут, на осяянім повним місяцем краю ліса, між темними купами копиць зійшлося на бій двійко фавнів. Злібно зударяються ріжки, рвуть з корінням травицю й мох пруживі ратиці, плече натрафляє на плечей волохаті руки намагаються затягтися до ворожого горла. А біла німфа стоїть одаль непорушна, зачарована видовищем бою, бою за неї, пожадливу й прекрасну.

Карло забув, що йому лицареві не личить ставати проти кріпака, та ще й власного. Забув і кріпак, хто він і хто знаходиться перед ним. Ні, се були тепер навіть не фавни, а просто двійко юнаків від печерних багать предковічного племені, що їх двоє не може жити біля одної й тої самої жінки. Двійко прасамців, що б'ються за право бути першим і єдиним володарем своєї туги. Вони так і билися...

Барон забув про свій короткий штитет за попоясом, кріпак про ніж. Ухопившись в обійми, як брати на розлучі, вони стискали один одного аж до корчів у м'язах, підбивали ноги, котилися по траві, схоплювалися й знов били страшними ударами шпестуків. І все се мовчки, без викрику й зову, як б'ються ті, що їм залишається уже одне: або вмерти або забити.

Перестрашена, сама ледви хапаючи повітря, стояла одаль Катерина, притискаючи руки до калатаючого серця і сама не знала на що має відважитися. Чи бігти, чи кричати, чи стояти так і далі, придивляючись видовиську, що справили їй на почесь сі дві палкі пожаливости.

Карло був звинний і лицарською муштрою добре до бою приправлений молодик. Але його суперник був значно тяжчий. І коли один відплигував як пруживий мяч, — другий лише подавався і нападав як кинуте таранило. Барон знав, що не сміє бути побитий. Він нападав з бурхливою відвагою і втинався в кріпака пруживими обхватами своїх рук, але всюди зустрічав рівний опір і шаленів від ненависти. Ні, йшло вже не про те, кому належатиме вигра сеї боротьби. Йшло не про її причину. Йшло вже про саму боротьбу, про необхідність за кожну ціну зістати переможцем. Йшло про останній бій, останнє суперниче змагання, що мало бути завершенням усіх його попередніх перемог

і відплатою за всі поразки. І розлючений бароненко не чув і не бачив довкола себе нічого крім білої постаті кріпака, яка мусить лежати біля його ніг, а він ступить їй на груди ногою переможця.

Кріпак спочатку лише боронився. Захоплений несподіваним нападом він зразу не зорієнтувався. Але швидко й йому ступила кров до голови. Сей панич, сей нахабний бароненко сміє сягати на його найдорожчий скарб!... І він також забув про все крім захоплення боєм. Він зразу відчув свою перевагу важкішого, але за прудкості нападів і звинности панича не міг її використати. Аж нарешті надійшов зручний мент.

Коли обоє опинилися біля купи дерев на краю сіножаті, кріпак дістався на вище місце ніж його суперник. Скориставши з миті, коли шляхтич мав за спиною в себе дерево, він кинув проти нього всю вагу свого тіла. Бароненко вже не встиг уступитися і, влучений страшною силою розгону, відлетів до дерева, вдарився об нього аж щось затріщало за його плечима і покотився непритомний.

Був кінець... Віддихуючи останнім, немов передсмертним віддихом, стояв хвилину Карло над безвладним тілом суперника. Після відскочив до Катерини, вхопив її за руку й обоє зникли в напрямку села, залишаючи панича під пильним зором повновидого місяця.

Довго лежав переможений на коріннях бука без руху й без диху. Місяць почав уже схилятися до вершків ліса, сова довго сиділа на суку над нерухомим тілом, почала сильніше припадати роса. А Карло так само лежав і не ворухився. І лише коли перші ранкові півні занутували в селі прихід світанку, і потягла прохолодна свіжість, — він опритомнів і сів. Схопився за голову й застогнав. Хоч все тіло нило ослабленням і болем побитого, але свідомість без ніякої павзи прийняла лише страшний факт подолання й ганьби.

Так, се була ганьба! Ганьба не в тім, щоб підлягти, бути побитим власним кріпаком. Ганьба, що се могло статися йому, сину лицаря, нащадкові славних імен, панові роду. І стогін знов прорвався крізь стиснуті уста. Стогін ганьби, що він зміг забутися настільки, що лицарське „личить” підпорядкував своєму нестриманому, ще цілком не завмерлому, дитячому „хочу”. Стогін ганьби, що тупим болем стискає наше серце, і яку ми знов і знов поспішаємо відігнати стогоном.

Але він до того відчував, що тут була ганьба ще більша, ще глибше укрита в тайниках душі, що її мужчина не радо признає й перед самим собою і відтаняє від себе як гордий багатій нужденну жебрачку від порога свого дому. Се був сором пониженого, відштовхнутого мужчини.

Сором упокореної мужеської впевнености, пики й відчуття пониження власної мужеської незрівняности...

Той сором палив мабуть найбільше, і щоб закрити його, загнати що-найдалі поза свідомість, зробити його якби небувшим, — зусилля сього витискало з затиснутих Карлових уст ще довший стогін, ніби від фізичного болю.

Першою прийшла звичайно думка помсти. Плентаючись поволі до замку, думав Карло, як він покарає свого кріпака. Всі знані закони панського права й кріпацької покори вирували йому в голові. Він віддасть його на смерть. Але не на швидку, блискавичну смерть, за якою немає ані болю ані пониження. Ні, на колесування, коли від покараного за образу свого пана невільника не залишається цілого кавалочка, крім голови, що нарешті буде стерчати з паля на вершку римської вежі...

Ні, ні! Сього все булоб для кріпака замало. Він дасть замучити її, щоб той міг дивитися на повільну смерть своєї... Але далі думка вже не йшла, бо ледь зявлялася в уяві Катерина у катових руках, біла, ніжна і безборонна, як серце застановлялося від болю. Ні, се ні... Але він дасть їм одружитися і виконає на Катерині своє право першої ночі... І знов Карлові поморочилося в голові.

Карло не зміг дістатися на замок неспостережним! Старий ключник перший прийшов йому назустріч і жахнувся панничегого вигляду. Хотів бігти по полотню й цілющий олій, хотів збудити батьків. Але Карло задержав шереляканого слугу. Ніщо йому не сталося. Ніхто не вчинив на нього нападу. Ніякі розбишаки. Лише ввечері був він на далекій прогульці й упав зі скелі. Потребує лише трохи води, щоб умитися й хоче трохи виспатися. Хайже його не будять... І прийшовши до своєї кімнати, ледь умившись і роздягшись, упав на ліжку й заснув важким сном без снів і пробуджувань.

Слав довго. Так довго, що знепокоєна мати післала його збудити на обід. І коли опухлий і поламаний ішов до їдальні — мав уже викінчене й невідкличне рішення. Прийшло до нього без міркувань і задуми, так ніби хтось у сні нащепив його йому. Але не протестував проти сього раптового зявлення, проти ясности й невідкличности, що здавалися йому вже природними й зрозумілими, бо були з його крови й роду.

Мати зойкнула, побачивши синове обличчя, а батько підвівся з крісла. Але Карло заразже їх заспокоїв. Йому нічого, цілком нічого не сталося, лише впав учора з Соколиного дзьобу, на якому сидів до смерку... При спуску послізнувся, злетів у долину й непритомний лежав майже до рана.

Спустивши очі в цинову таріль, він совгав по ній ложкою й уривчасто komponував свою брехню. Підвів очі й зустрівся з участливо-переляканим поглядом матері. Підвів по-друге й зустрів недовірливі очі батька. А коли скінчився обід, патер прочитав молитву, слуга відніс мідничку на вмивання рук і пси з кістками повибігали зпід стола, — він тутже звернувся до батька й попросив його дозволу залишити замок і вибратися до цісарського двору...

Мати знов поплакала, але не чинила перешкод. Батько не відмовляв сина, лише просив часу на приготування до відїзду. І тому Карло мав ще досить часу, щоб попросити Райнбург. Але він уже ні разу не зїшов зі скелі долу. В глибині душі боявся, що на задвірках села, або на лісовій доріжці зустріне її, й знов... Що то мало бути за „знов”, він навіть і не додумував до кінця. І щоб позбутися наїзливих думок, вилазив на потріскані замкові мури чи на високу римську вежу й сидів там цілими днями як відлюд.

Під ним застиглим зеленим морем простяглася горбо-вита околиця з плямками вбогих нив і причаєних у долинах сел. Але вона його не надила. Він глядів у безконечний небесний простір, де одинокою точкою ширяв могутній птах. Самітний володар цілої околиці. Чи не той сокіл, чия скеля все манила його за дитячих часів? Так мабуть і треба прожити життя як сей самітний лицарський птах. Ніколи на землі, ніколи серед памірливих птахів, але на висотах, все одинокому й гордовитому, як сей володар височини...

І з юнацькою впевненістю, без надуми й зайвих міркувань перелітав мрією роки прямування до якоїсь величної ціли. Шляху не бачив, навіть не хотів його бачити... Йому маячив лише останній закрут. За ним чекала апотеоза для нього, першого достойника держави, славного вояка-лицаря, що відновляє славу й честь райнбурзького роду. І йому вбачився його Райнбург, та не сей, убогістю й сірістю позначений Райнбург, але врочисто-розкішна резиденція роду. І в ній прекрасна, гордовита пані... І зусиллям волі відганяв від себе Катеринине обличчя.

За кілька тижнів покинув Карло свій замок і подався до Відня. При теперішній розлуці з домом його серце вже не тріпалося таким одчаєм, як за дитячих років. Воно застановилося в своїй закамянілості, немов було йому байдуже покинути чи ні сю країну, де крївавилось його серце.

Він зявився коло двору саме вчас. Після довгої доби тиші й замирення, коли вже поїржавіла зброя й потучніли ні до чого коні, надходила доба нових можливостей для лицарства. Було неспокоїно не лише в самій державі, де підносили голову ворохобні чехи, але й на кордонах. Угри й турки, Італія й Фляндрія, — юсь було те поле, на якому

завзятість, мужність і хоробрість могли підносити людину по щаблях успіху й досягнень все вгору й угору...

І сталося, що майже одразу, без зайвих зусиль забування й болю, без докорів спомину пірнув Карло в нове життя. Йому щастило. Щастило всюди. Спочатку найбільше у дам, серед яких красунь панцерний товариш мав не аби-який успіх. Богато з них офірували йому приязнь, своє серце й своє життя... Іноді здавалося й Карлові, що тая або инша справді прив'язує його серце. Але в найбільші моменти захоплення якоюбудь з них некликаний і несподіваний вставав у його уяві самотній сокіл його батьківської околиці, а поруч нього... Катерина... І була ся уява такою яскравою й переконуючою, що заставляла перед його очами реальний предмет його бажання і студила на устах палкі признання. І довго ще після з'явлення сього душевного видива усвідомлював собі Карло, що жадна з жінок сього пишнотливого двору не може наповнити собою ані його уяви, ані серця, ні стремління...

Та всеж за короткий час зумів Карло висунутися з ряду тих, що на цісарських помостах шукають долі. Не був плитким ловцем на радіщі оточення. Сьогоднішній день ніколи не був йому кінцем минулого, а лише початком будучого. І можеб його піднесення по щаблях двірських успіхів було швидчим, якби він захотів бодай для вигоди звязати своє життя з якоюбудь богатою й титулованою дамою. Але він лише користався ними як східцями, щоб по них ступати все вище, але все сам, сам, як той одинокий птах райнбурзької високости.

Сьому осамотнюванню, що все зміцнювалося з роками, дуже пасувала й Карлова військова служба. Була доба безконечних шарварків на далеких і близьких кордонах. У них все мав Карло не тільки успіх і славу, але ще й користь. І кілька разів до року приймав райнбурзький каштелян великі посилки, що мали прикрасити скелясте гніздо. Батьки вже не дожили до тих успіхів сина. Тепер лише вірні слуги приймали його побажання й без ладу й складу нагромаджували в замку дорогі меблі, матерії, дивовижну зброю й у кованій скрині найрізніші монети Європи й Сходу.

У військовій службі, повільно, але певно підносячись по щаблях успіху й слави, не чувся Карло, як нарешті надійшла зміна. І надійшла так, здавалось, раптово, як ніби ще вчора не було ніяких ознак її наближення. Такий самий смак, як і вчора мало вино, так само світило сонце, так само спокійно відчувало себе серце серед небезпек і загроз життя... Але зміна тут була, була непомітна, ледві відчута, хоч всеж не в нім самім... Так, вона була в оточенні.

І дійсно, оточення його вже згиналося перед ним що-

раз низче, говорило шанобливіше, вступалося з дороги з кожним днем сквалпівіше... Зміна була й у жінках. Раніш їхні очі сяли від одних лише обіймів його мужнього тіла. Тепер для сього треба вже було й дарунків... І з гострим дотиком холодного леза втялося в Карлову свідомість: надходить старість...

Але се було лише першим моментом усвідомлення. Во-яцько-лицарський світогляд, твердий і безкомпромісовий, навчив Карла дивитися на життя як на військове щастя. Не було ще лицаря на світі, щоб після успіхів війни не зазнав нарешті його зрадливості. Щож тоді казати про життя... І він прийняв до відома реальність схиляння своєї життєвої дороги долі.

Але оточення ще сеї зміни не пізнавало. Як і раніше був райнбурзький барон суворим і твердим лицарем, не лише до підлеглих, але й до себе. Слухався власного лише задуму й переводив його без хитання в чин, йшов до цілі лише шляхами честі й права і був однаково небезпечний як для отвертих ворогів, так і для фальшивих друзів. Але вистарчило кількох невдач на полі бою, кількох неуспіхів при дворі, і Карло зрозумів, що має вступитися. І як колись прийняв був раптове рішення залишити Райнбург і податися в світ, так і тепер несподівано для всіх вирішив залишити своє вояцьке життя й повернутися додому.

Дивно схвилюваний наближався він до рідних околиць, де не був майже пів століття. Чим ближчим був Райнбург — тим сильніше хвилювало його серце. Останню ніч в дорозі він не міг навіть заснути. А коли зраня побачили гострі во-яцькі очі так знайомі обриси скелі з вежами на ній, — не міг уже стриматися. Боячись, щоб оточення не помітило його хвилювання, залишив свій почот і сам, з одним лише слугою-турчином, найбільш відданим і мовчазним, помчав наперед до Райнбургу.

І з здивованням відчував, що хвилюється не тому, що до нього промовляють мури, серед яких зродилася його душа. Хвилювався не тому, що був нетерплячий зустріти щось прекрасне й величаве, що нам зістає в кутку споминів про дитячі роки. Не хотів брехати сам собі і знав, що хвилюється як злочинець, який по довгих роках неприсутности з'являється на місце таємного злочину. Відчув, що се була поразка, найбільш болюча поразка життя, яка тонула його сві-тами, кидала в небезпеки воєн, в авантури політики й вир честолюбних намірів. Усе ніби для того, щоб затерти в душі горіч страти, піднести над нею як самотній сокіл над долинами й шпильми і нарешті тепер, перед смерком життєвого дня довідатися, що, хоч і багато було здобуто, але... нічого не забуто...

І замок і околиця здавалися тепер баронові ще вбожшими й сиротливішими, ніж були за юнацьких років. На розвалену римську вежу не міг уже вилізти, не міг просовтатися через усі закамарки поцерблених часом мурів. Перейшов верхи через сільце на підзамчу і не побачив нічого, крім тих самих незмінених за пів століття хатин і тогож булькотливого гірського потоку. І так само, як перед роками ховалися перед ним за плоти перестрашені діти й хилилися майже до землі старі, так і тепер бачив він, як утікали врозтіч дрібні дитячі ніжки й шапки замітали порох вулиці.

З тремтячим серцем, соромлячись сам за себе і хмурачись, немов на недотепного підлеглого, продерся він верхи серед гушавини кущів над потоком до того місця, де вперше зустрів Катерину. І не міг знайти його, бо за кожним майже кущем йому озивалися в вухах удари праника і плюскотіння білизни об воду. Чи то може сильніше забилося постаріле серце?... І думки кружляли сполоханими птахами, не знаходячи місця, де б могли осісти. Повернувшись до замку, змусив себе запитатися про долю Катерини й Карла. Але прийшов каштелян, зігнуто-прислужливий, і слова про них ніби застрягли в барона у горлі. Як не намагався — не міг висловити їхнього імені. Він, безстрашний перед турецькими ятаганамі й козацькими списами, тепер тремтів перед споминами, як колись дитиною перед уявою казкового привида.

Аж на святкуванні свого повороту до замку, що влаштував для цілої околиці, спромігся барон на розпитування. І ніби легше й спокійніше ставало йому, коли чув, що давно, дуже давно взяла вже смерть і Карла й Катерину... і навіть їхніх дітей та дітей їхніх дітей, залишивши лише одного внука, знов таки Карла. Ставало справді легше й спокійніше, немов якась рука відсувалася від горла, рука, що трималася за нього від самого приїзду до Райнбургу. Але за хвилину серце затремтіло й зупинилося. Бо ніколи не усвідомлював собі, як давно, безконечно давно був він чепурним джурою, а Катерина... Велика охлялість захлиснула цілу його істоту... Наказав лише на другий день привезти хлопця до замку і сам здивувався з якою старечою втомою покинув свято.

У півсні, півдрімоті пройшла ніч. І коли на другий день русявий хлопчина, майже вже юнак, стояв перед ним, барон довго й мовчки вдивлявся в юні риси. Мовчки студіював очі, брови, уста, цілу струнку постать хлопця. Напружував зір і не знаходив у тих рисах нічого, щоб пригадувало дідів... Дідів... І знов як учора велика, нерухома втома лягла йому на серце і під дотиком її руки він замружив на хвилику наляті оловом повіки. Сидів хвилику без думи й спомину,

забувши за хлопця. Але підніс звислу на пруди голову, глипнув і... ось! Се вона, Катерина, дивилася на нього з-поза тих спокійних очей. Спокійно й ніби трохи зацікавлено, як тоді на місточку через потічок... Зрадив, так зрадив, що навіть несвідомо підвівся, щоб наблизитися до тих спокійних очей і зазирнути через них до того страченого часу... Але очі вже сховалися за звичайний погляд трохи зніяковілого хлопця і сонна втома знов торкнулася обважнілих повік. Покликав турчина, наказав дати хлопцеві цехіна й відпустити його. А сам довго сидів без виразу на обличчі і глядів у просторінь перед собою...

Ще кілька днів не покидала барона задума. Ніколи перед тим не бачили його слуги в такому замисленні, сього, завше напятого до чину войовника й бистрого вельможу. Був тихий, занурений у собі, немов не завважав оточення. Але якби його запитали, що думає й до чого приправляєтья, — не мігби відповісти. Просто тепер, лише тепер утомлена напруженням цілого життя, відмовила свідомість реєструвати оточення й занурилася в якийсь півсон.

А останнього дня такого стану, коли над околицею стояв місяць, трівожний, зворушуючий повновидий місяць, а в теплому нерухому повітрі тмяно дихали скошені трави, — вибрався барон з замку. Вірний турчин хотів за ним, але барон лише відмахнувся. І майже несвідомо намірився в долину, перейшов потік і з усиллям виступав на схил, покритий першими копицями сіна. І знов не міг пізнати місця... Край ліса заступив йому дорогу могутніми ялинами... Може се тоді відбулося й тут, а може й ні. Нічого пізнати вже не можна було... Земля стрясла з себе всі сліди і лише копиці й місяць були се ті самі, що й того вечора...

І враз гострий, як різь вузького стилета, біль пройшов йому через пруди. Нема, нічого вже немає... Нічого не можна вже повернути... Ані за ціну всіх життєвих успіхів, слави й багатства... Бо все таке мале й не потрібне в порівнанні з тими очима, що колись приглядалися до боротьби двох фавнів, десь тут, на окраї ліса... В порівнанні з тою, незвідомою, привабливою, незнищимою в споміні, що колись звалася Катериною й хвилювала серце вже ніколи не поверненими почуттями кохання й боротьби...

Коли повернув додому — барон не памятав. Але не дурно пройшов лицарську школу вихови й життя. Ранком пробудився таким, як бував перед тими днями непритомности духа. Вчорашній день був останнім днем прощання з тим усім, що відзивалося рештками минулого „не можна”. До кінця життя мало залишитися одне, без суперників і ворогів — „не личить”.

І життя на замку враз пішло так, як давно вже не знали в сій околиці. Бо зі склепів були винесені важкі скрині,

товні дорогоцінностей і грошей, що їх ціле життя нагромаджував барон. Тепер перемінені в зручних ремісників, малярів і різьбарів перетворювали вони півзруйнований замок у достойне райнбурзьких баронів житло. Забілили відновлені мури, олов'яним блиском зайняли стріха, вкрилися килимами покої, стелі прикрасилися дивною красою мальовилами й різьбою.

Барон цілком захопився сею перебудовою. Цілими днями слідкував він за працями майстрів, придивлявся до малярів і підбадьорював повільних різьбарів. Здається не жалував нічого для розбудови своєї резиденції. І коли не вистарчало чогось серед багатого майна, — Відень і Пресбург швидко виконували його бажання. Серед тої праці над відновленням замку забув він цілковито про минуле. Знов жив майбутнім, бо знов володіло ним владне: „не личить”.

Колиж праці були майже скінчені і з околиці зіхалися цікаві гості, — всі були захоплені дивом на скелі. Проходили через сади й кімнати, через переходи й подвір'я й відусюди випромінювала на глядачів відроджена слава й потуга райнбурзького роду. А барон сявав як молодий, що йому подивляють його красуню-молоду, і з захоплення звертав увагу гостей все на нові й нові подробиці відбудови. Але коли гості розїздилися і щирий подив вибухав з них останніми проявами пошани й підхліблювання, зачулося баронові як хтось запитався, а хтось підтакнув: кому, мовляв, припаде вся ся краса й розкіш?...

Минуло кілька днів, а сей запит все звучав у баронових вухах: кому? Кому дійсно? Цілий вік боротьби, праці, досягань... Хто скористає з їхніх наслідків? Хто стане за нього на сторожі родового „личить”. О, нащадкиби знайшлися! У далекій рідні недостатку не було. Але хібаж він може довірити їм хоч частку самого себе? Хто вони? Ласі на споживання або безсилі на витрачування одиниці. Ні, ні! Та чи не виховати кого-будь з них собі на нащадка? Але знов озивався той самий упертий голос: ні, ні! Краще зужити, зужити самому все те добро, все майно, всю ту розбудовану величність.

На Райнбургу почалося веселе життя. Одне святкування доганяло друге, так ніби на старість хотів райнбурзький барон наздогнати роки суворости й труду. Завжди оточений гарними дамами, запобігливим почотом, музиками й співцями, намагався забути барон Карло, що все се лише набуде його багатством і його положенням. Бо коли переривався ряд гучних святкувань і веселих сходин, — пустка довкола здавалася йому ще більшою і ще страшнішою припадала майбутня порожнеча.

У такі дні він кидав зраня замок і верхи відїздив до

околишніх лук і гаїв. Підбираючи прудкого отиря, чуючи під собою буйне життя й розгін стримуваної сили, відчував себе барон знов молодим. Був уже не райнбурзьким паном, був простим хлопцем, одним із тисячок тих, що прожогом вискакують сього ранку з постілі, з радісним викриком вступаючи до приманливого дня. Кінь мчав по луках і польових дорогах, а барон почував себе з ним одним тілом і вірив, що він є одним з тих молодих і ярих кентаврів, які колись ошчаслилювали землю.

Тепер на замку знайшлося в барона й безліч часу для його улюбленої забави — байців — соколиних ловів. Відновив знов на Райнбурзі сю розривку славних предків і ціле серце вклав у ту шляхетну розривку. Здавалося йому втіленням самої засади лицарської боротьби. А з найшляхетніших ловців-птахів, кохався лише в соколах. Може тому, що й досі не стратився з серця йому одинокий птах-лицар, шляхетний сокіл, „птах високого лету”, що не як яструб доганяв свою здобич ззаду, але здіймався над нею високо, високо, й бив згори, завжди й лише згори.

З Фляндрії привіз Карло з собою кількох соколів. Один з них, ісляндський птах, лицар з білими прудьми, чорними смугами на боках, попелястим хвостом і жовтими черевичками ніг, був його улюбленцем. Коли надходила пора перших літних ловів, тримав його у себе в спальні. Бо лише прокидався з дрімоти, при першій заблеску дня, то вже короткий клекіт витав його з поперечки, де сидів Ісляндець, жовте око не моргаючи намірялося на нього й крила трепотіли стримуваною жадобою лету. А за хвилину сидів звичайно в сідлі. Огир вигравав струнками ніжками, баронові радістю вигравало в грудях серце, а Ісляндець сидючи під своїм вишиваним шапероном-ковпачком, на міцній ловецькій рукавиці, лише мняв її сталевими pazурами й побрязкував срібним дзвіночком...

Виїздили до піль, усі троє одне серце й мета, кінь, птах і людина. І коли з верболозіввилітала красна чапля — барон не міг стриматися від ловецького викрику. Підхоплений яростю лову зривався без підкиду з рукавиці сокіл, кінь робив з місця довгий скок і погоня зачиналася...

Здавалося з початку, що, зірвавшись стрілою з рукавиці, осліплений сонцем Ісляндець не звертає уваги на чаплю, або й не бачить її. Здавалося, що лише одне захоплення волею лету, радістю руху підносить його плавкими кругами все вище й вище. І, здоганяючи його, раділо баронове серце високому верху сокола, що його не бачив досягати жадного ловецького птаха. А сполохана чапля вже бачила ворога і вся перемінювалася в струнку, живу стрілу, випущену страхом з лука життя. Але раптово залишав сокіл свій круг, кількома розмахами вже був над

нею. І, складаючи гострі крила, останнім їхнім зусиллям давав розгін долу й без промаху влучав розгублену здобич крицею своїх пазурів. І кожен його порив за здобичю, кожен закрут над птахом, словнювали баронове серце запалом боротьби.

А коли збитий птах падав каменем у долину, маючи на собі переможця сокола, барон гнав коня без шляху й дороги, щоб захопити останній акт. Срібний дзвіночок вів його без помилки на місце і він зупинявся над переможцем і жертвою: упиавши жовту пазурясту лапу в груди подоланого, рвав сокіл пір'я й м'язи, добираючись до серця, а в неморганючих очах світилося золоте полум'я...

Колиж повертали до замку, — поволі ступав спінений огир, спокійно вихитувався в сідлі їздець, а сокіл вже дрімав на руці пана, час від часу лише котючи рукавицю й скрикуючи, мов у бойовім сні...

Ціле літо майже не з'являлися гості на Райнбург. Красу барв, теплогу сонця й ласкавість вітру хотів барон випити аж до дна сам. Так, ніби боявся, що як буде довкола блискуче оточення, не залишиться йому нічого з сеї літньої благодати. Цілими днями їздець, кінь і сокіл проїздили хрест-навхрест довколільні луки й підліски. Часом не ловили нічого. Без думки й мисли вихитувався в сідлі барон, ступав повільно кінь, дрімав Ісляндець. Щоб за хвилину мчати як сполохані через рілню й корчі за буйним летом здобичі...

Майже щоденні лови не залишилися без впливу на сокола. Ніколи, здавалося баронові, не брав Ісляндець так блискавично верхів, як сього літа. Був сама блискавиця... Не було здобичі, яку не мігби „перелізти” — підвестися над нею. Не було жадної, якуб не збили з височини його кігті. І коли сидів на подоланій жертві, тримався її аж заціпенілим стягненням кігтей і треба було зусилля, щоб відірвати його від кривавого свята.

Колиж траплялися вогкі дощові дні, а пан і сокіл мусили залишатися вдома — нудьгували обоє. Сховавши голову під крило, дрімав на поперечці Ісляндець, лише час від часу оглядаючи кімнату й пана неморганючим оком. А барон, щоб відігнати наскоки якихось думок, розгортав коштовний фоліант, королівську працю про полювання з соколами. Знов і знов перечитував милі серцю правила й точні закони байцю, придивлявся до розкішних мініатур птахів, ловецьких образків, кінцівок і фронтіспісів та забував, що сидить не в сідлі, а в вигідному фотелі перед палаючим ватраном...

Були останні дні поліття, останні дні соколиних ловів. Уже першою поранковою імлою мусів продиратися їздець. І глухо звучали в імлі тупіт коліт і соколиний дзвіночок.

Се мав бути останній виїзд з соколом. Здобичі вже майже не було. Відлетіли чаплі, а гуси, лебеді й журавлі пролітали лише над вечір, тепер мабуть дрімачучи серед золота густих верболозів. Але було добре їхати так у вогкій поранковій імлі, вже просякнутій золотом осіннього сонця й відчувати біля себе дві повних життя істоти: коня й птаха.

Уже барон вирішив повертати додому, хоч і без добычі. Але недалеко від замку повернувся ще навмання до гушавини кущів... І велика чапля плавно винеслася з очеретів й почала підноситися маєстатним зусиллям. А барон навіть не задумався над тим, звідки взявся в сю пору той птах, забув про поворот до замку й пустив сокола. Здається ще ніколи не брав Ісляндець верха такими могутніми кругами. Мабуть відчував, що се останній лов, остання нагода випромінити всю силу крил і могутність пазурів. І хоч смертельною напругою всього тіла чапля йшла все вгору й угору, немов шукаючи спасіння поблизу самого сонця, але сокіл був швидший. Уже „переліз”, уже здогнав, ударив жихливим ударом і вже обоє камінем летіли долі в гушавину очеретів.

Звичайно срібний дзвіночок усе давав баронові знати, де знаходиться Ісляндець і здобич. Але сьогодні запали вони за верболози, за очерети й баронів кінч не міг уже втриматися на поверхні болота. Було тихо пополудне. Ані вітрець. Але високий очерет шелестів і шумів так, що якби срібний дзвіночок дзвенів і наблизку — його не можна було б чути. І як не прислухався барон — нічого не чув.

Злий і знепокоєний повернувся він додому. І зараз же гурт челяди й селян з села вибрався під проводом самого барона на місце полювання. Утворили ретязь і довгою лавою йшли через кущі. Продивлялися кожен корч, прислуховувалися до кожного шелесту й щebetу. Але коли сонце схилилося долі й повернулося до замку — Ісляндця з ними не було.

Барон шаленів. Знав, що сокола не міг ухопити ніякий хижак, знав, що Ісляндець не міг запасти в прясовиння, не міг і втекти до лісу, до скель, до волі. Кудиж міг подітися птах? Невжеж хто відважився його вкрасти? Поблизу не полював ніякий шляхтич, а щоб міг украсти кріпак — баронові навіть не приходило на думку. Навіщо кріпаківі сокіл? Таж полювати з соколом сміє лише свободна людина, а за крадіж сокола чекає злодія-кріпака страшна кара: пан сокола має праву розтяти злодієві груди й дати соколові видзьобати живе серце.

Другого дня розшуки почалися наново. Ще більше селян — мужчин, жінок і дітей — було вислано на розшуки страченого птаха. Лава пройшла усю смугу полювання, повернула назад і знов не знайшла сокола. Але знайшла

рештки чаплі. Були розшматовані розлюченим птахом, але інших слідів Ісляндця не було ніде. Тепер уже барон знав напевно, що сокола вкрали, і вже давно не бачили слуги свого пана в такій люті, як того дня.

Страта сокола була оповіщена по цілій околиці. Злодій, якщо поверне його до трьох днів, не лише не буде покараний, але ще дістане й нагороду. Але по трьох днях горе його серцю, яке пан дасть видзьобати розлученому соколові! І хто чув баронову оповістку, кожен здригався, бо знав, що такий був старовинний закон, і райнбурзький барон не буде вагатися його виконати.

Та, не зважаючи на погрози й обіцянки, сокіл не знаходився. Були вже перші осінні дні, коли довокільшня шляхта починала зїзджатися на замок з нагоди численних празників. Замок сяяв світлом і прикрасами, але старий барон ходив сам не свій. Зла прикмета. Одне, що було йому найдорожчим, що найближче дотикалося його істоти — Ісляндець — було страчено. Без сліду, без надії на повернення... Як колись, ах як давно — Катерина... Лише, коли молоді дами намагалися сміхом і жартами розважити похмурого господаря, — тоді на хвилину повертався до барона його гумор, щоб за мить вигаснути знов, як перегорілий віхоть... І тоді він з якоюсь насолодою оповідав дамам про те, яка кара чекає зухвалого злодія.

Минуло вже кілька тижнів і про страченого сокола починали поволі забувати. Та нараз неждана звістка немов стьобнула по всіх мешканцях замку: Ісляндець знайшовся. Першим довідався про це каштелян і зразу не повірив своїм вухам. Щоб не бентежити пана, кинувся сам усе перевірити. Дійсно, сокіл знайшовся і був уже в самому замку. Сидів на своїй поперецьці в сокольничій кімнаті, чепурний, лискучий і живий, як бував й раніше. Видко, що був у ласкавих руках... Приніс його молодий селянин долі з села і тепер стояв у кутку й у тупім очікуванні м'язв у руках свою кожушану шапку... Треба було сповістити пана.

Ніби влучений списом вискочив барон з свого вигідного фотелю, зачувши несподівану новину, і мчав до сокольничої. Так, він був тут, його найбільший приятель, його улюблений Ісляндець, його втіха й радість, його жовтоногий, золотодзьобий лицар. Був тут і се не була омана, бо пізнав свого пана, затріпав крилами, підскочив назустріч йому на поперецьці й схопив його палець до свого загнутого дзьобу. Але як швидко налетіла хвиля радощів, так швидко й опала. Завій люти завис перед усіма зміслами. Хто був тим зухвалим? А перестрашений селянин лише тремтів і кланявся...

О, ні! Він сокола не вкрав. О, ні! Та хибаж він осмілюється піднести руку на панське добро? Таж він знає, яка за се чекає кара. Він і не знайшов його, бо був би давно вже при-

ніс до замку. Він лише випадково дізнався, де сховав сокола справжній злодій і, потаємки взявши його, приніс назад панові...

Барон слухав мовчки переривчасту доповідь переляканого кріпака, і лише здригання уст виявляли його стримувану лють. Але здивовано глипнув на селянина, коли почув імя злодія... Бо був ним Карло, внук Катерини. Той самий півхлопчина-півюнак з русявим волоссям, спокійними очима... той самий... І з нагородою залишав замок задоволений кріпак, а слуги вже бігли до села за зухватим хлопцем.

Чутка про поворот сокола опанувала замок. У ідальній довкола столу тільки й було розмови, що про сокола й злодія. Пани погоджувалися, що злодій мусить тяжко спокутувати. Бо щоб сталося з привілеями шляхетського стану, якби кріпакам було дозволено так легко і безкарно їх порушувати?... Кара жорстока? Але за те тим більший страх викличе у всіх, кому треба боятися баронової кари. Дами також не протестували, але приємно жахалися: яке страхіття! Розрізати хлопцеві груди й на криваву рану посадити сокола... Який жах! Чи гарний принаймні хлопець? Коли буде суд?...

А барон сидів похмурий і замислений, так ніби повернення Ісляндця не було вже для нього жадною радістю.

Цілу ніч проходив барон по спальні. Вірний турчин під дверима не замружував очей і прислухувався до панових кроків. Барон не міг заснути. Ввечері наказав був привести Карла на допит. Закований у важезні кайдани, брязчання яких сповіщало ще здаля про його наближення, зупинився хлопець перед бароном. І барон не міг не здивуватися. Очікував, що побачить перед собою покірну, скулену злодійкувату постать, цілу просякнуту почуттям вини, страхом кари й спратненням ласки. Скільки таких постатей бачив він на своєму житті. Такі були сі мугирі, мугирі цілого світу. Облесливо зухвалі, коли йшло про вини, трусливі й покірні, коли доходило до кари. Раби рабів панських...

Але побачив перед собою цілком иншу постать. У простому одязі кріпака стояв перед паном не злодійкуватий слуга й не зухвалий раб. Не хилився до землі, але й не глядів задирчасто. Стояв рівно й просто дивився баронові ввічі своїми незакаламученими очима, у глибині яких спалахували вогники, може відблиск ватранового полум'я... А відповідав ясно і рівно, не як злочинець перед суддею, а як рівний перед рівним.

Так, се він був знайшов сокола. Знайшов ввечері серед верболозів, коли сокіл сидів на рештках того, що було чаплето. Побідницька лють не залишала його, бо стріпував крилами й бив дзьобом, коли юнак хотів взяти його. Мусів на-

кинути на птаха свою свитку й лише так зміг віднести його до села.

Юнак спокійно оповідав все се баронові, що впріст про- штибав його очима.

— Чомуж не повернув сокола? Чи не чув, яка кара че- кає його? Або не знав про нагороду?

На се юнак не відповідав нічого. Лише глянув баронові ввічі таким поглядом... Таким поглядом, як колись та... його баба... Катерина, перед роками на місточку через потік...

А опісля хлопець заговорив. І слова вибухли з нього нестриманим потоком, як лава з здавалося погаслого вуль- кану. Уже не було спокою, зникла байдужість...

І барон з подивом чув свої власні думки, що їх так дзвін- ко і безстрашно кидав йому в обличчя сей кріпак... Та хибаж кріпак? Бо звідки міг він з таким запалом і захопленням го- ворити про красу бойового птаха, що полонила його зми- сли. Полонила так, що навіть страх перед карою не міг стримати його від насолоди мати у себе могутнього птаха. Звідки міг знати він про радости полювання, радість злиття в одне тіло й один дух трьох бойових, захоплених істот: коня, птаха й людини? Звідки міг знати те, щоб могли після так пристрасно заздрити могутньому баронові його сокола? Хто навчив його сього?... Сього шаленого, неуступливого відпору проти привілеїв одного, лише одного, на радість і захоплення буттям. Проти привілеїв, які замикають світ одному і безопірно відкривають другому!

І барон бачив, знав напевно, що перед ним не кріпак. Ні! Перед ним молодий лицар, лицар з лицарською душею не від людей, але від Бога. Він, такий як він, буває предком нового лицарського роду, бо сягає по лицарські остроги вже тим, що уповідомлює право на лицарство для кожного мужнього серця й палкої душі... І при сих думках барон на хвилинку закрив очі й враз видалося йому, що се не хло- пець стоїть перед ним... Сеж говорила до нього та... ах, та давня, давня, близька дівчина, й говорила, тлумачила йому тоді незрозуміле, чому не може й не хоче бути невільницею його кохання, що не хоче бути взятою, але хоче взяти сама, вже взяла собі вільного птаха, що зачарував був уже перед бароном її серце...

А щоб зрозуміти се, треба було, щоб пройшло пів сто- століття, треба було обійти пів світа, щоб, повернувшись знов до Райнбургу, зрозуміти все се через уста і вчинок мо- лоденького юнака, її парости, яка мабуть ніколи й не чула про те, чим жив той пень, з якого вона буває...

І злочинець і суддя мовчали. Але глипнув барон на юна- ка знов, і подув помсти вивіяв з його серця всі сі думки. Навіщо багато міркувати? Про що розпитувати? Сей кріпак

признався, що вкрав і затаїв ловецького сокола. Хайже завтра виконається закон...

Вечірня постина того вечора була як завжди гучна й весела. Не розмовляли ні про що інше, як про завтрашній день. Лише баронове місце було порожнє. І ось тепер ходив він без перестанку по кімнаті і заспокоюючий сон утікав від набряклих старечих повік.

Уже зранку просторий двір замку почав наповнюватися глядачами. Ставили поміст для барона й лави для гостей. Прийшла сторожа і стала перед помостом широким півколом. І юли сурмач засурмив на всі чотири сторони світу, а двір заповнився вщерть і на підвищенні засів барон — привели підсудного.

Був прекрасний ранок. На сонцем пригрітих плитах двору давно зійшов ранковий приморозок і лише тіневі кутки стріх виблискували морозним сріблом. Сонце немов у останнє хотіло пригріти сю юрбу й виграло на зброї сторожі й лицарства, на дорогоцінних одягах дам та запалювало очі майже весняним блиском. Вся юрба випадала такою святочно-радісною, що годі було вірити, ніби тут, зараз же буде переводитися суворий присуд. Лише юнак, що зі звязаними руками стояв перед бароновим кріслом, був на тлі сеї барвистости темною плямою. Не лише для очей, але й для уважного серця. Та він, здається, й не завважив цілого збіг-виська: дивився понад баронову голову кудись у йому одному відому точку в далечині.

Серед напруженої тиші дав барон знак і замковий писар почав читати присуд. Щоб усі присутні знали, як вміє дотримуватися закону й як може боронити своїх прав і привілеїв міцний і славний пан Райнбургу...

Писар скінчив її хвилину ще було тихо. Барон мовчав, але очі були упяті на засудженого. Нарешті опритомнів і махнув рукою. Тоді двоє вояків, що стояли по обох боках хлопця, відступили і кілька інших винесли звідкілясь з натовпу низький поміст. Вхоплений міцними руками сторожі лежав уже на ньому юнак і сторожа звязувала йому ноги. Так лежав він горілиць, з розкритими в безодню небес очима, і спокійно, рівно віддихував, так ніби не він осе мав бути жертвою закону й присуду. Вояки відступили й на їхнім місці стали двоє інших: баронів ловчий з соколом на рукавиці і баронів турчин з гострим ножем у руках. Юрба зітхнула як одна людина й приписнулася до сторожі.

А барон підвівся в кріселці і знов майнув рукою. Залишився так, підвівшись над кріслом, втявшись руками в поручні, очима в обличчя юнака, що лежало так близько, майже під самими його ногами. А на знак свого пана турчин зігнувся й розпіняв хлопцеві на грудях сорочку. Відсунув її до

лівого боку й розтяв аж до краю. А після двома швидкими ровмахами ножа зробив на грудях знак. І червоний хрест почав ширити свої криваві рамена над хлопцевим серцем. Розтяв і глянув на барона. Але той нічого не бачив, крім хлопцевого обличчя, не звертаючи на оточення жадної уваги. А тоді зігнувся над юнаком ловчий, зняв сокола з рукавиці й насадив на скривавлені груди...

І знов перелетіло подвір'ям зітхання глядачів. Дами вставали, щоб краще бачити приваблююче видовище, сторожа наблизилася ближче, лицарі подавалися вперед. Але хлопець був ніби з каменю. Сокіл підскочив на скривавлених грудях, випростав по черзі крила і, шарпнувши загнутим дзьобом у криваву рану, з викриком підніс угору скривавлений дзьоб. І барон бачив, як лише хвиля, непомітна хвиля перелетіла під нап'ятими м'язами грудей і ще вузкими стали побілілі від стиску хлопцеві уста. А сокіл знов і знов занурив дзьоб у рану і за кожним разом підніс голову, немов указуючи цілому зібранню, як виконується кара... Дами вже не зойкали, а лише важко дихали, не відриваючи очей від білих, червоними смугами пошматованих грудей... Сторожа ледве стримувала натовп... А барон стояв над жертвою, як закам'яніла постать очікування. Він майже дотикався своїм палаючим зором сього безстрашного зору юнака, що, не моргаючи, втинався в небо, так ніби сподівався, що почує щось важливе, від чого єдине залежатиме його життя...

Граптом побачив: у сій нелюдській хвилині муки й ганьби виблиснув у зорі юнака той самий вогник непіддаїности, що колись так обпалив його серце, обпалив на все життя, аж... досі... Не міг уже далі дивитися й майнув рукою на ловчого. Серед загального шуму здивовання знімав мовчки ловчий Ісляндця з грудей. Птахові не хотілося залишати жертву, він чеплявся пазурами за рану й ловчий мусів прикласти зусилля, щоб відірвати його від грудей... Птах ще пручався, але вже сидів на рукавиці, вже мав на голові шаперон і ловчий відносив його геть. І над хлопцем знов схилився турчин і обмивав скривавлені груди...

Та вже ніхто з присутніх не глядів на хлопця. Усі очі були звернені знов на барона. Він щось пошепки наказував писареві і коли замовкли сурми виклику безбарвний голос писаря голосив до притихлого оточення, що славний Райнбурзький барон за відвагу й мужність звільняє від вини й кари й дає свободу сьому своєму кріпакові та приймає його за сина й наслідника Райнбургу...

Уже замовк гунявий голос писаря, уже зійшов з помосту і нагинався над юнаком барон, а натовп ще стояв мовчки, немов приголомшений... І ворухнувся лише тоді, коли барон і ноша з хлопцем зникли під склепіннями входу...

Того дня мало хто бачив барона. Лише під вечір, коли осіннє сонце багряніло над заходом передзвістям морозної ночі, зустріли його селяни в лісі верхи. Їхав кроком здовж потоку і дивився перед собою, немов очікував когось, що ось-ось виступить з-за кущів.

A. Sarmatus

На межі двох імперій

(Репортаж з Лібії)

Буревій, Патлаті хвилі встають горою над чорними скелями й піняться на бруку прибережних вулиць. Сіє дощ. Проти вітру тяжко встояти. Етна, лінія берегу на північ і море в густій мряці, а над невисокою грядою гір поза Евріялом жене вітер оловяно-сірі шматки хмар. У внутрішній пристані гойдаються кілька рибальських баркасів та невеличкий пароплав.

Сиракуза. Колись була се одна з столиць Європи. Велике торгове місто з сотками тисяч мешканців та грізними мурами укріплень на десятки кілометрів півколом від берегу до берегу. Сиракуза була побіч Атен, Пергамону, Александрії одним з центрів геленської культури, духовим осередком великих грецьких поетів, філософів, вчених. Занепало місто під час пуницьких війн. Римляни взяли його приступом після довгої облоги і страшно знищили. Згодом залишилася лише оселя на невеличкім півострові, яка і перетривала тисячеліття: панування Риму, Візантії, сарацинів, норманів, Гогенштауфенів, Анжу, арагонців і неаполітанських Бурбонів, аж поки Сицилія не припала зднаній Італії. Вісім років тому я був тут в останній раз. Тоді Сиракуза була ще глухим провінційальним містечком, де оптимістичні лядароні голосно торгували штучними коралями, а під мармуровими руїнами величавої давнини зітхали під місячним сльвом свіжо одружені або романтично неодружені пари. Тепер Сиракуза швидко розбудований центр африканської торгівлі фашистівської імперії, вихідна точка сполучення метрополії з Лібією. Завдяки своїй великій зовнішній затоці є вона одною з головних опірних баз італійської воєнної флотії. За останні роки місто змінило своє обличчя. Повстали нові греблі над морем, укріплення, летовища. На місці убогих, брудних дільниць простяглися широкі вулиці. Виросли нові передмістя коло фабрик і каменоломень. Швидко зникає так зненавиджена Муссоліні охляла італійська „романтика“, асфальтовимистрадами машерує бадьора балілл та галасливі групи будівельних робітників...

Віє вітер в антенах невеличкого „піроскафо“ триполітанської лінії „Чіта ді Трієсте“. До Африки їду третьою клясою а повертаю першою — частинно для спостережень над соціальною структурою імперії, а головню з оцадности. Третя — повна вояками, що повертаються в лібійські залоги з відпустки. Передбачаючи імовірні прикрости з боку сусідів (коли вибухне гнів Посейдонів) — я лізу, як досвідчений мореплав на горішне ліжко. Safety first! Буря не вгаває і Муссоліневі легіоністи швидко починають виглядати досить зелено. О семій у вечері „Чіта ді Трієсте“ скидає траси і виходить з пристані в затоку, а за чверть години є вже на повнім морі. Я не жалував, що вдряпався на гору, хоч і кидало так, що небезпека злетіти відтіля на підлогу була більш ніж реальна. Щождо підлоги... Добре що вентиляція дописує. Вояки імперії посмутніли, і скаженно кленуть Mare Nostro на всіх діялектах королівства від неаполітанського вереску до несамовитого сардинського хрипіння. Але дуже стомлений, я швидко засипаю...

Буря ущухла і на блідій блакиті неба гойдається лютневе сонце, але зимний вітер рве плащ та гаптує білою піною темносині хвилі. На переді пароплаву гріються на сонці змучені групи вояків. Обличча їх все ще барви хакі як і їх однострої. Між ними кілька темновидих вояків лібійських допомогових військ. Північно-африканські бербери загално відомі як хоробрі та надійні вояки. В італійській армії їх має бути коло 5-ти тисяч в окремих курінях.

Далеко над видноколом димове: три англійські кружляки з курсом на захід, а низько над „Чіта ді Трієсте“ летить на південь величезний тримоторовий літак лінії А. О. І. (Africa Orientale Italiana). В серці Середземного Моря ссрещуються шляхи двох імперій — артерії двох світових потуг: фашистівського Риму та Бритійської Спільноти Націй. Шпальтами світової преси шугають вістки про неминучість їх зудару. Дійсно не виключено є, що підчас загалної пожежи Велика Британія та Рим стануть на різних боках барикади, але мало ймовірно, щоб само лише їх противенство на Середземному Морі викликало збройний конфлікт між ними. Завеликі мусять бути матеріальні й моральні жертви для обидвох сторін і замалі можливі користи перемоги, щоб Давнінг Стріт та Палаццо Кіджі легкодушно допустили до такої війни.

Але колиб дійшло до зудару? Безперечно, що тепер — 16 років після „походу на Рим“, Італія зробилася противником зовсім иншого формату, ніж та розполітикована нація, що стала на боротьбу з негусом Менеліком в битві під Адуєю в 1896 р. або з Центральними Державами в 1915 році. Фашистівська дисципліна безоглядно випекла давню анархічність, винищила впливи розкладових світоглядів, зєднала понадклясовим, груповим й індивідуальним себелюбством всі верстви італійського народу в єдиний волевий бльок нації. Духово

рухливий, здібний, патріотичний італійський народ, під проводом свого вождя, з могутнім союзником на півночі є ворогом, яким не вільно нехтувати. Але...

Англійська нація розпоряджає зброєю, небезпечнішою від її грізної флоту, від її майже велитенських матеріальних ресурсів, навіть від її глибшого й старшого імперського політичного досвіду. Ся зброя — се є якість її провідної верстви і вищість її раси.

Над сим треба застановитися. Як зрештою і всі явища біологічного або духового життя, гієрархію рас тяжко окреслити певною формулою. Вищість певних рас є реальніша за наукову теорію, се є — „упередження“ — себто інстинктовне відчування як вищою так і низчою особистістю або збірною тою правдивого відношення їх відносної вартости. Підсвідоме, щире самопочуття расово низшого, — часто (майже завжди) психічно компенсується його крикливою самопереоцінкою. Ся реклямна „компенсація“ почуття низшости (*inferiority complex*) є типовою особливістю расово або суспільно низшої істоти в духовій площині життєвої боротьби. Все одно чи ходити про індивідуальну чи збірну одиницю.

Вищість певних рас не є інтелектуальною категорією, але фактом життя. Англьосакс є вищим за південного європейця; як українець є вищим проти москаля — деревлянсько-чудьсько-монгольського байстрюка; як чистокровний араб — проти звироднілого левантійця. Раса є біологічним поняттям поскільки вона живе, росте і занепадає. Її вищість не є ані вищим інтелектом, ані, тим менш, вищим світоглядом — лише вищою силою душі. *Non ratio sicut anima!*

Расова вищість особистости, як і цілого народу, полягає розуміється не в його силі, навіть не в його духовій культурі — лише в шляхетній цільности його характеру. Се — здібність — вміти затримати в найтяжчих умовах вірність собі і своєму ділу; се здібність десять разів знищене — почати будувати в одинацятий раз; се — воля боротися за вже безповоротно втрачену справу аж поза межі фізично можливого; се — примат внутрішньої цінности над зовнішнім „значінням“; се — призирство до крикливого фальшу театральних почувань і жестів, таких типових всім расово нечистокровним; се — інстинктовна погорда до нижших форм буття і шляхетна нетерпимість до всіх понижуючих первнів власної особистости і суспільства.

Пригадуємо сторінки спогадів полк. Льоренса арабського (*Revolt in the desert*), де він описує, як підчас виснаженого переходу через пустиню центральної Арабії, його загін загубив по дорозі невірника-мурина. В страшній спеці, серед непроглядної мряки, пустельного міражу — ніхто з арабських повстанців не бажав наражувати власне життя, щоб рятувати якогось там чорного джуру. Фізично виснажений майже в край, лютий на цілий світ і самого себе за сю, з національного по-

гляду, цілком безглузду самопожертву, — Льюренс їде сам — назад в пустиню, майже на вірну смерть, шукати безвартісного мурина. Їде тому, що се — „його“ мурин, за якого він відповідає перед своєю совістю як вожд загону. А тепер порівняйте того Льюренса (що є — під тим оглядом — не випадковою постатю, але типом англійського джентльмена) з дієвими особами памятної експедиції Нобіле на північний бігун. Як звісно Нобіле, якій зломав ногу при катастрофі повітроплаву „Італія“, дав себе першим врятувати з криги, а інші два його супутники покинули на смерть товариша шведа. Річ не в тім, що Нобіле і два інші італійці були богузами. Вони ними безперечно не були. Після тяжких терпінь, в смертельній небезпеці виснажені фізично й духово, Нобіле і його два земляки просто залишилися і — врятували себе коштом обв'язку і чести. Але якраз в сім захитанню останньої відпорности в обличчі катастрофи, безнадійности і смерти, у вирішальну хвилину і лежить низшість раси — духово нечистокровність. Англійці називають її *yellow streak* — (жовта риса) домішка рабської крові. *They allways let you down!*..

Коло п'ятої увечері на обрії зарисувався помалу низький беріг Африки. Біле місто, а на схід і захід доки око сягає — зеленосірі пальмові ліси. Над ними недвижний ряд прозорих рожевих хмар. „Чіта ді Тріесте“ врізується в флютилію рибацьких човнів з різнобарвними кривими вітрилами. Їх мабуть зпів сотки і вони кружляють над рибними мілинами мов зграя жовтих, синих і оливкових чайок...

Триполіс. Над блакитною затокою білі мури замку Ордену Йоганитів. Після був він резиденцією триполійського еміру, що разом з беєм Тунісу був найбільшим піратом Середземного Моря. Від 1911 р. над Триполісом лопотить італійський прапор. Ліворуч від замку нове місто з незвичайно гарною набережною під струнками пальмами, довгою на кілька кілометрів. За нею розкішні вілли в евкаліптових галях і сніжнобілі фасади люксових готелів *Ель Мегарі* і *Уа-дан*. Поза замком сховалося велике тубільче місто за грубими мурами, з його базарами, мечетами і лябірінтами вузьких, кривих вулиць (*sukh*) і провулків (*sciaga*). Головна торговельна магістраль Сук-ель-Турк півтемна під дахом і повна товарів з Орієнту і Окциденту. Між прозаїчними італійськими фабрикатами та безвартісним псевдоорієнтальним крамом, — гарні тубільські вироби з тисненої золотом і фарбами шкіри та срібні філігранові оздоби. Зрештою існує тут державна школа стосованого мистецтва і ремісництва. В тісних і заплутаних „шіарах“ і „сук“ кипить життя. Просто на вулицях печуть хліб в печач подібних до українських, смажуть рибу, продають овочі і городину, голяться і торгують вином, мануфактурою і вужениною. Тубільська горілка з дактилів — „бука“, завойовує мою прихильність, але східні куріезитети здержу-

юся набувати. Власність — кайдани для свободи духа і щасливий вільний крок неїмущого поза обрії щоденного.

Над лябіринтом провулків заліг галас здається всіх рас Середземного моря. Верткі триполітанські жиди; єгипетські християни-копти в чорно-смушкових шапках; поважні бербери в білих вовняних бурнусках; селянки арабки в фіолетових загортках, закутані аж до очей; сирійці, греки й сухорляві мальтійські матроси — найкращі мореплави південної Європи; єгиптяни в високих червоних фезах; муляти й мурини всіх відтінків шкіри, від кольору цитрини до ебелового дерева, з Сомалі, Еритреї, Сенегалю й озера Чад; італійські крамарі й осадчі в кашкетах і китликах; жидівки в едвабних, крикливо барвистих сукнях, з відкритими лицями. Домішка семітської крові (єгипетсько-берберської раси) видно їм не пошкодила, але старші віком є обважнілі й огидні; арабська голота в бурнусках з старих мішків; „мегарісти“ — арабська кавалерія на верблюдах; італійські вояки в розстібнутих одностроях і шапках на потилицях. Тому, хто звик до бездоганого вигляду німецьких вояків, дисципліна вояцтва молоді Імперії виглядає досить підозрілою, але в дійсності б'ються вони зовсім непогано. Між тубільцями незвичайно багато хворих на очі — сліпців і однооких з більмами: наслідки відсутності похвального звичаю митися і музультманської резигнації супроти мух. Хмари прошаків. Зрештою жебрацтво тут є не заняття убогих та калік, але просто спорт, головню дівтори, переважно жидівської. Настирливість їх подивугідна. Мій монокль і кодак будять золоті надії в серцях Ізраїля. З ломаним але бадьорим: „*da soldil signor, da soldil!!*“ — летять на мене з темних нор і провулків хмари п'ятнадцятилітніх макабеїв. Але їх ентузіязм гасне дуже швидко від несподівано арабського: „барра!“ (забирайтеся геть!).

Кілька днів пізніше роблю візиту німецькому консулові. Він стрічає мене дуже гостинно, мабуть завдяки рекомендаційному листу від проф. Л. Ф., мого знайомого з Франкфурту, відомого дослідувача Африки, і запрошує на вечерю. Він вже багато років працює в Триполітанії, де володіє єдиною на кольонію броварнею „Оса“.

Ще зовсім недавно Лівія була досить занедбана. Зацікавлення італійського загалу розвитком кольонії було невелике. Лише з призначенням Італіо Бальбо генерал-губернатором почалася енергійна розбудова, — оповідає консул. З початком абіссинської війни ми тут побоювалися, що Лівія відійде на другий план, але сталося якраз навпаки. Завдяки своєму ключевому розположенню на противі Сицилії і на лівім крилі Єгипту і Судану, Лівія стратегічно забезпечує італійські східно-африканські посілости. Бальбо проклав „Літеранею“ — велику автостраду від Рас-Аджедір до границі Тунісу через Триполіс, Омс, Мізурату, Бенгазі і Тобрук до єгипетського кордону — понад 1800 км. вздовж моря і затоки Великого

Сірту. З огляду на можливий обстріл ворожою фльотою, се шоссе лежить трошки здалека від берегу та уможливає лі-бійській генеральній булаві перекинути за 48 годин корпуси армії від Триполісу до границь Долішнього Єгипту, або за півдоби до кордонів Тунісу. Побудовані летунські майдани з підземними гангарами для літаків та величезними підземними запасами бензини. З Бенгазі або Дерни в Сіренаїці (Східня Лібія) італійські бомбовози в стані за пару годин досягнути Суецький Канал і затопивши там пару кораблів паралізувати на тижні англійську лінію сполучень на схід. Особлива ува-га звернена на військову самовистарчальність колонії з огля-ду на те, що ворожа фльота може перетяти морські шляхи до метрополії. Побудовані великі касарні і склади муніциї в Гаріані — сто двадцять км. на південь в горах Ель-Дже-бель-Нефуза, куди в випадку війни має бути перенесене ко-мандування армії з занадто відкритого з моря Триполісу. За-ложені великі запаси воєнних матеріалів; повстала власна де-стиляція ропи і фабрика рицинової олії для літакових моторів, з власними плянтаціями.

Лібія є вже тепер дуже важлива опірня база італійської імперії і потрійна загроза Тунісові, Єгиптові та середземно-морським західно-східним сполученням Великої Британії. Мі-сто Триполіс зросло за кілька років майже удвоє й тепер на-числює понад 100.000 мешканців. Треба признати, що будівлі фашистівської держави задовольють вимоги найвибагливішого смаку. Монументальні і творчо оригінальні, вони одночасно добре пристосовані до особливостей північно-африканського підсоння та мистецьких традицій музульманської країни. Ве-личезна прірва відділює будівлі фашизму від ідіотських потвор московського снобізму в роді непридатних для життя в гі-перборейському кліматі „женевських“ вілл а ля Корбузьє на Гнилах Прудах, або нічим крім російського самохвальства неумотивованих „хмародерів“ на прилопанських степах.

В Триполісі існують навіть два двірці: Стационе Чен-трале та Ріккардо — обидва досить далеко поза містом. Від мого готелю — *ель Мегарі* ближче до останнього, тому беру таксі до Ріккардо. Мізерний деревляний будинок серед пальмового гаю. На землі (бо платформ немає) перед вузко-коліійкою нерухомо сидять групи мовчазних арабів і муринів. О третій має відійти поспішний потяг з I, II та III клясами в Гаріан — місце мого призначення. Маю квиток другої кляси. В колоніях є зрештою небажаним, щоб біла раса їз-дила в третій з тубільцями. З хвальною точністю приходить „експрес“: спереду локотива, велика як кухонний „прімус“, а за нею один єдиний віз, трошки менший за трамвай. В нім, спереду, переділ на три особи з лавкою, обтягнутою черво-ним плюшем — се перша кляса, зрештою порожня. Друга є трошки бруднішою копією української передрево-люційної „третьої“, а третьої — взагалі не видно.

Вигляди їхати як оселедець в бочці три з половиною години з смердючими муринами, мені не усміхалися і я побіг вимінювати квиток на першу клясу.

— Шкодную дуже, сіньоре, але перша йде лише до ель-Аціція, на півдорозі, і буде там відчіплена.

Технічна сторона сього останнього заходу мені досить неясна, вважаючи на те, що обидві кляси в тімжеж самім возі. Але нічого не вдієш, і я всідаю в свою „другу“, яка швидко наповняється старшинами з внутрішніх залог, осадчими і їх жінками з численним потомством. Муриниж — лізуть на дах, який і є, як виявляється, третьою клясою. Мої побоювання були зайвими і престиж білої раси врятований. Зрештою „експрес“ розвиває зовсім непогану швидкість і краєвиди швидко міняються поза забрудженими шибамі вікон.

Придатні для осель землі тягнулися колись смугою лише на 15-20 клм. вдовж моря і на південь переходили в т. зв. геффара-степ, — безводну глинясту рівнину, яка лише підчас весняних дощів, і то лиш на поморю покривається килимом трав, але швидко висихає в брунотно-сіру пустиню літом. Тепер придатні для сільського господарства ґрунта поширилися аж на 50 клм. в глиб країни. Італійці побудували артезіанські колодязі, заводнили і відвоювали від пустині десятки тисяч гектарів родючої землі. Інколи треба було бурити аж на 400 м. вглиб до ґрунтової води. Стару систему великих приватних концесій в лібійському степу фашистівський уряд покинув, а меліорацію ґрунтів і будову осель взяв безпосередно в свої руки. Засаднича мета Риму є створити в Північній Африці численну верству італійських фермерів-хуторян, власників заможних середняцьких господарств. Держава надсилає з метрополії в кольонії лише здорові, під моральним і більшовічним оглядом, найкращі елементи. Кожда родина одержує власну фарму-хутір з готовими будинками, приладдям, худобою (один мул і дві корови) та навіть харчами на перші тижні. З очевидних причин першенство мають богатосімейні. Кольонізаційний уряд вимагає що найменше трьох мужчин та дві жінки — безпосередніх членів родини осадчого. Перші півтора року вони є лише робітниками держави і одержують відповідну платню, дальші пять років — кольоністи переходять на стан орендарів і працюють за половину врожаю. Згодом вони одержують свій хутір на власність і мають його ціну виплатити невеличкими ратами за 20-25 років. Протягом сього часу родина безземельного пролетара робиться з допомогою держави власником маєтку цінністю пересічно 140.000 лірів (45.000 зол.) розуміється ціною многолітньої тяжкої праці. Школи, церкви, лічниці, будинки фашію, дороги, мережу каналів і артезіанські колодязі для кожної оселі будує уряд на свій кошт. За час італійського панування цивілізація відсунула пустиню на багато сотків квад. кілометрів на південь, посаджено кілька мільонів овочевих дерев, повста-

ли плянтації технічних культур, мережа нових доріг. Італійська колонізація йде за кошт пустині, а не шляхом виващення тубільців. Арабсько-берберська земельна власність не тільки не змаліла під фашистським режимом, але навпаки переважно зросла її господарена площа, а ще більш її господарська цінність. Крім того завдяки великому попиту на місцеві споживчі продукти і вироби з боку швидко ростучих міст, армії та колоністів, що плекають переважно технічні культури зі збутом продукції, — незвичайно зріс добробут тубільчого населення, а з ним і симпатії до італійського режиму. Ворожими до італійців залишилися мабуть лише далекі племена Сенусіїв в оазах Куфри на пограничю Судану. Фашистська метода збільшення господарського стану посідання нації — се творчі методи, не методи бляшаного патріотизму, не методи руйнування господарських і культурних надбань тубільців.

На численних стаційках вагон швидко опорожнюється, аж нарешті в нім залишаються тільки два італійські старшини з арабською джурою та я. Ель Аддіа. „Першу клясу“ — дійсно відчіпляють, а з нею, очевидно й увесь віз. Подорожні — „пани“ пересідають в порожній тендер льокомотиви, решта — мурина дряпаються на його дах і самітна машина загула далі на південь

Поза Ель-Аддією кінчається смуга людських осель. Лютий. Геффара-степ квітне. Грою природи великі простори степу цвітуть на багато кілометрів або виключно одним або виключно іншим сортом трав. Часом степ срібlistий в квітах альфальфи, часом неправдоподібно блакитний в темному кольорі гірського озера, часом далеко поки око сягає світиться він в сійві журливого аметисту. Згодом щезають килими квітів і трав, а самітна льокомотива мчить понурим безкраєм пустині. На інших обрїях фангастичні контури сталевих гір Ель Джебель Нефуза.

Пів на сему. Невеличка стація Гаріан — кінцева точка південної залізниці. Пара будинків з хвилястої бляхи, цистерна, зимний вітер, сірий камінь пустинних гір. Гасне вечір. Ані сліду оселі. Сумовитий „Капо ді стаціоне“ повчає мене: — Готель? Се в місті. Гаріан. Де се місто, питає сіньор? На горах — двацять кілометрів відділя, але зараз прийде „машина“ і забере сіньора...

Але студено тут! На щастя обидва попутчики мої, старшини гаріанської залоги виявляють справжнє староримське почуття гостинності. Один бере мене під руку, другий хапає мою валізку (не від речі додати для пояснення, що я кульгаю і потрібую помочі). Невелика халупа з дощок без вікон служить одночасно почекальнею для подорожніх та осередком торгівлі „долішнього Гаріану“. За прилавком обдертий „алі“ продає цигарки, чай і петроль. Блимає каганець. Халупа набита арабами довкола жарівні. З суворим „барра“! — кілька з них вилітає на мороз і Муссоліневі центуріони сажають ме-

не на єдиний стілець коло вогню. Лібійські тубільці є голов-но бербери (хамітська раса) з незначною домішкою семітсько-арабської крові, але їх мова чисто арабська.

Досить часті тут чистокровні мурини з середньої Африки. Число лібійців невелике. Всього населення величезної просторої кольонії налічує 700.000 душ, з того коло 100.000 італійців. В порівнанні до 14 мільонів в Єгипті або 2,5 мільонів в невеличкому сусідньому Тунісі, се дуже небогато. Але з заводненням пустинних просторів та зростаючим добробутом населення, з усуненням „регуляції“, яку перепроводжує періодичний голод природнього приросту, число музульманського населення швидко побільшується, як і в сусідніх французьких посіlostях. Населення напр. Альжиру, що під власними емірами століттями трималося на одному рівні, під пануванням французів зросло за сто років майже в четверо. Нові засоби господарки, залюднення степу усунули хронічний голод широких мас тубільчого населення, який досі відчували там з фаталізмом, як допуст Аллаха; французька адміністрація унеможливила сваволю альжирського бея, а європейська гігієна успішно протиставилася пошестям та епідемічним хворобам, що десятикували нарід. В результаті — нечуваний зріст північно-африканського населення. Цікаво, що демоліберальні та соціалістичні Санчі, що так красномовно поборюють кольоніяльний „визиск“, ніколи собі не пригадують інший бік питання: що не тільки самий націоналізм провідників народів в кольоніях є майже без виїмку позичений в європейських університетах або державних коледжах, не тільки дух їх організацій, їх часописи, радіопроводи і т. д. є винаходами і дарунками європейського генія, але що навіть само існування великої частини того населення є твором європейської цивілізації. Але тут тупість є головною прикметою духових плебеїв (*hombres de las masas* — Ортега і Гассе). Вони ніколи не здають собі рахунку ні з внутрішнього зміслу зявищ і подій, ані з підстав свого власного існування. Для них взагалі не існують проблеми — всі цінности і блага людського суспільства є для них чимсь „самозрозумілим“, як зявища природи. Держава, безпека особиста, наука, техніка, що повстала з неї, наслідок останньої — новітня господарка, завдяки якій змогли народитися і жити сотки мільонів народу в нечуванім, в порівнанні з минулими віками добробуті, все се не є для соціалістичного плебея дарунком творчости поколінь геніяльних особистостей, не є наслідком невтомної праці еліти людства, лиш чимсь в роді клімату, або повітря, чимсь, що є незнищиме і незалежне від праці і самопосвяти духового проводу світової культури...

За півтора години з'являється нарешті „машина“ — простий собі вантажний самохід. Мене садять в теплу будку до шофера, старшини розміщаються з тубільцями на долівці, і віз з гуркотом зривається з місця і несамовито мчить в п'ятому

карколомними дорогами над гірськими проваллями Ель-Джебю.

Гаріан! Касарні, гарний білий готель, залізобетонний мінарет, каплиця, кілька вілл адміністрації, вулиця крамниць і убогих барів-шинків, а довколо всього кількатисячне місто трогльодитів під землею на краю гірського плято над проваллями. Надалі, на північ сотки кілометрів геффара-степу, а в ясні дні можна побачити на овиді срібну нитку моря. Бербери Ель-Джебель-Нефуза мешкають не в будинках, але в глибоких на 5-8 м. льохах під землею. Від центральної шахти розходяться три-чотирі помешкання з одною до трьох кімнат, в яких живе родина бербера разом з худобою і дробом. Вхід до „двору“ не зверху шахти, але осібним ходом з боку. Мешкання сі тісні й темні, але добре пристосовані до підсоння країни: теплі в зимі та холодні нестерпно горячим літом. Берберські оселі здалеку виглядають мов цвинтарі — купа горбків з вузкими тропами між ними, могильна тишина. Зрідка можна побачити коло них дітей або закутану в пасмисту фіолетову загортку жінку коло глибокої на десятки метрів криниці. Худоби обмаль: чорні вівці і кози під надзором маленьких пастушків, одnogорбі верблюди та нечислима кількість ослів, бо бербер пішки ходити не любить. На плодючій плоскогіррі Ель Джебелю добре родиться жито, оливки і добрий тютюн, але тубільці на ріллі майже не працюють і мають лише городець для власного вжитку. Кілька кілометрів на південь розкинулася велика італійська оселя Тігрінна — п'ятьсот родин в привітних сніжно-білих фармах під оливковими гаями між тютюневими плянтаціями. На вершках гір на півдні руїни замків і візантійських укріплень. Сі гірські оази тягнуться кільканацять кілометрів завширшки, а далі терези повільно спадає на південь, і починається Сагара на тисячі миль аж до екваторіяльної Африки.

Одноманітно тягнуться тижні. З початком березня не на жарг пече сонпе, а на полях між оливковими гаями Тігрінни вже досить висока стоїть озима пшениця. На вулицях міста, під мурами барів, нерухомо годинами сидять тубільці і слухають несамовито пронизливі арабські співи з радіовисильні Барі. В неділю базар. Тоді вже з ранку дороги лунають голосними „террі! террі!“ та сумовиті віслюки несуть до міста з осель-цвинтарів поважних вершників в білосірих бурнусах. Часом на однім віслюку гойдаються аж два кременні бербери — від злощасної худобини видно тоді лише вуха та патетичний хвіст. Коло мечета ворвшаться сотки дві тубільців. Трохи дальше над гірським проваллям чекають покірні осли, гордовито лежать верблюди і метушаться отари кіз. Зрештою базар обчислений більш на обмін новинками і сплетнями, ніж товарами. Погоня за зиском відходить на другий плян, бо всі продають, але ніхто не купує. Вузколиці, темношкірі „дядьки“ в бурнусах сидять під шатрами над жменькою дактилів.

в'язанкою цибулі або купою червоного перцю. Кілька гончарів виставили півсотні мисок та десяток великих амфор для води або олів, тожніх по формі з старогрецькими. Я не здержуюсь і купую за пару лірів три сопілки — подвійні з тростики та двома козячими рогами на кінці. Сопілки 30 см. задовгі, але в їх мізерному тілі живе могутній дух — „голос, що вопить у пустині“. По своєму повороті до Німеччини, я відсвяткував в своєму ателіє „вечір арабської музики“ в колі веселої богеми. „Вечір“ протягся до третьої години рано, аж нарешті вдерлася поліція, розігнала музик і баядер та показала господаря — „wegen des groben Unfugs“ 10 марками гривни. Сопілки були мінорні як просвітянська „ поезія“, але міцні як труба архангела.

Кожду суботу в готелю реве перестужений грамофон і пів десятка старшин залози танцюють зі своїми жінками в „голю“ неозначені ближче новочасні танці, на які я похмуро поглядаю. Пересічні італійки дуже далекі від ідеалів античного чи ренесансового мистецтва. Родинне життя в латинських країнах незахитано патріярхальне але трохи нудне. Винятком з цього правила є мабуть римська аристократія, особливо „біла шляхта“ (близка до королівського двору Квіриналу в противагу опозиційній „чорній шляхті“, яка по традиції гравітує до Ватикану). Але вже підчас свого першого побуту в Італії, тому вісім років, я мав нагоду особисто переконатися, що великий відсоток італійських маркес, княгинь і контес походять з Чікаго, Детройту або Сінсінеті, що є зрештою дуже відрадним зявищем для римської аристократії не тільки з фінансової але й з расової точки погляду. Домішка англо-саксонської або ірландської крові зовсім не пошкодила італійській шляхті.

З Триполісу автобусом великим приморським шляхом Літеранеа сто двадцять кілометрів на Схід! Іззаду на деревляних лавках трясуться запаковані як оселедці в бочці тубільці. Попереду в „першій класі“ на вигідних шкіряних фотелях розмістилися „білі пані“: себто неголений від тижня кондуктор, я, підстаркувата повія з Кафє дель Імперо та якийсь слейний панок, з вигляду торговельник гріхом і „менеджер“ вище означеної жрекині Астарті. Триполійська оаза — найбільша в Лібії тягнеться на схід на десятки кілометрів. Між дактилевими пальмами зелені жита й городина; зрідка білі як цукор будинки під банями і кам'яні кістяки високих колодязів. Дорога біжить значно нижше рівня пальмових гаїв за білими мурами або живоплотом колючих сірозелених апуноцій. Сук-ель-Джума: кілька кам'яниць з плоскими дахами, сірі від пилу дерева на майдані, почта і кавярні. Кожду п'ятницю відбувається тут велике торговисько для тубільців Примор'я. Богатотисячний натовп берберів гомонить на площі і в провулках містечка.

Таджура — оселя на краю оази. Між пальмами численні батерії полевих гармат. Там де кінчаються оази, починається

в середній Лібії сухий степ. Зрідка при дорозі ряди меланхолійних будинків: се смуга великих земельних концесій.

Гаф Гарабуллі невеликий хутір при шоссе на пів дороги до Омсу, а далі починається піскова пустиня. Жовті дюни мов хвилі, а над видноколом на темносинім небі відзеркалюють пустиню померанчово-жовті хмари. Одноманітні години — пісок або сірі, камянисті горби, а в балці мочара в зарослях веселого папіруса і знову сонце камінь та курява...

Омс. Сліпуче біле, арабське місто за грубими глиняними мурами. Просторі вулиці, майдани і пустирі. Понад морем невеличка європейська дільниця. Струнки як свічки мінарети присадкуватих глиняних мечетів. Лібійські готелі побудовані кольоніальним урядом з незвичайною розкішю. Туристика в кольонії є ще тільки в стані народження і ціни першорядних готелів в Триполітанії є з огляду на пропаганду низчі ніж в третьюрядних гостиницях самої Італії. Але готель „Agli Scavi“ в Омсі перевисшає навіть все, що мені довелось побачити в своєму мандрівному життю. На горішньому поверсі княжі апартаменти з виходом на широку терасу над тюркісовосинім морем. На долі люксові сальони зі стильовими меблями італійського рококо, нога потопає в барвистих арабських килимах, затишна курильня з величезними клубними фотелями; сая-ідаальня простора і висока як церква з біло-мармуровими колонами, стінами з димно-синього шкла і долівкою з кольорової мозаїки, а посередині монотонно дзвенять водограї в басені з чорного мармуру. Тубільча услуга в сніжно-білих убраннях і червоних безрукавках, вибагливі страви і вина... Після вечері я довго лежу в кріслі на терасі і дивлюся на темніоче небо. Лагідно гуде море, а над обрієм непривично низько світить полярна зірка...

Ніч, але місто ще ворухиться. В барах гомонять вояки, а темними вулицями шугають білі, закутані постаті. За міськими мурами квітне геффара-степ. Білі плями незнаних квіток, вітер несе п'яні хвилі солодкої до нестями ароми. На горах кілька кільометрів поза містом світять в с'яйві місяця форти великих укріплень. Повільно повертаю додому.

В однім з темних провулків гойдається над дверми червоний ліхтар, а під ним вештається огрядна стара жидівка в криклавій сукні з ріжнебарвного шовку. Мій моноклъ будить рожевий оптимізм в серці ізраїльської гандлярки гріховних насолод. Як гарпія хапається вона за мій рукав, підвисшає мене до ранги „графа“ і прославляє приступну красу своїх гурій. Але моя чеснота перемагає. За дві хвилини я зникаю в п'їтмі вузьких провулків, а під червоним ліхтарем соляним стовпом стерчить „мадам“, задубіла від несподіваної моєї еспансько-арабсько-італійської красномовности. Між иншим ся невеличка нічна пригода уможливила заглянути за куліси торговлі „живим товаром“: кілька днів потім сидів я за шклянкою „біттер“ на міському майдані перед нужденною каварнею.

Зі сторони Триполісу прямує на схід велика сіра лімузина і затримується зараз перед мною. Під номером відзнака Є. Г. (Єгипет). З авта вилазять два пузаті єгиптяни в елегантних європейських одягах і високих червоних фезах. В тійжеж хвилині на закруті дороги появляється вчорашня жидівська „мадам“ з уже зною мені повією з триполітанського омнібусу. Єлейного парубка не видно. Мабуть він лише постачає живий товар з Триполісу до Омсу. Повія всідає до лімузини, єгиптяни сують жидівці в руку пачку банкнотів і авто щезає в куряві на схід. І так йде мандрівка на схід — від європейських пристаней до Касаблянки, Тунісу, Триполісу; від Триполісу до Омсу, від Омсу до Каїру, від Каїру до понурих домів розпусти в бляшаних бараках Порт Саїду — що далі на схід, тим низше вділ, щоб скінчити в тубільних криївках Адену, Бирми, Сінгапу...

Три кілометри на схід від Омсу, на березі моря величезне мертве місто Лептіс Магна — африканські Помпеї. Колись ся фенікійська колонія була суперницею Картагїни, а під римським пануванням столиця північної Африки. Тут народився і зріс цісар Септим Север. В римські часи Лептіс Магна мала понад триста тисяч мешканців, простору добре захищену пристань, цирки, театри, велику базиліку, мармурові терми. Місто сплюндрували вандалі, колись якогось дня ріка прорвала гаті і занесла піском руїни. Пустиня знищила канали і оази та нанесла пісчані горби над базилікою, термами й форумом. Від кількох років італійці відкопують сю памятку імперської слави старого Риму і ціле середмістя Лептіс Магни після тисячліття знову побачило сяйво сонця. На вузьких вулицях мертвого міста квітне запашний білий боз (*Planta genista alba*)...

Знов Літеранеа — поворот на захід. Назустріч на тягарових самоходах транспорти гармат в Сіренаїку до кордонів Єгипту. В Лібії утримує Муссоліні майже виключно артилерійські полки — кістяк армії. В хвилину воєнної небезпеки значно легше швидко перекинути за море дивізії піхоти ніж транспорти гармат і моторизовані частини. Широке шоссе йде в гору і спадає на спалених сонцем аж до білі кам'янистих горбах...

Я замислився над проблемою егзотики в письменстві. Колись вона була правдивою пошестю західної літератури, особливо французької. Англійське колоніальне мистецтво носить всі прикмети мистецького реалізму і тому за небогатами виїмками під сю категорію не підпадає. Егзотика в літературі, се була втеча неврастенічних літератів і деяких гуртів інтелігенції в країну мрій від жорстокостей щоденного життя. В романах і оповіданнях перед підозріло театральними декораціями Єгипту, Кохінхіни чи Мексику розмовляли в бурнусах, саронгах і пончо тубільці філософи „made in Montparnasse“. Українські поети повними жменями черпали натхнення з під-

ручників географії. Щодо мене, то я завжди занадто любив наше коротке, гарне життя, щоб шукати мрію деінде ніж в джерелах власного існування. Париж чи Чугуїв, чорний Ессен або золотиста Фльоренція — beauty is in the eye of beholder! (краса — в очах глядача!). А найвище щастя філософа се кинути ся у вир життя, бо страйк текстильних робітників в Бомбею, або холера в Юнану більш романтичні ніж мудрість йогів або сивих клясиків Хін...

Ля Валетта на Мальті. Від пристані білим муром стрімко пнеться в гору місто. Широка затока поділилася фіордами в масиви скель, а на язиках півостровів сіріють залізобетонні четверокутники фортив. На косі між морем і затокою фортеця Сан-Ельмо. Покрученими вулицями Ля Валетти блукають отари вислуохих, довгововняних кіз. На таблицях написи в англійській і мальтійській мовах — остання є між іншим арабська говірка і з італійською мовою спільного багато не має. Зрештою бути ключовою точкою велитенської британської торгівлі з Близьким і Далеким Сходом є вже з матеріальної точки погляду зовсім інша річ, ніж зробитися другорядною по значінню пристанню Італії між двома десятками інших. Мальта має понад 600.000 людности, а на квадратний кілометр припадає понад 300 мешканців. Всі вони існують з транзиту англійської торгівлі і колиб острів втратив теперішнє значіння в системі британських опірних точок для його населення се значилоб голодову катастрофу. Між іншим Україна з своїм головним шляхом сполучень на захід і до океану через Середземне море, більш зацікавлена в рівновазі сил на ній, ніж в абсолютній гегемонії одної держави. Як воєнна пристань для англійської лінійної фльоти Мальта дещо втратила своє колишнє значіння через незначну віддасть від легунських майданів Сицилії. Опірна база англійської Mediterranean fleet перенесена до Кипру, але як опірна точка британської повітряної і підводної фльоти острів затримує своє першорядне стратегічне значіння. З Мальти Велика Британія є в стані в кожду хвилину перетяти шлях від Італії до її африканських володінь.

Італія безперечно є в стані в свою чергу перетяти британські і французькі шляхи сполучень через Середземне море, себто примусити ці держави до коштовного окружного шляху довкола Африки до їх східних посілостей. Але в противагу своїм суперникам сама, відкрита з моря, Італія не в стані сягнути до їх дійсно життєвих центрів. Поки Альжир і Марокко в руках Франції, а Гібральтар, Кипр, Гайфа, Яффа, Суец і Аден в руках Великої Британії, бідна на сирівці, Італія матиме єдиний свободний вихід до широкого світу лише через союзу Німеччину. В сій засадничій геополітичній залежності Апенінського півострова від Середньої Європи і лежить тревалість „вісі“ Берлін-Рим. Пригадуємо, що навіть своє обіднання завдячує Італія — як се підтвердив сам Му-

соліні — лише допомозі Франції і Пруссії. Успішність політики Риму в Середземному Морі залежить в першу чергу від її німецьких гарантій: копалень вугілля в Рурі, кузень зброї в Ессені, хемічних фабрик концернів I. G. Farben Industrie та Benzol-Verband...

На сірокамяних палатах мальтійських лідарів лопоче *Юньон Джек* — англійський прапор. В орієнтально розкішній, бароковій катедрі Ордену мармурові надгробки гротескних фігур, ніжна кам'яна різьба, позолота і дорожочинна мозаїка колюми і затишних каплиць. З тераси „Upper Bagassa Gardens“ високо над тихою затокою видно як блимають нечислимі вогні багатолюдних передмість на тім березі та світяться люки сірих як крокодилі англійських кружляків...

Рішуче не має в світі місця, де перекінчивством можна було здобути пошану. В однім з портових барів замовляють шкляночку віски.

— Чи ви італієць? — питаюся у огрядного шинкаря.

— Ні, пане, я англієць — відповідає той гордовито.

З кута гудить бас дужого як гориль англійського матроса:

— Don't believe him, Sir! Englishman? Not he! He is a bloody maltese! (Не вірте йому — пане! Він — англієць?! Та де — се дурноватий мальтієць!).

I. Бут

В обіймах Ізраїля

Жидівське питання в цілім світі стає так гостроначасне, що в тій чи иншій формі — з ним мусить зустрічатися і його вирішувати майже кождий народ. Особливо на нашім континенті. Противники жидівських впливів не раз самі шкодять собі необоснованістю своїх нападів. Коли в такім нападі — на сто перевірених фактів — знайдеться один вигаданий, напр що Ленін — жид, тоді жидівській пресі нема нічого легкшого, як збити й цілість закидів.

Наш журнал старанно уникав виступати проти жидівства з необоснованими або неперевіреними фактами. Користав переважно з самої жидівської преси — матеріал, якому й самі жиди нічого закинути не могли, а який давав силу доказів для наших тез.

Тут маємо перед собою офіційний орган міста Парижа, — європейська позиція, найбільш загрожена воюючим Ізраїлем. Є се — *Supplement au Bulletin Municipal Officiel de la ville de Paris* від 17 грудня м. р., який ласкаво прислав нам один з прихильників нашого місячника з Франції. В сім *Бюлетені* є звіт з засідання паризького муніципалітету з дня

15 грудня м. р.: дискусія над справою великого податкового обтяження парижан завдяки напливу чужинців до столиці.

Хтож є переважно сі чужинці? На се — підчас дискусії — відповів п. Арман Ляно́т. Особливо залаяла квілина чужинецька сафіяновий промисл. Між жовтнем 1936 і травнем 1937 у Франції відкрилося 499 варстатів з сеї галузі, з чого 90% — під керівництвом чужинців.

Їх імена? Ляно́т цитує їх понад триста — і звучать вони так: Амзель, Аксельрад, Альтман, Блюштайн, Бурштин, Бромберг, Блюх, Берковіц, Боренштайн, Бляйфедер, Хаїмович, Цукерман, Кристаль, Давід, Діаманд, Епштайн, Естерович, Фляменбаум, Фішбайн, Фінкельштайн, Гузік, Гольдберг, Грінберг, Йофе, Яблок, Кляйнман, Каган, Ліпшиц, Мендель, Нусбаум, Перец, Плюсква, Рубінштайн, Розенвайг, Розмарін, Рапопорт, Шмудлевіч, Шварц, Зисман, Вайнтрауб, Вінникамень, Волькенфельд, Вайссброт, Вайриб, Зильберфайн і т. д. і в самій лише сафіяновій галузі, до 400 імен.

На питання, якої національності (себто державної приналежності) були пп. Гузіки і Плюски — Ляно́т відповів, що більша частина сих осіб були жиди з Польщі. Є се переважно ремісники, що роблять величезну конкуренцію французьким фабрикам. Підраховуючи загальну цифру, Ляно́т доводить, що до 2 мільонів чужинців відбирають у Франції працю — 400.000 французьким безробітним. Наплив чужинців справляє ще і инше лихо в промислі — він нищить французький смак.

Даркіє де Пельпуа — розріжняє чужинців, які асимілюються і инших, „які не дають себе асимілювати, які не хочуть асимілюватися, які про се своє небажання заявляють від тисячів літ“. Се — жиди. Наплив сих чужинців, — се „залів Франції расою, народом, чужою нацією, яка має свої закони, свої звичаї, свій спосіб думати, своїх провідників, і яка намагається накинути їх Франції. Ось страшна небезпека, яка загрожує Франції“.

Певно, можна співчувати з нещастями вигнанців, але — казав промовець — „наша раса не створена для ляментаций. Вона звикла дивитися небезпеці в очі. Коли ми й дальше позволимо на сю інвазію, то хутко Франція не буде більше Францією“.

Промовець цитує *Jewish Encyclopedy*, яка стверджує, що „жиди більше ніж инші раси, серед яких живуть — підпадають нервовим хворобам. Дуже часто стрінуті серед них гістерію і неврастенію“. Покликуючись на ряд наукових авторитетів, як Тоблер, Раймон, Крафт-Ебінг, Шарко і инші спеціалісти нервових хвороб, в тім числі ряд жидів — Вассерман, Гутман, Крепфель, Кадмі Коген, промовець цитує при тім Ренана, який був фільосемітом і який писав про Єрусалим, що є се „клітка з божевільними, нездорова для тих, що там мешкають“.

Все се прихляє промовця до думки про расову нищість отих чужинців і небезпеку їх масової інвазії до Франції.

Дальше Пельпуа подає листу недавно натуралізованих у Франції лікарів. Знов перед нами — сотки імен в роді таких: Абрамовіч, Цайлер, Ашкенази, Нафталіс, Мендельсзон, Шмірер, Кравецкі, Фрайман, Давід, Лемберг, Шварцбарт, Грінберг, Мошковіч, Катц і пр. Щодо адвокатів, то в самім Парижі є 650 адвокатів жидів. Те що робиться в фаянсовій гадузі — те саме і серед кушнірів. На 4.500 кушнірів у Франції є вже 2.500 чужинців, а з них — каже промовець — напевно 2.498 жидів. Він цитує м. и. з *L'Information universitaire*, листу кандидатів до бакаляврату. Знов маса імен, а серед них такі: Левенбах, Ерліх, Леві, Куперберг, Закройзик, Йосіповіч, Кунстліхт, Гінсбург, Зисман, Цитрон, Аврам.

Коли промовець переходить до листи гандлярів фальшивими паспортами — стрічаємо імена: Мозек, Ісаак, Ефраїм Мальфтір, Ісаак Пинский, Крамер, Берта Айсман — неначе з процесу „КПЗУ“.

І навіть французька церква не вільна від сеї інвазії. Промовець цитує урочисту службу Богу під президією кардинала Вердіє в червні м.р. трансмітовану французьким радіо, якого директори є: Бляйнштайн і Драйфусс, а співробітники — Маврштайн і Бен-Саїд. Хором диригував — Еріс Леві-Леві, хоралом — пані Самуель, оркестрою — Задіков, на клявесах — грала пані Ліппман.

Інвазія вдирається не лише в життя економічне й інтелектуальне нації, — навіть в її командні сфери. Жиди контролюють партії і фігурують в уряді. В Орлеані — Жан Зей є посол, Кльод Леві — мер, Зее — генеральний прокуратор, а генерал Бльох командує дивізією. „Ось — каже промовець — до чого ми дійшли в місті Жанни Д'Арк!“

Але сі дані неповні, бо жиди у Франції масово змінюють свої імена — соромляться своєї національності або, як звичайно ховають її. І так — Моріс Бенгазера просить перемінити його імя на Дебрюера, Генрик Пієр Хаїс — хоче зватися Ормелем, Леон Штерн — хоче мати імя Сертіє, Ісаак Хаймовіч — імя Жак Гаймона, Еллі Циперуха за всяку ціну домагається, щоб на майбутнє її звали — Елі Сіпєр, Роберт Леві — хове зватися Ляруа (ще щастя, що не Леруа!), Хаїм Цегельницький — Сегєлем, Хаїм Кестенбаум — Анрі, Глюкман — Жюлієном, Маркус — Марке, і т. п.

Промовець наводить слова Габоріо в *Ер Нувель* — „ті що прийшли до нас, шукаючи права азилю, почали довгу, уперту й завзяту роботу, щоби перевернути нашу гієрархію, нашу дисципліну, наші вартости і щоби заступити їх, серед безладу що вони створять, — своєю гієрархією і своїми вартостями“. Щоби потім — переняти провід нації, що поволі зрабували їй її душу, її шляхетність, все що від віків було рацією і сенсом її життя. Жиди принесли до Франції менталь-

ність — яка не є французька і про яку промовець відзивається в не дуже похвальних словах. Вони готові змінити дугове обличчя Франції.

Сі і подібні промови й статі — се крик розпачі загроженої в своїм існуванні нації. Проекти зарадити лихові — з яких цілу купу пропонує і де Пельпуа — множаться, множиться й число французьких антисемітів. Бо вже не французи починають диктувати громадській думці Франції — що є гарне, що бридке, що личить і що не личить, що належить до доброго тону і що ні, який *savoir vivre* годиться а який ні, яку політику в середині і навні має вести Франція. Все се — в країні Людовіка XIV, Наполеона і Рішельє — мають диктувати гомельські, бердичевські чи брідські Ставиські, Плюскви й Гузіки.

Справа для нас варта уваги. Бо нема ніякого сумніву, що колиб повстала над Дніпром Україна лібералів, масонів, радикалів і соціалістів (о, певно — перемальованих на націоналістичний колір), — то те, що тепер робиться у Франції, робитиметься і в країні Мазепи і Святої Софії..

Час задалегідь про се інтенсивно думати.

Жидівська — як і всяка ниша справа — упирається в пекучоначасну справу — проводу.

О. В.

Поступовий параліж „еліти“

Une nation ne périt que par
le suicide (Нації гинуть лише
через самогубство).
Gallus (L'Intransigent)

Захід чи Схід? Туніс чи Україна? Франція чи Росія? — ось проблеми, які тривожним знаком запитання стають перед кожним політиком і які такі важливі для нас.

Положення, в яким тепер опинився Гітлер, нагадує положення Наполеона, по проголошенню континентальної блокади 21 листопаду 1806 року. Щоби знищити свого головного ворога — Англою, Наполеон хотів знищити її торгівлю. Хотів замкнути їй всі порти Європи. Ілірія, Трієст, Фіюме — в посіданні Франції мали „запечатати“ австрійський ринок. Щоби замкнути їй інші ринки, займає він Бельгію, Португалію європейське побережжя, заключає союз з Прусією, потім з Росією — нарешті коли по смерги Павла I, новий цар зриває континентальну блокаду — виповідав війну Росії. „На

замкнення моря — відповіді замкненням землі“ — як каже Ж. Бенвіль, побити на землі — „тирана морів“ — ось був ведентенський плян імператора.

Головним своїм ворогом вважає гітлерівська Німеччина — Росію. Так як Наполеон — воюючи з Європою і з Росією, думав влучити в Англію, так Гітлер — в *Mein Kampf* і вважає, що аби скінчити з Росією — треба наперед знищити Францію. Се промовлялоби за напрямком „на Захід“.

З другої сторони — чи пішовби Наполеон походом на Москву, колиб вона не зірвала союз з ним? Колиб не стала йому колодою в ногах в боротьбі з Англією? Мабуть ні... Так само Гітлер — коли Франція не стане йому поперек дороги в обрахунку з Росією, охоче мабуть зречеться напрямку „на Захід“, щоби звернутися проти свого головного неприятеля — Росії. Се промовлялоби за напрямком „на Схід“.

В кожнім разі сей останній напрямок — не виключений. І тому — така метушня серед всіх прихильників Росії — чужинців, росіян і... деяких українців.

Голос забирає наша еміграція і на деякі з сих голосів варта звернути увагу. Передусім забирає голос галицько-український Фенцик, д-р В. Панейко, який кілька літ тому, під радісний грім російських фанфар, перейшов до московського табору, проголосивши український народ „за вгадку Австрії“, яка хотіла розбити „єдину й неділимую“... Бувшого редактора *Діла* і міністра української республіки, на саму можливість загрози сталінської імперії — огортає переляк. В однім французьким журналі (*L'Esprit international*) він намагається довести, що Україні — тільки й жити під Росією; що Совети вже багато зробили для нас (часи „українізації“); що Совети, а з ними й Україна, вступили вже на шлях „здорової селянсько-робітничої демократії“ (плюс Чека й експропріяція селянства), та всю справу попсув український „вузький і агресивний націоналізм“. А шкода! — думає автор, бож Україна не може жити у вічно ворожому наставленні до Москви; бо ані нема між обома народами властиво ніяких сутєвих спорів, ані природних границь...

Подібні ідеї розвивав д-р Панейко вже в 1922 р. в своїх „Зєдинених Державах Східної Європи“. Тоді він писав, що якби самостійність України була можлива, „то тоді треба булоб сю концепцію, як органічно шкідливу... українському народові відкинути і поборювати“, бо „Україна всіма основами свого буття... призначена (ще одне „призначення України!“) жити й розвиватися в звязку з своїм північним сусідом і побратимом“... Вже тоді *ЛНВ* (1922 кн. 1) писав, що сі нісенітниця — се „мостик, яким переходиться від політичного московфільства до культурного“. Так воно й сталося десять з чимсь літ пізніше...

Не потребуємо тут розправлятися з аргументами українського патріота Росії. Се прастаре рутенство відізналося

в нім, як в однім з своїх „найкращих представників“, Се не Україна — не може жити у вічно ворожому наставленні до Москви — се наш Фендик не може жити у вічно непримиримому наставленні до того ворога. Се Фендик — не може визбутися свого „овечого комплексу“, віри в „побратимство“ вовка з ягням. Се не брак „природних границь“ між Україною і Росією диктує йому його капітулянтські теорії — бо де напр. природні границі між Францією і Бельгією або між Канадою і Сполученими Державами або між Еспанією і Португалією? — навпаки, се капітулянтська психіка Панейка виворожує йому його „теорії“, се — страх Фендика перед великими рішеннями великих проблем... Німеччина хоче розбити московську імперію? Сього вистарчало — щоби в ряді московських яничарів виступив Панейко. Ренегатам далеко легше бути герольдами чужих і навіть ворожих національних ідей — ніж патріотами своєї країни.. Ренегатам легше й вигідніше трактувати проблематику своєї країни в площині регіоналізму, ніж в площині широких плянів і завдань. Оплески Мілокових, Маклакових, Сталіних і масонських „побратимів“ їм завше будуть миліші від невдячної витревалости в службі власного народу.

Чужа ідея, якій на службу став Панейко в грядучім конфлікті се ідея єдиної й неподільної Росії, під плащиком „побратимства“ двох народів. Плащиком, під яким виступив другий оборонець російської імперії М. Шаповал, була ідея „словянська“...

Микола Юхимович, б. генерал армії УНР, б. член Союзу Визволення України, голова „української громади“ у Франції, виступив в Парижі з відчитом для еміграції. Йому теж вистарчила примара „німецької небезпеки“ для Росії — щоби з запеклою ненавистю накинутися на ворогів єдиної неподільної Росії. Очевидно в такій ситуації мусів він викликати і тінь Драгоманова, який думав, що в „генеральній баталії між німецьким і словянським світом“ — Україна має стати на боці — словянства... Чому? Для чого? З яких причин? Що нам словянство і що ми йому? — се так само незрозуміло як було незрозуміло і в оборонця царської Росії М. Драгоманова... Але зрозуміле одно: що ся ідіотична, сто разів збанкрутована й ворожа нам ідея словянства, — се лиш маска. Тому слідом за нею, Шаповал¹⁾ витягає иншу — „небезпеку війни“: бож Україна буде полем нових боїв в разі російсько-німецького конфлікту! Бож „Україна зазнає нових нещасть!“

Що Україна — за один рік большевицької окупації зазнає більших нещасть і спустошень, як за чотири роки світової війни — про се п. Шаповал не згадує. Але що сей його „паціфізм“, такий догідний Сталінові, як і словянофільство,

¹⁾ *Нежи и Украина* доклад М. Е. Шаповала *Посл. Новости* 31 I; *Новий Час* 17 II *Дух чорної ради й Перейслава в паризьких саялх.*

є теж маскою, а не дійсною причиною його виступу проти Німеччини в обороні Росії, то та причина мусить бути инша. І ми думаємо, що знайдемо її, коли пригадаємо, як „референт“ захоплювався оповіданням про успіх спільної слов'янської мілітарної акції під Грунвальдом, що спинила германську експанзію на Схід на цілих 400 літ; „як референт зближався до висновків про konieczність повторення Грунвальду та зєднання розбитого нині слов'янського світу“...

І тут як і в випадку Панейка — страх поставити проблему своїй нації в цілу широчінь. І тут — туга за підпорядкуванням чужій ідеї. І тут — туга за регіоналізмом, і тут стає слов'янофільство, хочби і в новім „прометеївськім“ вигляді. В сю саму стежечку вступають і деякі українсько-американські часописи. Соціалістично-жидівсько-винниченківська *Зоря* в Сан Паульо (жовтень грудень 1938) не мав чим иншим журитися, як подіями й долею судетських німців, що відійшли до Німеччини, бо ануж „сей примір тільки увертюра, опісля якої настане ліквідація слов'янського світу?“

І автор, А. Коршнівський, меланхолійно згадує (як і Шаповал) „дві блискотливі події — Грунвальду і Пскова“, і Любліна... В своїм передбаченні автор грозить ворогам матушки Росії і слов'янства навіть помстою небесною, бо — „хто може заперечити, що передбачена майнською астрономією комета не є такою помстою?“

Притягаючи на оборону ССРС небесні сили, плутаючи астрономію з обсерваторією, українство з слов'янством, інтереси свої нації з інтересами чужих — *Зоря* впадає в те саме божевілля, що і Шаповал, що й Панейко, що й инші герольди російської імперії...

Великою трівогою огорнула загроза імперії Сталіна і В. Винниченка. Його спори з Сталіном — якого він на иває „товаришем“ — є товариські спори. „Радвлада“ — ма є в його очах свої темні сторони, але — всеж він її „шанує“. Натомість Гітлер — се жах, се страхіття! Се щось, що його російський патріотизм знести не може. „Українські контрреволюціонери рахують, що Гітлер.. створить самостійну Україну“. Але Винниченко боїться сих плянів, бож — „для духового добробуту українських трудящих мас корисніша радянська соціалістична Україна“ — в очах новітніх Галаганів і Кочубеїв²⁾

Коли в Панейка і Шаповала дуже увипуклюється момент загіпнотизовання чужою імперіяльною ідеєю, то у Винниченка грає ще ролю другий — теж дуже знаменний для політичних „свинопасів“, момент. Поруч з жахом перед всякою самостійною концепцією, виступає туг жах перед моментом боротьби. Його лякає інстинкт пановання — так розвинений у москалів. Московські імперіялісти — се люди „хворі“, з „викрив-

²⁾ В. Винниченко — *За яку Україну?*

деними інстинктами", з перебільшеним інстинктом національного егоїзму. Вони „всіма засобами підтримують, виправдують і благословляють у себе свій інстинкт панування". Протиставити цьому інстинкту — такий самий свій, — перед сим здригається м'яке серце соціалістичного греккосія.³⁾ Навпаки він тішиться, що у нього і в йому подібних політичних „смердія" — сей інстинкт „менше хворий"; що у них всяке стремління до панування і влади — „ганьбитися, забивається, осуджується" — попросту каструється.. Сєнс життя — не змаг і сила, а всесвітнє побратимство. В своїй новій праці, яка носить всі знамена поступового параліжу — („Щастя і Конкордізм") — він пише: „істновання націй і народів в наслідком нормальних законів буття. Але боротьба сих націй між собою є ненормальна". Є просто — „хворобою людства". Щоби греккосії були „щасливі" — треба зняти їм з плечей непосильний тягар вічного напруження, вічного вартування, вічної готовости до самооборони і скоку. „Треба знищити оту саму конкуренцію людей, їх суперництво, зажерливість жадність". Треба ідилії. Треба знищити — „поділ на класи і держави", треба, щоб люди стали патріотами загальної батьківщини своєї Землі, а не вузькими патріотами своєї країни, де родилися і де кости їх предків. України не треба, треба — „обеднати всі держави і нації в єдину федеративну республіку Землі"...

Як бачимо кретинство в чистій культурі! Вирвати привязання до своєї землі і викликати любов до Землі-плянети. Вирвати інстинкт боротьби — і прищепити інстинкт „побратимства" й плазування. Виполоти власну провідну думку — і прийняти чужу. Недивно чому ціла політика сих дефетистів — коли їх бють (а їх мусять бити і ними мусять гордити), — се звертатися до свого пана в плаксивим питанням: за що? „Через що?! на віщо се?! Що людину, з усією щирістю віддану справі комунізму.. хочуть представити, як організатора повстання проти радвлади? Через що?! Через щож таке непримиренне жорстоке відкидання мого співробітництва?! Через що?!"⁴⁾

Нєсмак — такий нєсмак, що хочеться відвернутися і не глядіти, на се — збуджує се скавуління битого пса. Але така їх тактика, якої комічности, низькости й відразливости — духова кріпакам незрозуміти..

Хорват Анте Дукіч пише — „коли нападе на тебе вовк, не питай його — коли й яку кривду зробив ти йому"... Але сей афоризм ніколи не зрозуміють наші фєллахи. В їх благальних запитах — альфа й омега їх політичної мудрости. А їх найбільша амбіція — нести прапори чужих барв перед чужим військом або машерувати під гуркіт чужого барабану.

³⁾ В. Винниченко — *Перед новим етапом* Коломия 1938 Накл. унр. партії незалеж. соціалістів.

⁴⁾ *За яку Україну?*

Вони навіть самі того несвідомі — що не раз дослівно повторяють чужу аргументацію!

Ог напр. якийсь „українець“ (який мав досить почуття сорому — щоб не підписати своє ім'я) — пише: „уважаю, що конюнктура для інтервенції проти ССРСР безповоротно минула два-три роки тому і Сталін стоїть вже нині знову на обох ногах так, що є в змозі оборонитися перед кожною інтервенцією“ (*Mercuryusz Polski* ч. 9).

Нещасному „українцеві“ навіть і не в гадці — що дослівно таке пишуть в своїх газетах большевики!

Шаповал в своїм відчиті казав, що в разі конфлікту російської імперії з Німеччиною — „Україна зазнає таких нових нещасть“, що ліпше вже хай Сталін панує даліше... А „українець“, з шойно згаданої часописі, пише: всі пляни походу на Україну, в роді гітлерівського, колиб навіть здійснилися, „то власне українському народові не принесли б нічого иншого — крім нових нещасть“. Чи не вдаряюча подібність „аргументації“ — в обороні російської імперії?!

Панейко пише: що ССРСР „є спадкоємцем тої самої Росії і тої самої України, де впродовж історії стільки наїздників потерпіло невдачу як монголи, шведи Карла XII, наполеонівська армія“...

А так пише *Тесза* (ч. II): „Виправа на Україну могла б статися для Гітлера тим, чим була свого часу московська кампанія для Наполеона“. Знову — яка вдаряюча подібність „аргументації“ — в обороні Росії!

Найстрашніше — що їм тут зовсім не йде про оборону незалежності країни проти завойовника. Німеччина тут лиш між иншим. Їм йде про ненарушність теверішньої чи вимріяної московсько-української ідилії. Вони боронять не незалежність країни, лише — її спільні „природні границі“ з Москвою, її з нею „побратимство“, інтереси „словянства“ — їм йде про те, щоб не змушували їх розпочати новий 1917 рік... І в сїм є жах!

ССРСР готовий стати тереном кривавої боротьби імперського московського потвору за життя. Тереном кривавого змагу України за своє майбутнє. В подібні моменти здорові нації — огортала радісна тривога і бажання активно вмішати ся в біг подій. Так було в Італії за Наполеона III, так було в Європі в 1848 році, так було в Європі 1914, так було за Наполеона I. Так є безперечно й на Україні — лише недобитки згангренованої еміграції — відчувають инакше. Серед її „еліти“ — є повний поступовий параджіс... Бо годі се инакше назвати, коли в такі часи — знаходяться „провідники“, які вилазять з трічі збанкрутованою „словянською“ ідеєю, які висувають всі можливі чужинецькі „аргументи“ — „брак природних границь“, історичні вузли, що вяжуть нас з московським „побратимом“, і які лякають новими нещастями — що принесє визвольна війна проти ССРСР. І все се — щоб не дай

Боже, не удалося змобілізувати українську громадську думку проти загибаючої імперії в момент, коли їй буде нанесений удар.

Щоби не дати Наддніпрянщині вийти з стану морального маразму „конкордизму“ і „солідаризму“, щоби не відродилися інстинкти — пановання і влади... Геополітика, расова солідарність, високі теорії — все пускається в рух, щоб зробити з нації — „мільйони свинопасів“...

Не треба думати, що сі представники нашої „еліти“ — осамітнені. Ні, за кожним з них стоїть їх група, їх рекламують в нашій пресі, з ними числяться. Їх уважають за кандидатів на фірерів, а не на мешканців дому божевільних. А шкода, бо коли хворі на поступовий параліж зраджують нахил до подібних тумануватих спекуляцій, їх власно в такі доми замикають...

А головно — з ними радять творити обіднання! Гадаю, що з ними треба робити щось инше. В своїй промові 31 січня говорив німецький канцлер:

є люди, яких навіть і найбільш великі й потрясаючі події — не зможуть змусити напружено думати або рухатися. Сі люди є внутрішньо мертві, а тому для збірноти — безвартісні. Ані вони самі не роблять історії, ані з ними не можна робити ніякої історії. В своїй обмеженості або в своїм зблязованім декаденстві є вони непотрібний бракований товар природи.

Єднатися з ними? Робити обіднання? О ні, з ними можна робити лише те, що з такимиж покидьками роблять напр. в Іспанії, або кличуть робити у Франції. Не могу відмовити собі в приємности зачитувати тут, як *Je Suis Partout* (14 X) оцінює заклякки до згоди і обіднання з подібними типами у Франції:

Не треба забувати, що комуністична партія ще нерозв'язана. Не треба забувати, що радіо все ще під панованням жидів і людогого фронту.

Не треба забувати, що *L'Humanité*, що *Populaire*, що *L'Aube* досі безкарно виходять даліше. Хай від нас не вимагають згоди і миру (un peu saccé) з цілою тою наволочкою (canaille). Хай від нас не вимагають, щоби ми простили їй! Вони вже почали свою руйницьку роботу проти нації. Вони вже почали свої напади і свої темні комбінації та інтриги! Нема обіднання проти вігччини!

Бо сі їх прикмети — улеглість чужим доктринам і чужинецькій аргументації, втома моральна і фізична, шукання за аргументами проти себе самих, страх перед зусиллям, поставити проблему визволення України зпід тиранії СССР — на вістря меча, страх перед далекосяглими рішеннями і програмами, ліпше мовлять статус кво хоч і сталінський — заклики до дивацьких ідей слов'янофільства і солідарности з імперією, яку треба зруйнувати, коров'ячі ідеали конкордизму, вирваних зубів і забитих інстинктів самооборони, се інстинкти притаманні нищим верствам народу, масі, духовим кріпакам —

перепрошую за слово — голоді. А голода ще ніколи історії не робила — Гітлер має рацію, навіть з нею не можна робити історії.

На місце самозванчої „еліти“ мусить стати інша. Україна ще мусить перейти свій еспанський шлях, щоби вивести з країни всю ту нечисть.

Хроніст

ДМОВСЬКИЙ ЯК ПРОРОК

Роля Дмовського в формуванні польського націоналізму — ніким не заперечувана. Що з себе уявляє націоналізм національній демократії, теж не є ніякою таємницею. На сім місці хочу — на підставі одної з останніх праць Романа Дмовського — трохи зупинитися над іншим питанням: не над тим, що з себе уявляє Дмовський як націоналіст, лише — що з себе уявляє він як пророк.

Бо він — як кождий політик — старався зором прожити і згадати майбутнє, передбачити розвиток сил, ділаючи в Європі і поза нею, вгадати їх напрямні, щоб знати які, як і де робити свої власні посушення. Маю на увазі книжку Дмовського *Świat powojenny i Polska*, що вийшла в 1931 році.

В сій книзі є багато пророцтв. Одне з перших — се „Унтерганг дес Абендлэндес“, упадок Заходу.. Дмовський певний сього упадку, і вірить, що він вже не за горами. Бо в теперішній Європі — „брак віри в великі справи“, брак „привязання до великих ідей“, здібностей до великих зусиль і пошанування „шляхетних фанатиків“ (ст. 24).

Се писано в 1931 році — а як європейська дійсність відповіла на се пророцтво?

Відповіла великим зусиллям фашизму, що підбив етіопську імперію. Відповіла нечуваним розмахом гітлеризму, австрійським і судетським „аншлюсом“. Відповіла — скоком японської пантери на азійський континент. Відповіла — героїчною і якою витревалою боротьбою еспанського народу проти червоної чуми..

Європейська дійсність відповіла вибухом такої „віри в великі справи“, таким „привязанням до великих ідей“, такою „здібністю до великих зусиль і посвяти“ і такою масою „шляхетних фанатиків“ — яких світ давно не бачив. Очевидно сей вибух приготувався здавна, очевидно сі сили назрівали не протягом одного року. Але Дмовський їх не бачив, не почував, більше: він просто заперечував можливість їх уявлення. В 1931 році ми жили в добі накопичення тих творчих сил, а Дмовський думав, що живе — „в добі поступового упадку Європи“ (378).

Не вірючи в моральну силу Європи, не дуже високо ці-

нив він і пововенну Німеччину. Для нього — Німеччина не була вже тим, чим була давня передовниа Німеччина. Ані її потуга навні, ані її внутрішня консолідація, ані господарський поступ, ані фінансова сила — не представляли нічого незвичайного ані заповідали нового злету (320). Упадала й її розродча сила... Так писав Дмовський два роки перед приходом до влади Гітлера і перед новим піднесенням розродчої сили „райху“.

Коли на думку Дмовського — „від тих (європейських) народів чим раз менше треба буде вчитися“, то очевидно „треба було шукати інших шляхів, ніж той яким ішли ті народи“ (67). Якіж були ті шляхи? Се були шляхи не на Захід, лише — на Схід. Дмовський пише: „факт, що ми були неприсутні в Європі підчас минулої доби, спричинив те, що є ми нині далеко менше Європою, ніж булиб, колиб мали в XIX віці власну державу“ (378). Сим поглядом автора пояснюється і його симпатії до Росії.

Росія цікавить Дмовського своїм „цікавим темпераментом“, „широкою московською вдачею“ (165), „рухливістю і смілістю“ її політики. На його думку — „в світових відносинах Росія зближається до перворядної ролі“ (149). Вона „на загал має всі дані до успішної конкуренції з західним промислом“ (224), а „після переконань переважаючої думки експертів, (пятилітній) план в великій частині буде здійснений“. Крім того „Росія запровадила у себе систему правління, яка позволяє їй будувати промисл з небувалим успіхом“, а „Совети так укріпилися, що уряди західних держав починають запобігати добрих відносин з ними“ (205, 225).

Такі пророцтва Дмовського... Отже Росія зближається до перворядної ролі в світі. Щож наступило по тім пророцтві? — Наступили обливні, які дістав Літвінов в Женеві, наступила скандальна блямажа в Іспанії. Наступила безприкладна компромітація в Манджурії і нечуване упокорення в Мінхені підчас чесько-німецького конфлікту, де з певністю ніхто не запобігав „добрих відносин“ з СССР. Таку „перворядну ролю“ в світі почала грати Росія по 1931 році!

Так само блискучо виправдалося пророцтво Дмовського про удачу пятилітки. Як сталінська „система“ помогав будувати промисл „з небувалим успіхом“ — про се знаємо хочби з советських таки часописів. А хто цікавиться російською „успішною конкуренцією з західним промислом“ — той хай перестудіює таблиці російського вивозу і ввозу (Росія вивозить майже виключно сирівці) або текст щойно заключеного польсько-російського торговельного договору...

Як доказ на „упадок Європи“ — і на її повну бездіяльність — наводить Дмовський погляд, що „найбільша ідея, на яку здобулася наша доба, се ідея гального миру“, ідея „спокійного уживання життя“ (222)... Майбутній історик нашої доби — з здивуванням читатиме сі „прогнози“. Се ідея миру

— має бути ідеєю якраз нашої доби? Доби невгаваючої війни в Палестині, в Китаї, в Абіссинії, в Манджурії, пугчів і революцій в Австрії, в Чехії, в Еспанії? — на правду того, хто робив такі прогнози не можна запідозрити в геніальній інтуїції...

Будучи переконаним приятелем Росії, з подивом дивлячися на її імперський розмах, на темперамент і вдачу москаля, Дмовський не міг допустити можливості поділу тої імперії. Для нього всякі базікання про такий поділ — се „дитинячі вигадки“ (133). Тепер — цілий світ — як перед упадком Гамідової імперії — числиться з сими „вигадками“ як з певною річю недалекої будуччини...

Владаючи в патос, писав Дмовський: „може прийде час, коли ті самі, які тепер мріють про поділ Росії, з тривогою запитуватимуть, чи є вона досить могутня, щоб стримати напір Китая“ (196). Напір Китая! Китай, що розгубив в тім „напорі“ — Внутрішню Монголію, Зовнішню Монголію, Манджурію, Пекін і ряд інших провінцій під ударами Японії, — сей Китай, після прогнози Дмовського, мав стати незабаром таким страшним, що — відбивши Японію — побідно суне на Росію! Мало вдача прогноза...

Оскільки Дмовський був засліплений в своїм нахилі до Росії, показує факт, що навіть там, де він дуже близько підходив до зрозуміння правдивого обличчя річей, — навіть там він не робив останнього кроку, і тайна річей — лишалася йому замкнена. І так він пише: „балканські народи завдячували своє визволення передусім тому, що могутні держави стреміли до знищення становища Туреччини в Європі“ (292). Так само, як і габсбурські слов'яни завдячували своє визволення в значній степені тому, що могутні держави стреміли до знищення становища чорно-жовтої монархії в Європі... Але зробити звідси такий близький висновок, що може й визволення народів ССРСР і розпад Росії може наступити тому, що могутні держави Заходу й Сходу стремлять знищити становище Росії в Європі й в Азії — сього висновку Дмовський не годен зробити...

Чому? Тому, що як сам слушно пише — „коли факти є дуже нові, дуже незвичайні, не згідні з поняттями, з якими хтось зжився віддавна, — треба йому богато часу, щоб він їх перетравив і витягнув з них льогічні висновки. А ще трудніше до них дійти, коли ті висновки мусять бути з конечности прикрі і болісні“ (308).

М. н. для нас цікавий погляд Дмовського на справу повстання України над Дніпром. Дмовський відкидав сю можливість і не ворожив подібним плянам майбутнього. Ні він, ні його партія — в 1931 році. Але ось вже в ч. 2. за січень б.р. нац.-демократичної часописі *Myśl Narodowa*, в статті Яна Добрачинського читаємо: „Повстання самостійної держави укра-

їнської на терені нині обнятім границями Росії, видається справою пересудженою“.

І тут magister dixit инакше...

А на тих „прогнозах“ творило свій світогляд нове нац.-демократичне покоління. Усталювало напрямні своєї тактики, засади своєї програми. Не дивно, що його уяття „повоєнного світу“, видженого людиною наскрізь „передвоєнною“ — дійсному станові того світу зовсім не відповідало..

Р. Дрон
(Харбін)

Зелений Клин — українська передня стежа на Далекому Сході

В московській термінології на означення території по лівому березі Амуру й над берегом Тихого Океану від Владивостока до Татарського проливу й гирла Амуру, зустрічаємо такі назви: Приамурє, Амурський Край, Приморсько-Амурський Край, Дально-Восточна Область, а найчастіше Дально-Восточний Край.

В українській термінології на означення цієї самої території, заселеної в більшості українцями, зустрічаємо назви: Нова Україна, Зелена Україна, а найчастіше Зелений Клин. Ця назва прийнялася і в українському населенні Зеленого Клину, в українській науці — географії, історії, публіцистиці.

Територія Зеленого Клину займає приблизно такий простір: Амурсьчина 401.000 кв. км. Приморщина 630.000 кв. км., північна частина Сахаліна 37.000 кв. км.

Адміністративно розділили большевики Зелений Клин на області: Зейську, Амурську, Усурійську, Хабаровську, Приморську і Сахалінську.

Головнішими містами Зеленого Клину є: Владивосток (250.000 населення), Хабаровськ (180.000), Комсомольськ (70.000), а дальше Свобідне, Спаськ, Никольськ-Усурійське (Ворошілово), Николаївське і пр.

Національний склад населення по статистичним даним В. Е. Глуздовського (Дальне-Восточная Область, Владивосток 1925 г.) представляється так:

В Амурсьчині 58% українців в Приморщині 85%. Наплив нових кольоністів складався з 70% українців.

До цієї статистики треба ставитися з застереженням, бо до „руських“ напевно зараховано білорусів, молдаванів, поляків і напевно значну кількість українців. Тому процент українців на Зеленому Клині значно більший треба прийняти, а москалів — меншим, як се подає урядова статистика.

Коли візьмемо під увагу масове, добровільне й примусове переселення українців з України за час існування москов-

сько большевицького режиму, то кількість українців на Далекому Сході взагалі, а на Зеленому Клині зокрема значно збільшилася. Під сучасну пору склад населення Зеленого Клину разом з Камчаткою представляється в числах так: українців 750.000 — до 800.000 (живуть компактною масою на Амурщині й Приморщині), азійських народів 418.000.

Як появилися українці на Далекому Сході?

Кольонізація Зеленого Клину українцями почалася ще в XVII ст., коли Хабарів, Степанів, а пізніше Морозко дійшли до р. Амуру і навіть на Камчатку. Вибіралися сюди в дикі й незнані простори переважно українські козаки, завжди охочі на пригоди та відкриття.

Після упадку української держави козаки шукають пригожого місця під заснування другої Запорозької Січі. Одні емігрують в Добруджу, на Кубань, а другі в Туркестан, Сибір та аж над Тихий Океан.

Закріплення позиції Москви на Україні викликає масову еміграцію серед українського населення, яку припиняє заведення кріпацтва. Вільне переселення українських мас не можливе.

Приріст населення зростає, а земля находилася в руках поміщиків. Розрухи українського селянства й козацтва не давали Москві чути ся безпечно на Україні. Треба було дати вихід згущеній атмосфері. В 1861 р. Москва касує кріпацтво, що дає свободу рухів українському селянству.

Найбільша частина української еміграції осідала в Туркестані, Сибірі (Сірий Клин), Забайкалі, а згодом пробиралася і на Зелений Клин, де море й земля так нагадували Україну!

Московські імперіялістичні плани на Далекому Сході вимагали будови транссибірської залізниці та швидкого заселення Зеленого Клину. Йшло тут Москві про те, щоби фактично закріпити за собою території Далекого Сходу та здержати наплив хітців і корейців. Се тим більше мало значіння, що назрівав невідхильний конфлікт Москви з Ніппоном. Тому Москва сама стала організувати і підпомагати кольонізацію на Зелений Клин державними фондами. Переселення йде посиленням темпом двома шляхами — морем (з Одеси) і залізницею через Сибір. В обличчї війни з Ніппоном Москва перевела серед українського населення відповідну агітацію за емігруванням на Далекий Схід, даючи охочим емігрувати всяку матеріальну піддержку, звільнення від військової служби та наділи землі по 100 десятин на сімю. Богато українців покидали рідну землю й переселялися на Зелений Клин тільки тому, щоби „не йти в москалі“.

Катастрофічна програма 1904-5 змусила Москву посилити кольонізацію Зеленого Клину, щоби тут створити потрібну для реваншу базу.

Від 1906 р. починаючи, наплив українських переселенців на Зелений Клин досягав 40-50 тисяч річно. В 1907 р. пере-

селення на Зелений Клин 70.000 українців. Найбільше переселилося українців з Чернігівщини, Полтавщини й Київщини. Процес переселення йшов так швидко, що в 1912 р. українці склали більшість всього населення Зеленого Клину.

Як природні колоністи, українці розбудували тут масу сіл, багато міст, вирвали з під диких лісів та кущів землю для рілі і т. д. Українці стали першими й справжніми культуртрегерами і цивілізаторами своєї дикої досі країни. Українці принесли з собою хліборобську культуру, якої досі тут ніхто не знав і яку стали переймати хінці і корейці, розвинули всі роди сільського господарства, зорганізували й розвинули культурне життя, чим надали країні чисто український характер.

Коли загорілася світова війна і вибухла большевицька революція, українське населення Зеленого Клину так само, як на Україні зразу відмежувалося від большевизму. Щоби протиставитися московсько-большевицькій навалі, українці Далекого Сходу швидко організувалися і стали твердо на захист Зеленого Клину, як своєї рідної землі. (Гл. резолюції чотирьох українських далекосхідних зїздів і конституцію українства Далекого Сходу).

В сій боротьбі проти Москви не встоялися українці Далекого Сходу майже з тих самих причин, що й українці в Європі. Але започаткована боротьба не припиняється. Зелений Клин став українським форпостом у боротьбі проти Москви й має величезне значіння не тільки для вислїду своєї боротьби, але й для української імперської думки.

Безперечно, що проблема Зеленого Клину мусить знайти в першу чергу належне зрозуміння у самої української нації. Се зрозуміння зараз тим важливіше, що на наших очах на Сході Азії встановлюється новий порядок, який теж заторкує українські інтереси. Від нас залежатиме, чи в тих змінах українські інтереси будуть узгляднені чи поминені як „меншого брата“. Тому не вільно бути байдужим до того, що діється на Далекому Сході. Не можна бути байдужим, крок за кроком, Схід Азії освободжується від пут комунізму. Вашингтонська конференція 1921 р. віддала була народи Сходу Азії на поталу червоної Москви, а рівночасно Зелений Клин з багатотисячним українським населенням. Огже нічого дивного, що несправедливий порядок, створений всякими конференціями й договорами не міг задоволити народів Сходу Азії взагалі, а населення Зеленого Клину зокрема, яке безпосередньо було виставлене на всі експерименти большевизму.

При обговорюванні справ Сходу Азії Зелений Клин з абсолютною більшістю українського населення не сміє бути перерочений.

Зелений Клин, як український форпост на Далекому Сході відіграє безперечно значну ролю в найблищому майбутньому, а для української нації створює найкращі перспективи колоніальної політики та національної величі.

за Г. Пребстом

Будівничий імперії

(Віліям Пітт)

В червні 1727 в „Триніті Коледжі” в Оксфорді молодий „джентельмен-комонер”, — який щойно прийшов з Ітона, — працював над обширною поезією на смерть „найпобожнішого короля” Джорджа I-го. Тоді не було такої події, про яку не варта булоб зложити вірша, чи то була якась битва, народження князівни або землетрус. Очевидно, не сама поетична вправа захоплювала їх. В ті часи поетичне мистецтво приносило славу в світі і нагороду.

Наш „джентельмен-комонер” не сподівався якогось успіху від свого віршу. Він просто любувався в писаннях стародавніх авторів. З щирим подивом поринав він в студії історії та її великих постатей, вже замолоду удосконалюючи свій природжений хист, своє нехвибне відчуття правдивих вартостей, правдивої ваги річей і тих сил, які порушують серця людей і формують долю народів. Він не сягав — собі до помочі — ні по Апольона, ні Марса, обмежувався приналежним до Англії Нептуном. Менше оплакував покійного короля, ніж лихий стан нації і в небогатьох рядках — сильних мов удари молота, розторошуючих ясністю думки — обосновував політичну потребу — опанувати моря. Молодий автор звався Віліям Пітт.

Віліям Пітт уходив за „нову людину” в очах пишних та гордих синів всемогучих острівних племен. Тим не менше походив він з дуже доброї, хоч і небогатої родини земельної шляхти. Дід його, Томас Пітт, мусів бути незвичайно кремезний, не люблячий спротиву чоловік, непохитної волі і відважний до зухвальства. Маючи 21 рік, подався сей шукач пригод до Індії, заснував і попровадив до успіху конкуренційне товариство — проти Східно-Індійської Компанії, потім — сам став головою сеї компанії і як затягий „віг”¹⁾ зайняв місце в парламенті. Він жив наче патріарх в Мадрасі, сидів штивний перед своїми людьми по неділях, слухаючи служби Божої, їв з тяжких срібних мисок, і в зрозумілий спосіб натякав набобам, що їх урядовці є скінчені шахраї. Нарешті купив він той славний діамант, що носив його імя, поки регент Франції не набув його за 133.000 фунтів стерлінгів. Все, що Томас Пітт не вложив в парцелі, пішло марно підчас великого краху компанії південних морів. Але дідуган все ще ли-

¹⁾ В тодішній Англії змагалися дві партії — „вігі” — ліберали, і „торі” — консерватисти. — Р е д.

шився суворим паном цілої родини. Ніхто не смів йти на масковий баль, бо ключ від хати повинен вже перед 10-ю висіти коло його ліжка. Коли прийшла вістка про ворохобню якобитів і коли вибухла боротьба партій,²⁾ коли все захиталося і збаламучений льондонський бірґер вже й сам не знав чи за шляхетного Джемса чи за доброго Джорджа дзвонили дзвони, — старий „віг” розійшовся поважно з Робертом, батьком Віліяма. З тим більшою ніжністю заопікувався тиран своїм внуком, в яким його непомильний дар вгадувати людей побачив ще в висшій формі — свою власну вдачу твердої, сильної людини. Коротко перед смертю, писав він про Віліяма, — „він подає великі надії і я не сумніваюся, що сповнить надії всіх своїх приятелів”.

Вигляди для Пітта були дуже незначні, коли він повернув з Утрехту й з звичайної подорожі по Європі. Оксфорд мусів він покинути, не здобувши ніякої степені, бо терпів на тяжкий гіхт, який переслідував його ціле життя. Як другий син — не мав він сподіватися великої спадщини. Не знав, яка кар'єра відкривається йому. Через Джорджа Літльтона, з яким разом з обома Гренвілями і поетом Фіельдинґом приятелював він в Ітоні, познайомився він з льордом Кобгемом, якому подобався сей молодий, блискучий і самопевний юнак і який став його протектором. Пітт отримав номінацію на корнета в прибічній гвардії короля. Се був бодай початок. Мабуть тоді мріяв Пітт про кар'єру полководця. Як признавався пізніше своєму приятелеві льордові Шельборнові, він розчитувався в книжках на військові теми. Знову поїхав до Франції, вздовж Рену до Швейцарії, гнаний неспокоюм і горячим бажанням пізнати світ. Коли повернув, застав льорда Кобгема в неласці і позбавленого свого становища в армії. Пітт зразу зрозумів, що мусить покинути надії на військову кар'єру, а недуга, що вічно повертала, улегшила йому його постанову.

Брат Пітта, Томас, розпоряджав двома місцями в палаті громад³⁾. Одне з них — на його настирливі просьби — отримав Віліям. Получившись з своїм шкільним товаришем Річардом Гренвілем, з його братом Джорджем і з Літльтоном він разом з ними створив найкращу підпору партії, під проводом льорда Кобгема, яку Роберт Вальполь, що був тоді всесильним премієром, звав погірдливо „патріотичними хлопчиками”. Через Літльтона, доброго приятеля престолонаслідника, навязано зносини з Фридериком, який почав підтримувати в палаті льордів опози-

²⁾ так звалися, по революції 1688 сторонники Якова II і дому Стюартів.

³⁾ в старій Англії нераз великі земельні власники самі призначали своїм орендарям послів, яких ті мали вибрати. — Ред.

цію новоствореної групи. Нещаслива любов Фридерика до доньки пруського короля, затрівожила обидва двори. Відтоді принц Фридерик стояв в напружених відносинах з батьком. У Вальполі передусім бачив він заприсяженого ворога своїх бажань і намірів. Він був радий підставити ногу старому лисові в парламенти.

В одній авдієнції Фридерик зажадав від свого батька, щоби той призначив йому засоби оснувати власний дім, і знайшов йому відповідну дружину, або щоби дозволив йому взяти участь у війні на континенті. Король вибрав менше лихо і рішив оженити його з принцесою Августою фон Саксен-Гота. Се була перемога принца над своїм братом, герцогом Кумберлядським, який від тепер стратив надію на трон. Се була також перемога групи Гренвіля, якій припало вдячне завдання звернутися до короля з адресою, проти якої не міг голосувати ніодин посол. Пітта вибрали, щоби він обаргументував адресу і він вивязався з свого завдання, виголошуючи свою першу промову так блискучо, що необзнайомлені з справою почули в ній лише слова льояльності; тоді як втаємничені завдавали собі не мало труда, — щоби оті глумливі звеличення „дитячої любови” й „батьківської радості” з приводу „давностподіваної події” — вислухати з поважним виглядом. Вальполь — по сій промові — вже знав з ким має діло. „Ми мусимо сьому проклятому корнетові за всяку ціну накласти намордник” — сказав він і викреслив його з листи прибічної гвардії.

Коли відносини між королем і престолонаслідником достигли аж до розриву, спробував Пітт, що належав до двору принца, захитати становище Вальполя. Се не було легке підприємство. Наслідки краху Компанії південних морів, в якій не було без шахрайств, для пануючої партії були тяжкі. Вальполь старався їх злагодити, а при тім виказав такий сприт при маніпуляціях з акціями, позичками й льотеріями, що його вважали за дійсного чудотворця. Він був не лише перший льорд скарбу, але й імпресаріо палати громад, себто він попросту оплачував свою більшість з громадських фондів, а в разі потреби докуповував нові голоси. В сій атмосфері Пітт чувся чужинцем. До нього не смів підійти ніякий спокусник. Його недоторканість хоронила мов панцир, така неприступна гордість, що перед нею спускали очі навіть авгури. Людині, яка розпоряджала скарбом і довірям короля, міг він протиставити лише свій дар слова та ще — чого ніколи не мав Вальполь — прихильність народу, який був переконаний, що Пітт вийде з парламенту таким свобідним і незв'язаним в своїх вчинках і переконаннях, яким вступив до нього.

Спір загорівся ізза еспанського питання. Відколи Фердинанд підніс претенсії на цілий американський континент, Еспанія хоч і визнала фактичні займанщини пороблені Англією, Францією й Голяндією, але її фльота все ще панувала в прибережних водах. Англія мусіла терпіти, що її кораблі — на приказ еспанських губернаторів — затримувалися і перешукувалися. Обурений народ лютував на Еспанію так, що навіть Вальполь, що хотів купити мир за всяку ціну, післав один полк до Джорджії й ескадру на Середземне море. В останню хвилину Мадрит запропонував угоду. Вальполь хопився її обома руками, хоч запропоноване відшкодовання не покрило й десятої частини англійських страт. Тим не менше, в палаті громад хвалився він своїми „великими заслугами”, супроти рідного краю.

Тоді встав Віліям Пітт. Його слова, спершу виголшені стиха, досягали до останнього кута палати. Але хутко його ясний і дзвінкий голос ставав лункішим і гуркотів мов грім. Його ясні сірі очі кидали все темніше й темніше полум'я, в загадковім погляді відчувалася грозьба, перед якою пізніше не один противник капітулював, заки приготувався до оборони. Він назвав спричинників угоди нікчемними боягузами. Він описав жалюгідний стан нації, казав, що мабуть сей замах на її честь викували ті, що числили на її слабість. Вибух його гніву подер кусник паперу, що мав припечатати безсоромне пониження збаламученого народу. Його промова — була фанфарою війни. Уперше — його глибоке уняття справи і зрозуміння історичного покликання нації — розірвали привичні форми парламентарної дебати. Він відчував, що промовляє не лише до людей, що сидять довкола на лавках; він знав, що його слово, мов іскра вогню, летіло вулицями Лондону; що було воно — голосом зраженої нації. Один з його найбільш критичних слухачів знайшов, що поминаючи незвичайно переконуючу силу самої промови, було в ній ще щось — гарніше, від самих слів: кожний відчував, що в людині, яка промовляла, було ще більше великості, ніж в самій промові.

Еспанія нарушила свої власні умови. 19 жовтня 1739 герольди на майданах англійської столиці — під бурхливий оплески юрби — проголосили війну, якої Вальполь так боявся і яку він провадив так пиняво. Пітт вів свою кампанію аж до повалення міністра з жорстокою неподатністю. Він завжди ділав проти прем'єра, але завше говорив добре про нього. Не сама людина обурювала його у Вальполі, лише система, ним репрезентована, недолюбна, чужа всякому почуттю відповідальности; система, яка зробила Англію — „без приятелів за границею і невільною в середині”. Серед всіх отих уперукованих поважних па-

нів стояв Пітт, мов римський сенатор, неблаганий в своїх домаганнях.

В його перших промовах, присвячених закордонній політиці, блиснула вже думка, яка не покидала Пітта вже ціле його життя: що ворогом є не Іспанія, ані Франція, лише ціла династія Бурбонів, та що ні один англієць не сміє спокійно спати, поки британська військова флотія не буде незаперечно сильніша від злучених флотів Мадриту і Версаля.

Пітт, який досі в усіх обрахунках парламентарних груп був чинником непевним, одержав уряд скарбника армії. Може тим думали змусити його до мовчанки. Пітт ґрунтовно зреформував сей уряд, усунув всі неправильності й недбальства, сам — не торкнув ні одного пенса, замкнув свої рахунки з ніколи небувалою надвишкою, подбав про озброєння війська і знайшов ще засоби полегшити недолю воєнних ветеранів.

В сей час, Пітт оженився з леді Гестер Гренвіль, яка адорувала його впродовж вісімнадцяти літ, хоч він того й не завважав. Даремно хотілиби ми шукати в останніх листах сих цілковито призначених для себе людей яку будь зміну в тоні беззастереженої любові, який відзначав їх перше листовання. Їх прекрасні відносини лишилися незахмарені аж до смерті Пітта. Очевидно, що через се подружжя, він ще тісніше звязався з п'ятьма братами Гренвіль, які вміли досягати свої політичні цілі не стільки завдяки своїм видатним талантам, як завдяки своїй політичній цупкості.

Як скарбник війська, мав нагоду Пітт зазнайомитися з тою коштовною політикою субсидій, яка виривала з країни величезні суми податків на підтримку чужих союзних володарів; політикою яка в тій самій мірі забезпечувала вигоду громадян, як і ослаблювала волю боротьби власного війська. При кожній зміні курсу хитливих кабінетів „союзників”, ці суми треба було записувати на листу втрат і гра починалася наново. Пітт задумав з корінням вирвати лихо. Він безпардонно відкривав всі помилки міністрів. Він гордив французькою метою — вигравати одного німецького володаря проти другого. Єдина, об'єднана німецька держава межі необчислимою Росією і неспокійною Францією видавалася йому ліпшим для Англії, ніж ціла купа кондотієрів в осередку Європи, з яких один перед другим запобігав англійській ласки і грошей. Нарешті коли треба було платити предложені Росією й Гессеном чеки, Пітт відклався до парламенту. Парлямент дав апробату і Пітт покинув свій уряд.

В долині Огайо почався великий змаг між Францією й Англією за посідання північної частини американського

континенту. Всі чекали війни. Європейські відносини були заплутані як ніколи. Ніхто не знав, що варить-пече Кавніц у Відні. Запросини, післати війська до Нідерляндів, Пітт відкинув, мотивуючи се тим, що податки, які збираються в тій країні вистарчають, щоб вона сама організувала свою оборону. Все виглядало на те, що Австрія готова покинути свої нідерляндські провінції, щоби цілі свої сили кинути на відвойовання Шлеску. Се означало би наглу зміну габсбурської політики від традиційної приязні з морськими державами проти династії Бурбонів — до союзу з колишнім архиворогом — Францією, якому уступалося порти північного моря, щоби зеднати його собі проти Прусії. В Петербурзі боролися англійський й австрійський послы за впливи на всесильного канцлера Бестужева, — який брав гроші від обидвох, не рішаючись на певний вибір. В Англії стало вже неможливим — вести політику без Пітта. Один висланник груп за другим зявлялися до нього, щоби притягти його на свою сторону. Але Піттові не усміхалося отримати політичну керму королівством від тої чи иншої парламентарної групи. Нюкестль, правда, обіцяв, розвіяти пересуди короля щодо особи „народного трибуна”, але Джордж, який впродовж кількох лише літ був вісім разів в Гановрі і який кілька тижнів перед вибухом семилітньої війни також провів там, був дуже розлючений спротивом Пітта щодо втручання Англії в континентальну політику. Лише проти волі згодився він призначити Пітта державним секретарем.

(Кінець буде)

Сканарель

Карність чи стадність

Нема такої здисциплінованої суспільности, як наша. Може хтось се взяти за жарт. Даремне у нас нарікають на звади й свари. Ніяку иншу суспільність — а особливо її верхівку — не привести так легко до згоди й розмиру — як власне нашу.

Уявіть собі кілька партій в розгарі завзятої боротьби. Передусім пресової. В полеміці представник одної партії кваліфікує представника другої — каналією, лайдаком, національним злочинцем, вісімнадцятим туманом, громадським шкідником, національним зрадником і пр. І так довший час — представляють одні других — суспільности. Аж нагло щось стається.. Властиво не знати що: зміна погоди, чи міжнародної конюнктури, яка викликала наглий попит на репрезентантів народу, з якими „можна булоб говорити“ і якіб мали як найбільше „маси“ за собою — і стає чудо. Завіса над розсвареними політиканами опускається..

А коли підноситься знову, — зчудовані глядачі бачуть перед собою вкритий зеленим компромісовим сукном стіл, а за столом — сидять: каналія поруч з лайдаком, національний злочинець, який усміхається до вісімнадцятого тумана, громадський шкідник, який стискає руку національному зрадникові, і всі — гуртовою деклямацією — заявляють про щасливу новину: що — з отяду на великі події — вони нарешті погодилися, обідналися і кличуть загал слухати їх і коритися їм, своєму авторитетові.

І найдивніше в сій історії, що загал — кориться і слухав... Чи се не вершок здисциплінованости суспільства?

Се собі такий Віліям Пітт, коли йому запропонували премієрство заявив, що з такими і такими шкідниками за одним столом не сидітиме. Се такий Гітлер — коли соціалісти запропонували йому співпрацю — викинув їх за двері.

Се такий Клемансо — коли в ім'я народної згоди — Бріан простягнув йому руку, відвернувся від нього... Бо то були представники суспільностей нездисциплінованих, анархічних і сварливих... Якжеж инакше у нас і якжеж о ціле небо вище стоїть наша суспільність під оглядом карности!

Або наприклад, якийсь рідномовний авторитет кине гасло: писати „на Україні“, хоч так і неборак Шевченко часто писав, се антинаціональна ересь. Від нині — всі, що пишуть і друкують по українськи від Харбіна й Нью-Йорку до Львова і Хусту, мають писати тільки „в Україні“, а не инакше. І щожби ви думали? Пишуть! А коли якась часопись не скориться авторитетові, — зараз дістає лист:

„Протестую проти пониження гідности нації, яке міститься в реченні „там на Вкраїні далекій“. Сією бо „навкраїнською“ формою нація наша зводиться на ступінь племена, в сьому бо міститься посередне признание, що нація наша не є окремою нацією, а чиеюсь „галузкою“. Коли сеї форми тримаються ворожі нам сили, то ми не повинні їм в сьому допомогати. Деякі органи злісно й уперто продовжують „навкраїнити“. Я особисто відчуваю таке „навкраїнення“ як поличник. А тому, що надаю сій справі таке важливе значіння, я сією дорогою виношу справу на широкий громадський форум“ (лист автентичний).

І всі — праві і ліві, компромісовці і націоналісти — перелякано кидають Шевченкове „на Україні“ — і старанно виводять „в Україні“... Чи се не здисциплінованість?

А коли той авторитет, який в обороні чистоти рідної мови і національних святощів наказує писати „в Україні“ — запроваджує замість українського „жид“ — большевицько-московське „еврей“, звеличує україножерів Белінського і Пушкіна, або большевицьких авторів, — то карна суспільність і се приймає — не протестуючи... Чи се не вершок слухняности?

Скажу навіть більше — коли від рідномовного авторитету прийде приказ — від нині писати не в „в Європу“ а „ув Європу“, не „у хату“, а „ув хату“ — або „ув україн-

ських горах", — то й сей бердичівський правопис слухняна громада від правих до лівих і від консерви до націоналістів — засвоює як „отче наш“. І слухняно — і милозвучно!

І так по всіх наших партіях і орденах. Карність — у них, се самоціль, не засіб для цілі (так як і обєднання). Деінде карність служить на те, щоби зміцнити силу збірноти. У нас — инакше. Коли фашист зробить наприклад те що французи звуть „фо па“, а нечемні німці — ще більш драстично, то італійці в таких випадках виходять з засади „особистої відповідальности“, викидають „паршиву вівцю“ зі стада... В наших партіях инакше — тут є засада, що „свій чоловік“, хочби й зробив „фо па“ — мусить бути боронений, бо „свій“. Часто так буває серед сеніорів, нераз і серед юніорів. Які не завважають, що точка в точку наслідують перестарілі й шкідливі філістерські засади. Не засаду ставиться над людиною, а людину над засадою. Отримавши наказ ставити людину над засадою, слухняно коряться.

Або напише якийсь високоповажаний член партії розправу. Часом геніяльну. Але часом — дурну. А спробуйте виступити проти такої дурної розправи? Від авгурів прийде наказ — і вас „іжденуть і рекуть всяк зол глагол“ за напасть на високоповажаного. Хоч в чотири очі признаються, що високоповажаний — ляпнув дурницю. Але в імя „авторитету партії“ — цить, тихо, ша!

Чи се не взір здисциплінованости?

Або скажім так — збираються авгурі і встановлюють, що їх ціль — то Гаррам,

А наш шлях до востоку,
А на захід у твій Ханаан
Не поступимо й кроку!

І всі — мов карна череда за пастухом мандрують на схід. І бідна та овечка яка чкурне на захід. Умлівч злапає її невмолима гирлига чередника і прикличе до порядку і суспільної карности...

Але зміниться погода, і ті самі пастухи — ті самі, не інші — нагло віддають приказ:

зі сходу смерть! На захід хлопці!

хлопці „як оден муж“ шугають на захід. Чи се не карність?

В такі хвилини, в тій самій часописі — вчорашній „зрадник“ — стає „вождем“, і навпаки.

Де знайдете такий прекрасний і карний матеріал для попису авторитетів?

Чи коли „лайдак“ розхвалить вас перед суспільністю як „каналію“, а ви — його — як „лайдака“, то чи повинна та суспільність слухатися авторитетів, що — за їхжеж власною рекомендацією складаються з „каналій“ і „лайдаків“, — коли вони сядуть за зелений стіл?

Чи коли хтось видумуватиме щодня якийсь инший ортографічний дивогляд, — то чи сим уодностайнить нашу мову і правопис?

Чи коли високоповажаний зробить „фо па“, то чи зміцнить свою партію, та її престиж, залишившись в ній?

Чи коли високоповажаний ляпне дурницю — то чи виграє партійна ідеологія, якщо ту дурницю в ім'я авторитету партії — покриватимуть і ізрекатимуть на критиків хулу?

Чи кожний, хто вхопить за диригентську палицю, може бути шефом оркестри — про се наша карна суспільність не думає.

А треба булоб подумати... Карність — не те саме що стадність. Шана — не те саме, що безкритичність. Послух — не те саме що толеранція дурниць. Поважання авторитетів — не те саме, що вереранс перед шапкою Геслера або просто перед страхопудом...

М. Л.

З пресового фільму

Діло (29 I) приносить статтю „Крути“, в якій зачеплює деякі засадничі питання нашого життя. В крутянській події — був „імпульсивний порив, те іраціональне, що свариться з цифрами, з холодним порівнянням реальних сил... гін до самопосвяти і самопожертви, такий прикметний українській нації, що творить її найбільшу слабкість і тугість“, те, „що поляки називають „черпентніцтво“... Але культ крутянських подій — є „проречистий доказ, що українська молодь здорова тілом і душею“...

Як то? „Черпентніцтво“ — є доказом здоровля? Одно з двох: або Крути — були „черпентніцтво“ — тоді се ніякий доказ здоровля нації. Або — Крути доказ здоровля нації, але тоді не було там ніякого „черпентніцтва“ (очевидно се друге — правильне), а зовсім що інше.

Крутянська молодь — жила, мовляв, романтикою, „тими своїми власними ідеалами... та нехітю до того, що — хоч може правильне і розумне і доцільне — а проте розбіжне з молодечею вдачею“... З другоїж сторони *Діло* хвалить молодь якраз за культ Крут, „який примушує замовкнути всіх недовірків, песимістів і дефетистів“... Отже — з одного боку — те, що розбіжне з молодечими ідеалами — є „правильне, розумне й доцільне“, а з другої сторони — молодь хвалиться за те, що не любить того, що є „правильне, розумне і доцільне“... Знову: або коли оте „правильне і розумне“ — є дійсно розумне, то нащож *Діло* хвалить крутян — яких ідеал ішов проти „правильного, доцільного і розумного“? А коли то „правильне і розумне“ — не було розумне, то тоді так треба і сказати. І даліше — з одного боку противники „ідеалістів“ — се сторонники „розумного і доцільного“, а на кінці статті — є вже вони — „недовірки, песимісти і дефетисти“? А якжеж на ділі є?

Стаття — взірєць баламутства: як написати, щоб похвалити і старших розумників і доцільників, рівночасно назвавши їх дефетистами; і як калтувати собі „ідеалістичну молодь“, рівночасно вилаявши її молодечість чимсь нерозумним, неправильним і недоцільним. Так наш провід „формує“ думку загалу.

Все добре, що добре кінчиться. Конфлікт в середині партії УНДО зліквідований. Вороги порозумілися, вже більше нема опозиції, від якої ФНС, новозорянці і радикали чекали ратунку для національної справи. З статті „Історія конфлікту та його поагода“ в *Ділі* (ч. 28) довідуємося, що „конфлікт тягнувся поверх два роки“, що „ніхто у партії не провадив опознції з особистих мотивів“, та що між обома групами — „розбіжність не була така непримиримо доктринальна, щоб її не можна було усунути“... Насувається питання: коли причиною ворогування обох груп УНДО не були ані особисті мотиви, ані розбіжності доктринальні, — то чогаж конфлікт тягнувся аж поверх два роки? Мудрий буде той, хто на се питання дасть мудру відповідь...

„Обеднання” йде по цілій лінії. Обедналися обидва крила УНДО; обедналося варшавське українське студентство з „запорожцями”, яких ідеологами є „молоді” в *Тризуба*, а як доносить *Діло* (ч. 34) на обході 22 січня в Парижі — редакція *Українського Слова з Волинго Козачества*. Наступило „обеднання” і в Бельгії. В ч. 253 *Волинго Козачества* є стаття пох. отамана И. Білого — „Моим поміщикам”, де знаходимо світліну „правління ВК” у Бельгії — Г. Рудакова, В. Єрохіна, Я. Акімова і інж. Дм. Андрієвського... Наше політичне життя входить в стадію містерій.

На ворожу нам пресу українську знову напала манія переслідування. *Нова Зоря* (ч. 13) бачить „анархістичні” впливи „донцівщини” в поезіях Кедря. *Національна Політика* (ч. 7) — в останній книзі Д. Віконської. А коли се дійсно так, чому шан. часописі не зададуть собі питання: для чого не ширяться їх впливи?

Нова Зоря — що проповідує вищість галичан над наддніпрянцями („степовиками”) — знайшла свого відповідника в *Тризубі*. В ч. 1-2 виступає з нападами на галичан п. М. Ковалевський. На його думку, галичани — се щось гіршого: „нетолеранція і зарозумілість — риси властиві галичанам, читаємо там, виявляються на сей час в дуже різкій і грубий спосіб”. Їх методи думання — методи Гната Льйолі, езугів, „для яких всі засоби добрі, в тім числі й перфідність, злоба й зневага”. Автор перестерігає галичан перед тим, що він називає „активністю релігійної української греко-католицької меншости всупереч української православної більшости” — активністю, яка „керована Римом” і веде до „скаголичення України”... Що хотів сказати автор сим ребусом — не знаємо. Мало обходить нас також різні галицькі котерії, але так як ми застерігалися проти цькування деяких галицьких часописів проти наддніпрянців, так само мусимо застерігтися проти цькування галичан. В чий інтересах се робить п. М. Ковалевський? Щождо протесту автора проти нібито недопустимої полеміки з його групою — то тутби здаюся йому пригадати старе прислів'я — „лікарю, сцілися сам”.

п. Ол. Б. в *Українських Віслях* (ч. 9) „з жалем признається”, що „в ділянці наукових творів не появилось у нас нічого замітнішого”, що наука заступлена була „головно популярними брошурами „Вістника”, „Дешевої Книжки”, „Просвіти” й „Самоосвітника”... За інші видавництва не відповідаємо. Гадаємо лише, що напр. такі „популярні брошури”, як „Володар” Макіявеля, або витяги з „Mein Kampf-у” Гітлера („Таємниця організації”) чи з творів кардинала Мерсіє — придалисяби і п. Ол. Б-ві, колиби його інтелігенція до них доросла і колиби він міг над прочитаним думати... Але мабуть йому більше до смаку Індуський Толстой, про якого пише п. Ол. Бабій в „Життю і Знанню” (ч. 2) в статті про Робіндраната Такура.

Шлях Молоді (ч. 4а) в статті „Думки Макіявеля про військо” подає думки великого фльорентинця — м. и. за нашим перекладом „Володаря”, бо текст статті в *Шляху Молоді* ідентичний з текстом на ст. 72—73 нашого перекладу. При чім відписувач волів промовчати звідки свої думки відписав. Шкода редакції проповідувати на своїх шпальтах етику і характерність на експорт — її треба й самому застосовувати й не користати з чужої праці, не зазначаючи сього.

Закарпатська преса подає тези Укр. Нац. Обеднання. Є там м. и., що — „Робітництво — се передова верства. Його праця й жертвенність — се основа державного буття... Праця стане підставою збірного життя”. Гадаємо, що з декларації треба булоб викинути залишки соціалізму. Робітництво — не є передова верства. Передова верства — та, що веде націю. Зрештою й в Закарпатті далеко важнішу від робітництва роллю грає селянство. Колиж говорить про працю, то се

лише думка соціалістів, що працюючий народ — се тільки робітництво і соціалістичні редактори, а решта нації — нероби і визискувачі...

Вольнов Козачество (10 II) незадоволене з нас за наше ставище в справі Кубані. *В. К-ву* незрозуміле, як ми можемо мати застереження проти „вольного козачества“, коли самі проповідуємо „козацькі традиції“ („Де шукати наших традицій“). Помилка! Наші традиції — се традиції українського козачства і ми не путаємо їх з традиціями Степана Разина і Ємельяна Пугачова. Дивна річ! Білорусини анектують для себе наше „Слово о полку Ігоря“, „Вольно-козаки“ — нашу Кубань, а татари — наш Крим, хоч нема там і 30% татар, а коли ми проги того протестуємо — чуємо закиди в „імперіялізмі“. Час вже скінчити з тим помішанням понять.

З нагоди здобуття Барсельони варта пригадати одно з пророцтв французьких соціалістів, які — глибиною своєї політичної думки — мало чим різняться від наших соціалістів і радикалів. *Matin* (24 I) цитує з соціал. *Populaire'a* з дня 20 XII 1937 р. статтю званого соціалістичного бонца Браке: „Франко не переможе. Чимраз більше громадиться свідоцтв, які підтверджують сю нашу думку. Про сеж доносять Французи, що сидять в Еспанії, се саме твердять ті, що вертають з подорожі по Еспанії. Се саме твердив Віктор Шіфт, Андре Моріве і Жан Жіромський (теж знаний бонца соціал. партії)... Тепер — можна сказати, що удар Гітлера й Мусоліні — хибив цілі. Він мігби ще вдатися, але зненацька і лише з самого початку“... Нема як то ясні голови соціалістів! Завше праплять в саму точку — як не в яму ногою, то в пень головою.

В *Corriere Diplomatico et consolare* (4. 372) знаходимо статтю пані о. Л. Т.-К. Токари про „Франко-російський союз і долю Закарпатської України“.

Polityka (ч. 2) в статті про „Географію польського імперіялізму“ — ділить сей останній на західний (познанці і пр.) і східний і так характеризує їх: „імперіялізм західний е імперіялізм „хлопа“, який доходить прав до відібраної землі. Імперіялізм східний е імперіялізм багатого кривного, який шукає зближення з убожчими біднішими кривними... е потребою зафасцинувати брата“.

Не бачимо сих нюансів, особливо тепер, коли ідеології національ-демократії та її колишніх противників виказують чимраз менші різниці між собою. Колиж *Polityka* думає, що можна „зафасцинувати брата“, трактуючи його як „біднішого кривного“ — то мабуть помиляється. Наддніпрянська Україна (а про неї автор статті в першу чергу думає) — забогата країна, щоб могла бути „біднішим кривним“.

Учительське Слово (ч. 3) реферує дві статті з нашого журналу в ч. I — „Гітлер і Росія“ і „Перед ударом на Україні“.

Слово (Вільно) в ч. 22 II дає переклад ст. „Облудники гуманітаризму“ з *Вісника*.

Бібліографія

Сергій Кушніренко — *Пружиськ поезії* Львів 1938 стр. 62 обгортка Ніла Хасевича.

Се, здається, перша збірка автора, що вже від кількох літ знаний читачам *Вісника*.

Що з автора — вразливий лірик і людина обдарована поетичним хистом, се не підлягало ніякому сумніву, і збірка все се поважно підтвердила. Та одночасно підкреслила вона, ті браки, які — при читанні поодиноких речей — лише побіжно відчувалися і якими тоді легше було знехтувати.

Збірка бо завше сумує плюси й мінуси, комасує світла й тіні авторової творчости. Є вона, в певнім сенсі, іспитом.

В *Пружині* чутно ще не усталений, переходовий (з альты на тенора) голос молодика, що часом не є певний себе, а часом навіть зривається в нещасливу метафору чи в незарадний прозаїзм. Ті самі, що так назвемо, тіневі сторони авторової літературної молодости бачимо і в зрадливім імпресіонізі ледве-но зачеплюваних, якби мимходом, тем, і в мозаїкуватій композиції збірки, що аджеж має бути ані ліричним щоденником, ані інтимним альбомом, лише — і то перш за все — вибором.

Тому в *Пружині* є, може пружність, але ще мало напруження. Є в ній натомість гострий і голодний на барви й рух — молодий зір. Беться в нерівних її віршах нерівний, може горячковий, але й горячий живчик справжнього життя. Є й щасливі знахідки, не вишукані олівцем, але підказані жагучою ліричною хвилею, самою пульсацією ритму:

Я не знаю, чи буду тут вдруге
О, зміста красо течі!... (стр. 9).

...Жує вода пісок розмоклий (стр. 34).

Невже більшовицькою долею в полі
Закинуто в землю голодний кістяк
І тільки вітри десь б'ються над тобою
Та клоняться — маки?... (стр. 39).

Їх, як вовків, війна тягнула в поле
Й вони брели голодні, босі, голі. (стр. 37).

Пройдуть ліски, застелені пустині
І сплет кряків ліниво проповзе (стр. 46).

Є кілька вдатних спроб в напрямі епіки й навіть певної фабулярності — найвдатніша з них *Пять набобів*:

Він подумав про хижу кінноту,
А вона — про бандаж з йодоформом. (стр. 61).

Є врешті вдалий екскурс з імпресіонізму в стислість, суворість і простоту:

Не виграє нам прийдешнього у карти
Вся сила тліє в м'язах і в душі,
Ти залюбки новій, суворій Спарті
Дарунок найцінніший свій зложи.

(*Молодій матері* стр. 30).

З тим більшим здивованням натрапляємо серед поезій автора на такі квіточки (паперові), як якісь „колесниці“ (коло Бугу), „граціозна донна“ обіч „виняtkово (!) гарної (!!) зустрічі“, „тимпани“, що „гупають в майбутнє“, „бригади чобіт“ і „полк одностроїв“, „тяжка ганебність історичних плям“ і т. п.

Сі, сказатиб, „давзні місця“ в віршах Кушніренка, се невідчужання „живого“ й „мертвого“ в слові можуть бути лише переходною „хоробою зросту“, але й небезпекою при виборенні письменником найістотнішого для нього стилю.

Небезпека ся може ускладнитися наслідком уживання приблизних рим, ассонансів і римовідів і надуживання неологізмів. Хоч між ними є й щасливі (*прорід, шумучий*). Збірка видана дуже естетично.

Еге. М.

Ростислав Кедро — *Пинистий Келих* поезій Львів 1939 стр. 90, обгортка мгр. Ольги Манастирської-Савицької.

Кедро — ані дебютант, ані літературний юнак. Дебютував він вже сім літ тому і дуже характеристичне для автора, що то була книжка власне — сонетів.

В сій строфічній формі автор і сим разом почуває себе найпевніше, хоч не бракує *П. Келиху* інших цікавих строфічних проб аж до неримованого вільного (може занадто) віршу включно.

Сі строфічно-формічні нахили автора, як і особлива дбайливість його щодо деяких формальних складників віршу вказують на те, що маємо діло з артистом „свідомим“ (в протигагу „нестямним натхнен-

ням») свого покликання й свого творчого, сказатиб, ремесла. Справді, — поважність, свідомість, і окресленість спремлень — то найхарактеристичніші щихи автора збірки.

Центральне одначе місце в поезіях Кедро займає завше мисль, філософічні розважання на теми, що звемо їх вічними і що притоку до них добає автор майже всюди, чи то буде самота, чи очі коханої істоти, чи краєвид, чи минання молодости. Таким чином, вірші автора, часом, може, й проти його волі, набрякають надмірною ватою „зімсту“, насякають тягарем філософічного роздуму часом з виразною шкодою для своєї конструкції і естетичних вальорів.

Можливо, що власне ся обставина має зясувати нам парадоксальне — на перший погляд — явище. Полягає воно на тім, що автор, аджеж свідомий, як вже було підкреслено, артист, сумлінно пильнуючи в своїх віршах моментів формальних, дуже часто допускає найбільш яскраві прогріхи, власне, в царині формальній.

Найприкріші й найчастіші серед тих прогріхів — то надуживання злощасного українського наголосу, якого сакраментальна „плинність“ завше спокушає наших віршописьменників, і часто, на жаль, допроваджує їх до своєрідної наголосної деморалізації і анархії. І, хоч-не-хоч, мусимо признати, що саме Кедро сумлінний, дозрілий і достатньо формальними середниками озброєний письменник — осягнув, щодя сього, просто рекордів (нестертий спомин, струя, імені, на землю, мовчанкю і багато інших).

В залежности від сього повстають явища деформації метрики і то, часом, дуже поважні. Напр. вступний вірш *Ще раз*, увесь написаний п'ятистоповим анапестом, несподівано кінчається рядком, що складається з чистих... амфібрахіїв, при чім видно зі всього, що автор з тієї метричної метаморфози не здавав собі справи. Такий вірш *У Герцля* (стр. 21) має, взагалі, невідому метрику і не може бути нормально ані прочитаний, ані виголошений.

При загальній старанности римування, автор часом розбрюкає — безпорадно римує *пінні* — *вулиці*, *шляхи* — *иду*, *землю* — *вогню*, що навіть приймаючи під увагу „плинність“ наголосів, видається, з точки погляду української просодії, річю недопустимою, бодай в сонеті.

Витаючи стремління автора до більших і монументальніших форм — маємо на мислі розділ, затитулований поемами, — трудно одначе й тут не висказати певних застережень, не лише формальних (знову наголоси, що не раз руйнують метр і ритм), але й щодо змісту, вірних їх композиції. Передовсім розмір їх часто переважає розмір теми й фабули, поважно ослабляючи й знижуючи драматичне напруження (*Михель Анджељо*) і затуманюючи ідею твору.

Щодо останньої поеми, затитулованої *Жертва на Голгофті* (з епіграфом з Макара), то видається вона лише за надто близьким варіантом відомої вже у нас поеми Й. Махара *Golgata**, варіантом, що, на жаль, не дорівнює оригіналові ані плястикю образу, ані композицією. Чи не доцільніше було просто зробити добрий переклад?

Підсумовуємо:

З Ростислава Кедро, очевидно, дозрілий письменник (дозрілий зі всіма його органічними плюсами й мінусами), поет з формальними нахилами до неокласицизму, але вдачею своєю скорше романтик з наявним напруженням творчої волі і свідомим стремлінням до монументальних форм. Наразі, найбільш опанованою ним формою є сонет.

Тож найбільш містецьким досягненням автора є ряд сонетів (*Весняна ніч*, *Ехеді топипентит*, *Безнадійність*, *Фивст*, *Переможці*) серед яких найліпшим, найдовершенішим — видається *Держало*.

Одначе, не менш містецьким і ще більш цікавим досягненням поетичного хисту автора треба признати твори, замкнуті м. б. між сторінками 26—38 і на жаль не виділені автором в окремий цикл. Се

*) Точний, хоч може й блідий, переклад тієї поеми дав кілька літ тому автор цих рядків.

ряд незвичайно довершених мініатур, з яких деякі плястичністю (*Хмари вечірні*) і глибиною мислі (*Поклиг*) нагадують Рільке, а деякі (*Купіль лілля*) тонкістю рисунку і акварельовістю тону пригадують класичну форму японської поезії — *танка*.

На закінчення треба згадати про певний забобон, зв'язаний з книжками поезій, а власне про забобон обов'язкового рисунку на окладині.

Беручи обгортку п. Ольги Манастирської-Савицької одірвано, як рисунок, можна вважати його поправним і цікавим, але рисунок той, та композиція (ресторанна чарка, гальопуючі коні і... Розпяття) і та страшна фарба літер — в сполученні зі змістом книжки Кедр — не можна уважати щастям.

Така (сама по собі, може, й добра — для чогось іншого) обгортка може вражливого читача настроїти до книжки а рїогі підозріло. А, між тим, автор є письменником, що відноситься до поезії цілком поважно і заслуговує вповні такого поважного відношення до себе з боку читача.

Е. М.

Софія Будко — *Українське небо повчитьсья.* — Збірка оповідань — В-во „Українська Родина” Прага 1938 стор. 36. Ілюстрував академічний маляр М. Михалевич.

Наша література має добрі традиції щодо оповідань: Квітка Вовчок, Барвінок, Стороженко, Коцюбинський, Франко, Кобилянська, Стефаник, Черемшина, Хвильовий, се лише корифеї за якими йде довгий ряд талановитих і небуденних новелістів молодшого покоління. Здається єдиний Кобилянській пощастило видати свою першу в німецькій мові збірку з ілюстраціями. Розуміється, що кождий з наведених письменників носить на собі п'ятно своєї епохи. Деякі оповідання вже перестарілися стилем, побутом або проблематикою, але адепт письменства багато може з них навчитися: як будувати оповідь, як зв'язувати дію з героями, як уявлювати побут, як цікавити читача. Треба признати, що оповідання Софії Будко мають одну добру прикмету — вони короткі. На 36 сторінках малого формату п'ять оповідань. Але на жаль, хоч ці оповідання короткі, вони аж ніяк не скупчені і не випрацьовані. Богато деталей зайвих, що не впливають з дії, ані не розяснюють її. Льогіка фактів не дописує, а патетичний і декларативний патріотизм непереконливий і тжне специфічним примітивізмом. В оповіданню *Видушов* студентка Наталка (в чотирох оповіданнях або герой Гриць, або героїня Наталка, або обое разом), довідується, що її коханий комуніст так мріє про комуністичний рай: „...А ось обід... всі сядять... кождий має перед собою горщик з їжою... — уявляє собі Наталку з візочком, у яким їхня дитина всімається в сні... Наталка розставляє обід”. (стр. 5). Авторка називає се „чудовим сном”. Наталка самотна емігрантка полюбила студента і хоч в них є „однакові думки, мрії, бажання...”, вона всеж таки не знала засадничої справи, що він — комуніст. Я розумію авторку, бо колиб героїнка знала, то оповідання булоб зайве, де вона палить всі листи, засушені квіти і пише до м'ялого, що їде на Карпатщину учителювати, а йому радить поїхати до большевиків і переконатися на власні очі, як там є. Він се робить, щоби по пів році „видужати”, бо „москалі й жида катують українців, які завзято борються проти катів”. Авторка чомусь уважає, що щойно розчарувавшись в кохання, може героїня стати учителькою. Тимчасом фахові обов'язки і любов сполучує тепер мільони жінок, що, працюючи самостійно, є добрими нареченими, жінками і матерями. Смішно, що герой, не одержавши в большевицьким консуляті візи, хоч не розпоряджає грошима, за пів року вслїв перейти гуди й назад по дві чужі границі. Але в другім оповіданню *Кобзар* авторка так само каже б'юти по Галичині, Буковині, Закарпаттю й Наддніпрянщині кобзареві, хоч не дає йому шапки-невидимки. Наївно, як „видужавший” герой йде в гори і на шпильки виголошує проповідь: „...Кличу вас всіх..., що ширите чужі ідеології, які поневолили Вільну Україну, охамеїться!” Корисніше булоб написати відповідну заяву в пресі, а з своїми новими думками поділитися з ширшим громадян-

ством. Перестаріло балакати з зорями, хмарками, горами і т. д. В оповіданні *Боротьба* горі дошукатися боротьби. Факт, що там заістнував, доводить до тюрми і солодких розговорів при побаченні. Нежиттєва декларативність головна хиба оповідання *Месник*. Герой має стати местником і створити кадр українських священників (!), бо так приєднала при трупі забитого мадярським офіцером, батька — його мати. Він має святити зброю, але про те все довідується шойно, скінчивши університет. Має наречену — заміжну жінку, що приїхала до Праги, покинувши свого чоловіка, бо він зрадник. Вона мала виховання німецьке, а він — московське. Трохи дивно, щоб галицький начальник пошти був „московського” виховання, але бувають такі дуже рідкі випадки. Зате управитель сільської, або маломістечкової пошти ніколи не є „висшим урядовцем” і не має до своєї розпорядимості авта (стр. 11). Не хочеться вірити словам матері: „Начебо хотів той поручник відістити мені за те, що я колись відкинула його мені проложення бути його дружиною. Тобі завязали очі. Лютий поручник мітив револювером у тебе... Один лежав мертвий, другого вбють за хвишину... Ні! Се не сміє статися. Я знизилася до прохання ворога... Своєю ганьбою викупила я твое життя. Ще того самого дня він згинув. Його власним ножем я помстила свое пониження...” Авторка забула, що коли те все сталося, хлопець мав вже п'ять літ і повинен був вже пам'ятати. Зрештою, яке щастя для неї, що поручник тягався по війні з гострою ножакою, що нею можна було зарізати людину. Безперечно була тут хрестною мамою біблійна Юдита, але її вчинок був льогічно продуманий, підготований і не мав за ціль особистої помсти. Не можна догадатися, на яку віру буде мусів перейти местник, щоб, оженившись з розведенницею, міг стати священником, але авторка знайшла вихід — Наталка має стати сестрою! Авторка також любить вводити дрібні, непотрібні деталі, що ані розяснюють дію, ані характеризують героїв. Хиба не все одно, скільки літ має дівчинка, що приносить лист (стор 5)? Хиба не все одно, чи поневіруваний селянин, „батько п'ятох маленьких дітей”? (стор. 11 і 12), чи п'ятьнайцятьох? Але жіночій авторці здається, що викличе тим більше співчуття у читача. Хиба се потрібно для дії, що старій жінці, що позичила гроші на переїзд, полягли два сини? Або, що на обіді була пані Щербова, вдова по старшині, що полягла під Базаром? (стор. 14). Подивляю авторку, що викликала грім з ясного неба, щоб ударив в українського дуба і придусив москаля. Про того дуба *Кобзар* вибирається йти заспівати лісню на Буковину. Бесарабію, Кубаньщину. Нехай дуб придусив москаля, а л е і с а м з в а л и в с я. Гірка символіка!

Назву збірці дало останнє фантастичне оповідання *Українське небо повниться*. За бажанням авторки небо поділяється на національні частини; отже істнує і українське, яке хочуть загарбати вороги, бо воно порожнє. Се обурює „нашого великого пророка-відновника Тараса Шевченка: — Ні, неба не дам! Вірші буду писати: аж море зареве, аж гори тримтігитуть... а неба не дам!” Наробив у райському саді стільки таласу, що святий Петро обурився, але „Бог ласкаво, з ясною усмішкою, промовив: — Підійди до мене ближше, Тарасе... Ще ближше... бо я хочу поцілувати тебе — потім сердечно обійняв його, як бабього сина, й з гордістю в очах поцілував його. — — Великий Боже! — промовив Шевченко, — Ти добрий, не гідні ми Твоєї доброти, але я зостанусь ув українським небі. Я хочу терпіти з моїми дітьми: хай мої слюзи зіплюються з їхніми слюзами!...” (стор. 34). І хоч церква навчає, що по смерті ність болізни, ні печалі, но жизнь безконечная, то з волі авторки навіть в небі треба терпіти й слюзи проливати. Вже з цитованих рядків можна догадуватися про стиль авторки: „Одним з гарніших днів нашого життя є час першої любови. Тоді мріється від світання до ночі. Все на світі здається гарним. Сонце світить ясніше, соловей співає ніжніше й квіти мають приємніший запах. Се гарна богиня любови заколихує своїм співом залюблених; вонаж кидає світло любови в очі... Часами не видержиш — мусиш очі приплющити! Люди кажуть, що залюблений мріє і з жалем виглядають за богиною,

що забула про них" (стор. 3). Богиня любови, що співає колисанки, дійсно щось нового! Геройка, „вся осяяна щастям, прошептала, приплющуючи гарні очі: — Про се не треба тепер говорити, Грицю, не треба..." (ст. 23). Таке „мазгаліс" в двадцятім столітті! Навіть Шевченко „ходить задуманий, поглядаючи на землю й дуже часто приплющуює очі" (стор. 30). Для авторки приплющувати очі, щось небуденного. Але даліше: „з палаючими очима почав оповідати їй про його до неї кохання" (стор. 10). „Сильний, роскішний юнак, її молодий-наречений, стиснувши любовно її руку, стоїть рядом з нею в святій церкві перед вітарем Бога. Вони освічені любовю в світлі свічок, посередництвом священника присягали Богу: — Не покину, аж до смерті!" (стор. 14). „Наташка зблідла і сльози, як дві перлини заблищали на її обличчя. Над дорогою могилою мати пригорнула свої дітки до свого (!) серця; потім присяжно простягла руку й її тихий, але твердий голос продрвнів: — Юрію, мій добрий Юрію!, відпочивай спокійно, бачиш тут нас, бачиш наші серця. Ростає местник з твоєї крові" (стор. 17). Думаю, що хлопець, що всів скінчити університет, вже дещо виріс, але авторка в розгарі красномовности глуха й сліпа. Або „вкладала всі свої сили, щоб виховати Наташку в чинності, якою її донька може здобути собі вище становище в житті" (стор. 20). „Вибранцем стався Гриць" (стор. 22). „Він лішов подивитися на повалений дуб і там побачив придушеного дубом, всім відомого перевертня-зрадника, званого москалем..." — „Слухай, Грицю, ти знаєш, що я тебе люблю, як рідненьку маму..." (стор. 28). Опріч того: мамочки, янголятка, дитинки, дідусі, бабусі, оченята, сиротини, квіточки і т. д. Хоч задля контрасту: ганчірря, матіррю, а навіть замість зневіри — зневірря. Замість далечини — даличини, зам. огорожі — огороження, зам. посуди — посудиння, зам. без надуми — без надумання. Милозвучне — „покличе нас ув українські полки", „там у горах, ув українських горах", „ув організації". Не розумію, чому завдячує п. Софія Будко, що видавництво її оповідання видало? Стиль перестарілий, побут фальшивий, конструкції ніякої. Раз задується гора піп Іван, раз Хуст (отже актуальне піби!), але характеристичного побуту там нема, все поплутане, неясне, мрячне. Шість ілюстрацій, а в них заміжна жінка у віночку з квіток, укінчивший університет студент, що має стати священником, в чоботах, козацьких шараварах і підстрижений під мисчину, мати, в якій кохався мадярський офіцер, жінка тогож офіцера — в простім селянським уборі, кобзар грає на бандурі, а не на кобзі. І авторка і ілюстратор доказують, що на еміграції затирається поняття свого побуту, а мову багата молодих сприймає механічно і противно її духові. Розумію емігрантську тугу і чулість на все „рідне", але авторка таки зловживає словом „український". Добрий намір описати героїв нашої доби оказався завданням понад сили авторки. Правдиве героїство не є патетичне, ані декоративне, але стримане. І ніколи — примітивне.

Р. Ю.

Від Адміністрації

В перших днях січня б. р. вийшла І (21) книжка **Квартальника** за 1939 р. **М. Островерха: Від Піемонту до Італії**.

Ціна книжки в краю зл. 1: За кордоном зл. 1.20 з пересилкою. Опуст комісовий 20% (при посилці лякованими пачками на Волинь 25%). Хто пришле за 7 книжок готівкою згори — вишлемо 10 прим. Всім тим, хто не заплатив за попередні книжки, спримали висилку І книжки **Квартальника** за б. р.

Вже вийшли з друку 3 наклад: **Д. Варнак: Таємниці організації; В. Темляк: Завдання нового покоління; 2 наклад: Д. Донцов: Де шукати наших історичних традицій; Ю. Тютюнник: Революційна стихія.**

Пригадуємо заступникам і кольпортерам, що в місяці дешевої книжки, треба подбати про ширший збут книжок нашого видавництва.

В адміністрації **Вістника** можна набути слідуючі книжки: 1)

Вістник за р.р. 1933 — 1939; 2) **Квартальник Вістника** р.р. 1934 — 1939 (ціна на окладинці); 3) **Др Дм. Донцов — Наша доба і література**, ціна 4 зл.; 4) **Леся Українка, поетка українського рсорджіменту**, ціна 1 зл.; 5) **Евген Маланюк — Земна мадонна, IV книга лірики**, ціна 2 зл.; 6) **Г. Зудерман — Литовські оповідання**, ціна 1.50 зл.; 7) **Бернард Шов — Велика Катерина** (драма), ціна 1 зл.; 8) **Юрій Клен — Прокляті роки**, ціна 1.20 зл.; 9) **Літературно-Науковий Вістник: за р.р. 1922 — 1932**, ціна поодинокій книжці 1 зл.

Опуст для кольпортерів — за **Вістник і Квартальник** 20%, за всі інші книжки (3—9), які посилаються лякованими пацками — 25%. Всі ті, що заплатять готівкою згори, дістануть 30% опусту, порто дочилюємо лише на заграничні посилки.

Всіх наших прихильників просимо заохотити своїх знайомих закупити бодай одну книжку нашого видання і тим причинитися до розбудови видавництва, в тій ціні посилаємо всім нашим передплатникам по 2 чеки ПКО. Просимо наших заступників і кольпортерів вернути 1 кн. **Вістника 1939 р.**, якщо не доручена новому передплатникові.

Викази довжників за **Вістник, Квартальник** і кольпортаж, яким стримана висилка, посилаємо нашим заступникам, щоб поургували в них і заохотили до дальшої передплати і кольпортажі.

Знижкова передплата 20 зл. край і 25 зл. закордон, прислуговує лише тим, хто її вислав до 31 січня б. р. вкл., а тому пропонуємо всім тим, що вислали знижкову передплату з краю по 31 січня б. р. діслати в краю 3 зл. і закордон 5 зл. Вплати знижкової передплати продовжити не можемо тому, що друк на 1939 р. подорожів, а ми передплати не підвсищили.

Попереджуємо, що знижкову передплату на **Квартальник Вістника** край, **Карпатська Україна**, **Словаччина** і **Чехія** 2 зл. (для передплатників **Вістника**) і — за кордоном 3 зл. можна не пізніше вилатити, як по одержанню першої книжки **Квартальника** за б. р. Вплата кожної окремої книжки внесе значно дороще.

Передплатникам у Румунії вишлемо найновіші книжки **Квартальника, Д. Донцова Партія чи орден; Ю. Русова Салязар; М. Островери Від Піемонту до Італії**, зараз, як тільки одержимо дозвіл на вивисилку з рум. Дирекції Преси.

На рахунок довгу, або в заміну за інші книжки приймемо IV, V і VI кн. Вістника 1938 р.

Щоб не наражувати себе на стримування книжок і упітнення, просимо не зволікати з вилатою передплати. Тільки точні передплатники одержують точно книжки **Вістника і Квартальника**.

В тих місцевостях, де не маємо, ані заступників, ані кольпортерів, просимо П.П. передплатників порадити нам відповідну особу на сю ціль.

Пошукуємо кольпортерів на: Міжинець, Мізунь Старий, Монастирська, Межиріг, Мости Великі, Мосьтиска, Мшанець к/Тер., Нагачів, Надвірна, Надорожин п. Товмач, Нараїв місто, Негівці, Нижнів, Нове Село, Новосілки, Новошин пов. Журавно, Обертин, Одрехова, Ожидіг, Озірна, Олешичі місто, Олика Волинь, Острів к/Рад., Остріг, Орев Волинь, Олександрів Волинь, Островець, Отинія, Пархач, Перегінсько, Печеніжин, Підбуж, Підволочиська, Підкамінь к/Бродів, Погорівці, Поцаїв, Попельницькі к/Заб., Прилбичі, Пробіжна, Прошова, Рава-Руська, Радивилів, Радехів.

За приєднання нових передплатників дякуємо: О. Лапчак, Підгайці (4); Дир. Л. Киселиця, Чернівці (3); М. Шандура, Єзупіль (3); Ів. Максимів, Львів (2); Уляна Дида, Підгайці (2); Вол. Гуцуляк, Вільно (2); Ярослава Мервяківна, Коломия; Т. Чубатий, Богородчани; А. Корольчук, Рівне; Мгр В. Постригач, Микулинці; С. Дзера, Монреаль; А. Господин, Вінніпег; В. Хомішин, Новоселиця; А. Бінчак, Збараж; М. Росоліянка, Львів; Р. Мандюк, Гвоздець; Ол. Ярема, Головецько; В. Остащевський, Перемишляни; М. Маївський, Жовква; В. Івахів, Рогатин; М. Дуда, Десятин; І. Нинька, Синевідсько-Вижне; Ю. Савицький, Львів; Мир. Шпакович, Перемишляни.

При відвідинях Львова заступники і кольпортери повинні заходити до адміністрації для перевірки і узгодження рахунків і експедиції книжок, зокрема на Волинь.

Якщо інкасаент **Вістника** не зголошується за належністю, то просимо наших передплатників і кольпортерів вислати належність чеком ПКО ч. 500.371 (колір помаранчевий), порто нічого не коштує.

Вже по видрукуванню їх імен вирівняли належність за Вістник і Квартальник: Т. Копацівський, Тереховля; Філія Просвіти, Борщів; Відділ Українського Центрального Комітету, Торунь; Т-во Просвіта, Монреаль.

Інк. Дм. Андрієвський, Бельгія, Маслосоюз у Львові заплатив на Вашеkonto зл. 25.

С. Дзера, Монреаль, дол. 6 одержали наkonto **о. В. Слюзара** книжки вислати.

А. Господин, Вінніпег, гроші одержали, втім зл. 5.22 за Ст. Магітру і зл. 25.20 за Читальню Просвіти у Вінніпегу.

П. Недайкаша, Франція; **І. Кінасевич** і **С. Дзера**, Канада; **М. Білик**, Асторія, Т-во Просвіта, Монреаль; гроші одержали, книжки вислати.

Якщо гроші з Карп. України, Словаччини, Чехії не можна прислати поштою, то просимо належність за передплату і кольпортж вислати Д-рові Леонідові Мосендзові, Сваліява, Карп. Україна, Торговельна Академія, на наш рахунок.

Просимо подати найновіші адреси таких осіб: Степан Кормілецький, Гребенів—Каліш; радн. Іван Нижанківський, Львів; Омелян Децик, Липе—Лютовиська; Богдан Прокопів, Дуліби—Ходорів; Іван Долишний, син Миколи, Тяпче—Болехівці; Мирон Михайлів, Долина; Д. Ореньчук, Мінхен — Німеччина; Мирон Дуцько, Медичні к/Дрогобича; Мгр Остап Гуцало, Рогатин; Волод. Павлишин, Журавиця; Андрій Курилець, Бушковичі; Роман Власюк, Трускавець; Михайло Болечка, Бучач; Осип Будник, Скалат; Волод. Каплун, Калущ.

Мимо кількохразного упімення не вирівняли належності за Вістник і Квартальник: Читальня Просвіти, Сарни 5.15; Дир. Ром. Щегельський, Тернопіль 1.60; Дир. Павло Бас, Кристинопіль 4.75; Галя Рослякова, Чортків 4.95; Матій Симович, син Івана, Ісаї 3; Читальня Просвіти, Збарж 5.15; Василь Шкоба, Олешник 4.40; проф. Леон. Білецький, Модрани 5.15; Мих. Горошак, Нижні Верещі 5.15; Н. Лещинський, Вінніпег 5.75; І. Гаврилко, Bellmore 4.15; М. Дудра, Нью-Йорк 6.80; В. Недайкаша St. Remy (Dordogne) 4.63; Ів. Гумовський, Угнів 5.25; Андрій Гаїда, Бровиця 3; Ярослав Дуб, Ярослав 4.25; Мих. Голинський, Львів 5.25; Роман Копац Львів 12.75; Богдан Коначевич, Львів 14.45; Галя Костик, Львів 8.25.

За кольпортж: Роман Трач, Тернопіль 19.27; Семен Терлецький, Воля Коблянська 3.60; П. Ткачук, Саскагун Саск. Канада 10.10; Союз Підкарпатських Укр. Студентів, Братислава 6; Іван Сабаля і Василь Чіспок, Перемишль 9.85; Евген Стахів, Перемишль. (Далі буде).

о. Т. Волохатюк, Канада, **Др А. Річинський** замовленої книжки дотепер нам не прислав.

Тих, що присилають проші з закордону, просимо зазначати на яку ціль, за кого пересилається передплата, щоб ми не упоминали передплатників, які — без повідомлення про се нас — внесли передплату.

Деякі статистичні дані Квартальника Вістника за м. р. (докінчення):

По кількості передплатників чергуються:

Міста, містечка і села: Львів, Варшава, Познань, Станиславів, Кремянець, Перемишль, Рівне, Тернопіль, Вільно, Луцьк, Стрий, Дрогобич, Коломия, Борислав, Сокаль, Самбір, Синевідсько-вижне, Чортків, Косів, Золочів, Калущ, Перемишляни, Радехів, Борщів, Рава-Руська, Рогатин, Судова-Вишня, Яворів, Люблин, Краків, Камінка-Струмілова, Немирів, Тисьмениця, Дермань, Лебеді, Золочів, Тереховля, Товмач, Скальмержниця, Сосновець, Бірки-Великі, Бучач, Броди, Бережани, Деятин, Ярослав, Глиняни, Галич, Каліш, Черниці, Мшана, Боднарів,

Бірча, Бурштин, Монастир, Гребенів, Сколе, Мирогоща, Збараж, Зборів, Почаїв, Винники, Дубно, Любомель, Корець, Ходорів, Журавно, Солотвина, Клевань, Куликів, Здолбунів, Володимир-Волинський, Жовква, Жидачів, Любачів, Рава-Руська, Трускавець, Радивилів, Колки, Ляхівці, Мости-Великі, Городенка, Конохів, Шпиколоси, Озірна, Стоянів, Кристинопіль, Грималів, Берестечко, Катовиці, Кути, Підгайці, Нижанковичі, Комарно, Козова, Надвірна, Красне, Заліщики, Устрики-Долішні, Ковель, Тарнів, Тартаків, Снятин, Ст. Самбір, Сарни, Поморяни, Яблонів, Спасів, Ременів, Вишгородок, Ямниця, Тлусте.

За кордоном: Румунія, Сп. Держави П. Америки, Канада, Карпатська Україна, Чехія, Франція, Німеччина, Словаччина, Югославія, Італія, Бельгія, Маньчжу-Куо, Аргентина, Болгарія, Мадярщина.

Кольпортаж Квартальника Вістника найбільше поширений закордоном по краях: Канада, Карпатська Україна, Сп. Держави П. Америки, Румунія, Данції, Німеччина, Манч-джу-куо, Аргентина, Франція, Чехія, Бельгія.

В краю по повітах і містах: львівський, стрийський, станиславський, перемиський, Каліш-Скальмержиці, дрогобицький, сокальський, любачівський, кремянський, рівенський, долиньський, бучацький, здолбунівський, борщівський, тернопільський, луцький, коломийський, зборівський, яворівський, камінка-струмільський, Варшава, бережанський, городенський, тербовельський, брідський, калущський, рава-руський, жидачівський, рогатинський, радехівський, самбірський, Познань, богородчанський, Люблин, копичинський, мостиський, підгаецький, снятинський, Вільно, бібрецький, володимир-волинський, скалатський, надвірнянський, перемишлянський, золочівський, рудецький, Краків, заліщицький, ковельський, жовківський, сянїцький, чортківський, костопільський, товмацький, дубенський, городок-ягайлонський, лїський, грубешівський, Катовиці, сарнський, ярославський, добромільський, збаражський, горохівський, любомельський, косівський і др.

Нові книжки

проф. інж. **Василь Іванис** — Сільсько-господарська технологія Черниця 1939 ст. 316 вид. Вид-во Т-ва Учнів Рільничого Ліцею в Черниці.

Вол. Гнатюк — Народні байки з образками Ол. Кульчицької „Світ Дитини“ ст. 64 Львів 1939

Ол. Логоцький — В Царгороді Варшава 1939 ст. 178 Праці Укр. Наук. Інституту.

С. Будко — Українське небо повниться вид. Українська Родина Прага 1938 ст. 35.

Св. Болярч — Чому ми називаємося українці Дешева Книжка ст. 32.

Деся Українка — Твори т. IV Драматичні поеми Львів 1939 ст. 278.

Мих. Мочульський — Іван Франко студії та спомини Львів 1938 вид. Измарагду ст. 212.

Василь Цалишок — „На горопі пастернак“ пісня на мужеський хор до слів Шевченка.

— „ — „Не тополю високу“ пісня на мішаний хор до слів Шевченка Музична Накладня Торбан Львів 1939.

Марія Пшенторська — Надсянський говір Праці Укр. Наук. Інституту в Варшаві Варшава 1938 ст. 88.

Михайло Романишин — Занедбана Земля повість з передм. Л. Нигрицького Львів 1939 вид. Ів. Тиктор ст. 128.

Walter Wache — System der Pakte Die politischen Verträge d. Nachkriegszeit 1938 Volk u. Reich Vg. Berlin ст. 425.

A. Sanders — Um die Gestaltung Europas Kontinentaleuropa vom Mythos bis zur Gegenwart Hoheneichen Vg. München S. 384.

Надіслані журнали

Будівничий Церкви ч. 2.

Вісті з Лузу ч. 4.

Дзвіночок ч. 88.

Життя і Знання ч. 2.

Кооперативна Республіка ч. 2.

Кредитова Кооперация ч. 10.

Літопис Червоної Калми ч. 2.

Наша Батьківщина ч. 2.

Нова Хата ч. 3, 4.

На Схід ч. 2.

Нива ч. 2.

Новий Ремісник ч. 2.

ВІДКРИТТЯ
„Лемківської Вистави“

що її влаштовує „Товариство Прихильників Музею НТШ у Львові“, у салях Культурно-історичного Музею НТШ (вул. Чарнецького 24), відбудеться в неділю дня 5 березня, год. 11 перед полуднем.

Вистава триватиме 6 неділь, до половини місяця квітня.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!
Одинокий ілюстрований щоденник
„НАШ ПРАПОР“
що виходить у Львові вже 6-ий рік у понеділок, середу
й п'ятницю.

Кількістю й якістю інформації заступає „Наш Прапор“ щоденну пресу, головню там, де нема щоденної пошти. ТОЧНІ ПЕРЕДПЛАТНИКИ „НАШОГО ПРАПОРУ“ одержать крім того ЩОМІСЯЦЯ КНИЖКИ в-ва „Українська Бібліотека“, що в продажі коштують по 95 грошів. ПЕРЕДПЛАТА в краю, Угорщині, Чехії, Словаччині і Карпатській Україні річно згори зл. 18, піврічно зл. 10, квартално зл. 5, місячно 1.80, а у всіх інших краях: річно згори зл. 32, піврічно зл. 16, квартално зл. 18, або їх рівновартність. АДРЕСА: „НАШ ПРАПОР“ ЛЬВІВ, вул. Руська ч. 18, чек. конто 500.277.

Читачу!

Передплату!

Студентський Вістник

одинокий під сучасну пору орган українського студентства. В 1939 р. появлятиметься на початку кожного місяця. Умови передплати: цілорічна — 8 зл., піврічна — 4.50 зл., поодинокое число 0.80 зл.

Адреса Редакції й Адміністрації:
Львів, Міцкевича 11. ч. тел. 109-29.

Гроші слати на подану адресу або складанками Пром-банку 506-778 З допискою „Студ. Вістник“.

ДЗВІНОЧОК

найкращий український ілюстрований дитячий часопис.

Виходить чепурними книжечками щомісяця.

Передплата на рік (12 книжечок) тільки 2 злоті.

Національний, незалежний часопис „ДЗВІНОЧОК“ не тільки цікавить, веселить, але й учить та виховує. Вже восьмий рік є він для української дитини ясним промінем, що світить й огріває її душу. В час нашого лихоліття став він для неї невідступним другом і приятелем.

Передплата на рік 2 зл. (піврічно 1.20).

„ДЗВІНОЧОК“, Львів, Косцюшка 1 а.

III
 П 12531

1939 Р. 7 кн. 3

Біжучі рахунки,
 безготівкові розплати (чеки й переліки),
 вклади (звичайні, вінкульовані à vista в золоті),
 дрібна ощадність,
 скуповування цінних паперів,

ПРОМ - БАНК
 Львів, Гродзiцьких 1/1. тел. 292-15 і 200-15.

Інкасо, домісиль, есконт векслів,
 інкасо рат післяплат,
 оборотовий кредит,
 організування промислових підприємств.

Книгозбірня Вістника

з. 1	<i>М. Острове́рха:</i>	МУСОЛІНІ	ц. зл. 1
ч. 2	<i>М. Маки́вель:</i>	ВОЛОДАР	ц. зл. 2
ч. 3	<i>М. Антоно́вич:</i>	ГЕРРЕС	ц. зл. 1
ч. 4	<i>Р. Євди́к:</i>	А. ГІТЛЕР	ц. зл. 1
ч. 5	<i>Д. Варна́к:</i>	КАРДИНАЛ МЕРСІЄ	ц. зл. 1
ч. 6	<i>Л. Мосендз:</i>	ШТАЙН	ц. зл. 1'50
ч. 7	<i>Д. Варна́к:</i>	О'КОННЕЛЬ	ц. зл. 1
ч. 8	<i>В. Темля́к:</i>	ВОГНИСТИЙ ХРЕСТ	ц. зл. 1'50
ч. 9	<i>Д. Донцо́в:</i>	ПАТРІОТИЗМ	ц. зл. 1
ч. 10	<i>Д. Варна́к:</i>	ТАЄМНИЦЯ ОРГАНІЗАЦІЇ	ц. зл. 1'50
ч. 11	<i>Д. Донцо́в:</i>	ДУРМАН СОЦІАЛІЗМУ	ц. зл. 1'50
ч. 12	<i>М. Антоно́вич:</i>	МАРШАЛ ВПЕРЕД	ц. зл. 1'50
ч. 13	<i>В. Темля́к:</i>	ЗАВДАННЯ НОВОГО ПОКОЛІННЯ	ц. зл. 1
ч. 14	<i>Р. Керч:</i>	ФРАНКО — ВОЖД ЕСПАНЦІВ	ц. зл. 1'50
ч. 15	<i>Богдан Горови́ч:</i>	НАЦІОНАЛІЗМ В БЕЛЬГІЇ	ц. зл. 1'50
ч. 16	<i>Ю. Тютю́нник:</i>	РЕВОЛЮЦІЙНА СТИХІЯ	ц. зл. 1'50
ч. 17	<i>Д. Донцо́в:</i>	ДЕ ШУКАТИ НАШИХ ІСТОРИЧНИХ ТРАДИЦІЙ	ц. зл. 1'50
ч. 18	<i>М. Андру́сяк:</i>	МАЗЕПА І ПРАВОБЕРЕЖЖА	ц. зл. 2
ч. 19	<i>Д. Донцо́в:</i>	ПАРТІЯ ЧИ ОРДЕН	ц. зл. 1
ч. 20	<i>Ю. Русо́в:</i>	САЛЯРАР	ц. зл. 1
ч. 21	<i>М. Острове́рха:</i>	КАВУР	ц. зл. 1

**В АМЕРИЦІ набувати Вістник: Книг. М. Сурмача,
 New York, N. Y. 325 East 14-th Street.**

ЦІНА КН. 2'20 зл.

Drukarnia Stauropi. Inst. w ar. Iwana Tyktora, Lwów. Błaharska 9.
 Tel. 234-76. Redaktor Bohdan Okpysz, wydawca Olga Baczyńska, Lwów,
 Czarnieckiego 26 m 21.